

T.C.

Kadir Has Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Uluslararası İlişkiler ve Küreselleşme Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

TÜRKİYE İSRAİL İLİŞKİLERİ'NİN ORTADOĞU ÇATIŞMA SÜRECİNE ETKİSİ

ÖZGÜR YETÜT

2005.09.04.020

Danışman: Doç.Dr. Levent ÜRER

II Danışman: Yrd. Doç. Dr. Uğur ÖZGÖKER

İstanbul, 2009

ÖZET

Türkiye ile İsrail arasındaki ilişkiler, Türkiye'nin İsrail'i tanıdığı 1948 yılından bu yana dalgalı bir seyir izlemiştir. İsrail'in çevresindeki komşularıyla yaşadığı savaş hali ve gerilimli ilişkiler de çoğu kere Türkiye'nin İsrail'e mesafeli davranmasına yolaçmışsa da kimi zaman da ortak ulusal güvenlik değerlendirmelerinin yapılmasına neden olmuş, bu da Türkiye ve İsrail'i birbirine yaklaştırabilmiştir.

Türkiye-İsrail ilişkileri ile Türk-Yahudi ilişkileri farklılıklar taşıyan iki ilişki alanıdır. Yahudiler Osmanlı İmparatorluğu topraklarında daima hoşgörü ve konukseverlik görmüşlerdir. Hatta "dinî siyonizm" çerçevesinde Filistin topraklarına Yahudi göçü bile Osmanlı Devleti tarafından olumsuz karşılanmamıştır. Fakat 19. yüzyılda Avrupa'daki milliyetçilik cereyanlarına bakarak kendini inşa eden "siyasi siyonizm" Osmanlı topraklarında bir "Yahudi yurdu" talep etmeye başladığında imparatorluğun tutumunda da belirgin bir değişim meydana gelmiştir.

Öyle anlaşılıyor ki, başka ülkelerle ilişkilerde akla bile gelmeyen "meşruiyet" sorunu, Türkiye-İsrail ilişkilerinin başat konusudur. Zaman zaman "ittifak" olarak anılsa bile İsrail'in Ortadoğu'da hâlâ normalleşme sorunuyla karşı karşıya bulunması Türkiye-İsrail ilişkilerine de etki etmektedir. Türkiye bu nedenle İsrail'le ilişkilerini hep bağımlı değişken olarak algılamış, münasebet doğmadıkça Ankara ve Tel Aviv arasında yakınlaşma meydana gelmemiştir. Bu yaklaşım tarzının Ortadoğu meselelerine de bu haliyle yansıdığı söylenebilir.

ABSTRACT

The relationship between Turkey and Israel, has displayed a fluctuating progress since Turkey has recognized Israel in the year 1948. Even though the state of war and stressful relationships Israel was in with its neighbors cause Turkey to keep itself at a distance from Israel most of the time, sometimes it caused the execution of mutual national evaluations, and this brought Turkey and Israel closer.

Turkey Israel relationships and Turkish-Jewish relationships are two distinct relationship areas that carry differences. Jewish people were always treated with tolerance and hospitality in Ottoman Empire soil. Even the immigration of Jewish to the land of Palestine within the framework of "religious Zionism" was not met with negativity by the Ottoman State. However, in 16th century, when "political Zionism" which constructed itself by observing the nationalism movements in Europe, started requesting "a Jewish homeland" in the Ottoman soil, the attitude of the Empire showed an evident change.

It is understood that, the problem of "legitimacy" that one does not even think of in relationships with other countries, is the dominant issue of the Turkey-Israel relationships. Even though Israel is mentioned as an "ally" from time to time, the fact that it is facing normalization problem in Middle East, affects Turkey-Israel relationships. Turkey, therefore has perceived its relationships with Israel as dependent and variable, and unless an opportunity for establishing a relationship has arisen, closeness between Ankara and Tel Aviv was not realized. It can be said that the style of this approach, is reflected in the same manner to Middle East issues.

ÖNSÖZ

Tezimiz, Ortadoğu'nun temel sorunu olan Filistin meselesiyle doğrudan ilgili bir başlık haline gelmiş Türkiye-İsrail ikili ilişki sistemini konu alıyor. Daha özelde de bu ilişki sisteminin, Ortadoğu'daki çatışma veya barış sürecine etkisini inceliyor.

Bu açıdan bakıldığında Arap-İsrail problemini, Türkiye-İsrail ilişkilerinin geçirdiği aşamalarla bağ kurarak ele almak ilginç sonuçlar elde etmeyi sağlayabilir. Çünkü bu sorunda Türkiye'nin iki aşamalı ağırlığı vardır.

Birinci aşama, şimdi sorun kaynağı olarak görülen bölgenin bir zamanlar Osmanlı İmparatorluğu'nun toprakları içinde yer alıyor olmasıdır. Bu aşamanın ana konusu, bir zamanlar 'Filistin' olan bölgenin zaman içinde 'İsrail' haline gelmesidir. Bu mesele öncelikle Osmanlı Devleti'nin sorunu olmuş ve Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra da Osmanlı Devleti'nin bakiyesi ve mirasçısı olan Türkiye Cumhuriyeti'nin ilgi alanına girmiştir. Her ne kadar Türkiye o bölgedeki toprakları coğrafi ve idari olarak kaybetmiş olsa da zaman zaman bazı yöneticiler, soruna müdahale etmek istediklerinde bu aidiyete atıfta bulunmayı ihmal etmemişlerdir.¹

İkinci aşama, Türkiye Cumhuriyeti'nin, Birinci Dünya Savaşı'nın galiplerine karşı verdiği istiklal harbini kazanıp bağımsız bir devlet olarak ortaya çıkmasıyla birlikte Ortadoğu bölgesinde elde ettiği ağırlıktır. Bu ağırlığı Osmanlı İmparatorluğu dönemindekine yaklaştıran en önemli etken, Türkiye Cumhuriyeti'nin, Dünya Savaşı'nın kudretli galiplerine karşı verilen istiklal harbi sonucunda Anadolu topraklarını işgalden kurtararak bölgedeki sömürge ülkelere emsal ve örnek oluşturmasıdır.

¹ Cumhurbaşkanı Celal Bayar, Ürdün ve Lübnan'a ziyareti sırasında Kudüs'ün Arap kesiminde bir demec vererek "Türkiye'nin sınırları buradan başlar" demişti. (Mahmut Dikerdem, Ortadoğu'da Devrim Yılları-Bir büyükelçinin anıları, Cem Yayınevi, İstanbul 1990, s. 164); Dışişleri Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Abdullah Gül, "Tapu kayıtları bile bende. Ben Filistin ile ilgilenmeyeceğim de kim ilgilenecek?" dedi. (Zaman gazetesi, 20 Şubat 2006); fikritakip.com yazarı Kenan Çamurcu, Erbakan'ın Filistin'in tapusunu Siyonistlere, Erdoğan'ın ise Filistinlilere gösterdiğini yazdı. (Sözün hangi tribünden söylendiği önemli, Kenan Çamurcu, 22 Kasım 2007, <http://www.fikritakip.com/news.asp?pg=1&yazi=2124>)

Öyleyse bugün "Türk-İsrail ilişkileri" adını verdiğimiz konu başlığı, önce "Türk-Yahudi ilişkileri" olarak içeriden bir mesele iken, daha sonra konunun "Arap-İsrail sorunu" haline gelmesiyle birlikte "Türk-İsrail ilişkileri" adını alarak dışarıdan bir meseleye dönüşmüştür.

Bu bakış açısıyla, bir yandan İsrail'in Ortadoğu'da yeni bir devlet olarak doğuşunu ve buna bağlı gerilimleri tarihsel süreci içinde 'içeriden' incelerken, diğer yandan Türkiye ile İsrail arasında yakın ilişkiler kurulmasından sorunun nasıl etkilendiğini 'dışarıdan' değerlendirmeye çalıştık.

Türkiye-İsrail ilişkilerinin Ortadoğu sürecine etkisinin sadece siyasi bir mesele olmadığını Yahudilerin 15. yüzyıl gibi erken bir tarihten başlayarak Osmanlı topraklarına göçetmeye başlamasından çıkarmak mümkündür. Dolayısıyla Türkiye, Yahudi devletinin kurulmasıyla sonuçlanan serüvene sonradan katılmış değildir. Bu nedenle, dinî siyonizme olumsuz bakmamakla birlikte, 19. yüzyılda siyasi siyonizmin ortaya çıkmasından sonra meseleye bakışı değişen Osmanlı Devleti'nden yeni Türkiye Cumhuriyeti'ne miras kalan dışpolitika birikimi bu konudaki refleks ve fikirlerin neşvü nema bulduğu zemini oluşturmaktadır. Bu birikimin Türk dışpolitikası için mihenk taşı olduğunu söylemek yanlış olmaz. Şu halde Türk dışpolitikası içinde İsrail'e bakış ve ilişki kurma konularındaki dalgalanmaları sözkonusu mihenk taşına nispetle analiz etmek doğru sonuçları bulmamızı sağlayacaktır. Tezimizde bu analize temel oluşturacak örnek olaylara da yer verilmiştir.

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ	1
1. TARİHSEL SÜREÇTE İSRAİL DEVLETİ	
1.1. İSRAİL DEVLET'Nİ KURULMASINDAN ÖNCE YAHUDİLİĞİN TARİHSEL GELİŞİMİ.....	2
1.2. SİYONİZİM VE İSRAİL DEVLETİNİ KURMA HAZIRLIKLARI.....	11
1.3. İSRAİL DEVLETİ'NİN KURULUŞU.....	50
1.4. ORTADOĞU BÖLGESİNDE İSRAİL FAKTÖRÜ.....	69
2. İSRAİL – TÜRKİYE İLİŞKİLERİ	
2.1. 1948 ÖNCESİ TÜRK – YAHUDİ İLİŞKİLERİ.....	76
2.2. 1948 – 1991 YILLARI ARASI TÜRKİYE – İSRAİL İLİŞKİLERİ.....	82
2.3. 1991'DEN GÜNÜMÜZE KADAR TÜRKİYE – İSRAİL İLİŞKİLERİ.....	95
3. TÜRK – İSRAİL İLİŞKİLERİ'NİN GELİŞMESİNDE ETKİLİ OLAN FAKTÖRLER.....	110
3.1. TÜRK – İSRAİL İŞBİRLİĞİ ALANLARI İLE BU İŞBİRLİĞİ ALANLARININ BÖLGE VE ULUSLARARASI BAKIMDAN STRATEJİK ÖNEMİ.....	115

3.1.1. TİCARİ VE EKONOMİK İLİŞKİLER.....	115
3.1.2. ASKERİ SAHADAKİ İLİŞKİLER.....	127
SONUÇ.....	135
KAYNAKÇA.....	138

KISALTMALAR

ABD : Amerika Birleşik Devletleri

AET : Avrupa Ekonomik Topluluğu

AKP : Adalet ve Kalkınma Partisi

ANAP : Anavatan Partisi

ASALA : Armenian Salvation and Liberation Army/Ermini Kurtuluş ve
Özgürlük Ordusu

ASELSAN : Askeri Elektronik Sanayi

AWACS : Aware Accusation System / Erken Uyarı Sistemi

BDT : Birleşik Devletler Topluluğu

BM : Birleşmiş Milletler

CHP : Cumhuriyet Halk Partisi

DSP : Demokratik Sol Parti

DYP : Doğru Yol Partisi

EI-AI : Israel Airlines / İsrail Havayolları

FKÖ : Filistin Kurtuluş Örgütü

GAP : Güneydoğu Anadolu Projesi

HAMAS : Hareketu Mukavemeti İslamiyye / İslam Direniş Hareketi

IMI : Israel Military Industries / İsrail Askeri Endüstrisi

İHA : İnsansız Hava Araçları

İSK : İsrail Savunma Kuvvetleri

İUS : İsrail Uçak Sanayii

JCA : Jewis Colonization Association / Yahudi Kolonizasyon Cemiyeti

MHP : Milliyetçi Hareket Partisi

MİT : Milli İstihbarat Teşkilatı

MOSSAD : İsrail İstihbarat Teşkilatı

MÖ : Milattan Önce

MS : Milattan Sonra

MSP : Milli Selamet Partisi

NATO : North Atlantic Treatment Organisation / Kuzey Atlantik İttifakı
Örgütü

PKK : Partiya Karkere Kürdistan / Kürdistan İşçi Partisi

RP : Refah Partisi

STA : Serbest Ticaret Anlaşması

THY : Türk Hava Yolları

TIPH : Temporory International P... H... / Geçici Uluslararası Mevcudiyet

TOBB : Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği

TSK : Türk Silahlı Kuvvetleri

UNSCOP:United Nations Special Committee of Paletsine / Birleşmiş
Milletler Filistin Özel Komitesi

GİRİŞ

Hiç kuşku yok, 1947'de BM'nin Filistin'i Araplar ile Yahudiler arasında taksim eden kararı Ortadoğu'da yarım yüzyılı aşkın bir süredir devam eden krizin başlangıcıdır. İsrail tarafı bu taksimi ve onun ardından gelen savaşlarla ulaşılan de facto durumu tartışmaya yanaşmazken, Filistin tarafı aradan geçen süre boyunca işgal edilen toprakların iadesini talep etmiştir.

Türkiye, bölgede İsrail'i resmen tanıyan tek ülke olmasına rağmen bu gerilimde çoğunlukla Arap ülkelerinden yana olmuştur. Fakat Arap liderlerinden gelen beklentiyi her zaman karşılamamış ve İsrail'le ilişkilerini kendi ulusal çıkarlarına göre ayarlamıştır. Türkiye'nin ulusal güvenliğinin konu olduğu yerde hangi tarafa ağırlık vermesi gerekiyorsa ona göre politika belirlemekten çekinmemiştir.

ASALA ve PKK sorunları sözkonusu olduğunda İsrail'le işbirliği yaparken, Kudüs'ün statüsü ve İsrail'in Gazze başta olmak üzere işgal altındaki Filistin topraklarına saldırıları karşısında da tepki gösterebilmiştir.

Türkiye-İsrail ilişkilerinin öncelikli konusu Arap-İsrail ihtilafı olmamakla birlikte Ankara ister istemez bu sorunun dışında kalamamakta ve İsrail'le ilişkisinin zaman zaman kendisini arabulucu konumuna getirmesiyle karşı karşıya kalabilmektedir.

Tezimizde bu karmaşık sorunlar yumağına, Türkiye-İsrail ilişkilerinin Ortadoğu barış veya çatışma süreçlerindeki rolü penceresinden bakmaya çalışacağız.

1. TARİHSEL SÜREÇTE İSRAİL DEVLETİ

1.1. İSRAİL DEVLETİNİN KURULMASINDAN ÖNCE YAHUDİLİĞİN TARİHSEL GELİŞİMİ

Ortadoğu'da tektanrıcılık tamamen yeni bir düşünce değildi. Ama ahlaki tektanrıcılık ilk kez Museviler tarafından dinin önemli bir parçası haline getirilmiştir. Musevilerin, ilkel aşiret dini inançlarından evrensel tektanrıcılık inancına geçişleri İbrani Tevrat'ının kitaplarına yansımıştır. Aynı zamanda bu kitaplarda puta tapan çoktanrılı komşularının kendilerini bu inançları yüzünden nasıl dışladıkları da anlatılmaktadır.

Modern çağlarda gerçeği bulduklarına inananlar ona kendi başarıları sayesinde ulaştıklarına kolayca inanırlardı. Ne var ki eski çağlardaki dindarların böyle bir düşünceye inanmaları mümkün değildi. Tektanrı gerçeğine yalnızca kendilerinin sahip olduğunu düşünen Museviler, Allah'ı seçmiş oldukları fikrini kesinlikle düşünmeyerek mütevazı bir biçimde Allah tarafından seçilmiş olduklarına inanmışlardır. Aslında bu seçimleri onlara bir ayrıcalık değil sorumluluk yüklüyor, hatta bazen taşınması çok güç yük getiriyordu.¹

Yahudi dini hem tektanrılı dinsel bir genişlik, hem de dar ve katı bir ırkçılığın ilginç bir karışımıydı. İsa'nın yaşadığı döneme gelindiğinde Yahudiler tüm insanları doğru yola çekecek ve onları "Tanrının seçtiği halk" olan Yahudilerin iyilikçi ama sıkı denetimi altına sokacak olan bir kurtarıcı ya da "Mesih" bekliyorlardı. MÖ 63 yılında dolaylı bir biçimde Roma'nın baskıcı ve bozuk yönetimine giren Yahudiler ve bölgenin çoktanrılı dinlerine inanan fakir ve ezilmiş toplulukları Tanrının ya da tanrıların sürdürülen haksızlıklara daha uzun süre izin vermeyeceğine ve yeni bir kurtarıcı göndereceğine şimdi daha çok

¹ Bernard Lewis, Ortadoğu, İkibin Yıllık Ortadoğu Tarihi, çev: Selen Y. Kölay, Arkadaş Yayınevi, ikinci baskı, 2005 (Orijinal adı: The Middle East), s. 29-30

inanmaya başlamışlardı.²

Yahudiler eski çağlardan bugüne değin varlıklarını sürdürebilmişlerdir. Tarihleri tüm tarihlerin kapsadığı süreyi kapsar. Osmanlı Yahudilerinin önde gelen isimlerinden Dr. Markus bu süreci şöyle anlatır: "Ulusumuz tarihinin ilkesi olan bu gizem nasıl çözülür? Üç önemli döneme ayırmamız gerekir. Birinci dönem doğuda geçer. Mısır, Filistin, Babil... Kuruluşundan İkinci Tapınağın Romalılar yönünden yıkılmasına değin. İkinci dönemin sahnesi batı dünyasıdır. Üçüncüsü ise Avrupa'nın doğusu ve ABD'dir. Ulusumuzu oluşturan ortak bir gelenek, ortak bir düşünce ve ortak acılardır. Ortak düşünce, ilk temsilcisi Avraam olan tektanrıcılıktır."³

Esasen İbraniler tarih sahnesine çıktıklarında Mısır'ın gerisinde birkaç yüzyıllık dengeli bir ulusal yaşam uzanmaktaydı. İsrailoğullarının tek tanrılı dininin Sümer dini ve efsanelerinden etkiler içerdiği müşahade edilmiştir.⁴

Tevrat'ın yaratılışa ait olan ilk kitabı Genesis'e göre Yahudi kavminin başlangıcı İbranilerdir ve en ulu dedeleri de Abraham'dır (İbrahim).⁵

"İbranî" adı "İsrailî"nin müteradifidir. Etimoloji itibariyle bu kelime "İvri" (İbrani) veya çoğul olarak "İvriim"den gelmektedir.⁶

Genesis'e göre Abraham, Nuh'un oğullarından Sam'ın üçüncü oğlu Arfaksad'ın torunu Haber veya Hibir'in (Hebreux, Hebrew-İbrani deyimi buradan gelmektedir) torunlarından olup Kalde'nin Ur (el-Magir) şehrinde dünyaya gelmiştir. Daha sonra babası ile birlikte Mezopotamya'nın Harran şehrine gelen

² Oral Sander, Siyasi Tarih, İlkçağlardan 1918'e, İmge Kitabevi, dördüncü baskı, 1995, Siyasi Tarih İlkçağlardan 1918'e, s. 32

³ Moşe Grosman, Dr. Markus (1870-1944) Osmanlıdan Cumhuriyete Geçişte Türk Yahudilerinden Görünümler, İstanbul 1992 (Dr. Markus'un Yahudi Tarihinin Üç Bin Yılı, Yahudi Ulusunun Evrensel Tarihi makalesinden) s. 119

⁴ Yusuf Besalel, Yahudi Tarihi, Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın AŞ, ikinci baskı Mart 2003, s. 33

⁵ Fahir Armaoğlu, Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları (1948-1988), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İkinci Baskı 1991, s. 6

⁶ Hikmet Tanyu, Tarih Boyunca Yahudiler ve Türkler, Yağmur Yayınevi, İstanbul 1976, 1. Kitap, s. 29

Abraham veya İbrahim'in babasının ölümünden sonra Yehova'nın (Allah'ın) emrine itaat ederek kabilesinin başında Kenan diyarına göç etmiştir. Bu hadisenin Babil hükümdarı Hammurabi zamanında MÖ 21. yüzyılda olduğu ileri sürülmektedir.⁷

İbrahim'den sonra kabilenin başına oğlu İshak geçmiş, İshak'dan sonra da İsrail adını alan Yakup (Jacob) başa geçmiştir ki, Yakup'la birlikte İbraniler Beniisrail, yani İsrailoğulları veya İsrail kavmi adını almıştır.⁸

İsrailoğulları Musa peygamberin liderliğinde 40 yıl kadar çöllerde dolaştıktan sonra Sina Yarımadasındaki Turu Sina'ya (Sina Dağı) geldiler. Burada Musa'ya Allah tarafından On Emir (Evamir-i Aşere – Decalogue) nazil oldu. İsrailoğullarını Filistin'e sevkeden, Musa'nın yardımcılarında ve ünlü komutanlarından Yeşu (Joshua, Jeshua, Hoshea veya Oshea) olmuştur. Fakat Filistin'e, yani Kenan diyarına girmeleri kolay olmamış ve bilhassa Filistinlilerle uzun zaman uğraşmak zorunda kalmışlardır. Bu arada İsrail kabileleri kendi aralarında da çeşitli kavgalar içine girmişlerdir. Nihayet MÖ 1030-1032 yılları arasında vuku bulan birtakım hadiselerden sonra bütün kabileler Davut'u (David) kral seçerek Filistin'de

bir devlet kurmaya muvaffak oldular. Davut, Kenanilerin eskiden Yebus adındaki bir kalesi olan Kudüs'ü ele geçirerek bu şehri ilk Yahudi devletinin başkenti yaptı. İlk Yahudi devleti bu suretle tarih sahnesine çıkıyordu.⁹

Dr. Markus bu tarihsel kesiti şöyle anlatır: "Önceleri karşlarına büyük güçlükler çıkmıştır. Ulusumuz bu denli esirgemezliği gerektiren düşüncelere uygunluk gösterecek olgunluğa erişmemiştir. Bilgi eksikliği, Yahudi ulusunu Sami kökenli Chananeensleri (Kenanlıları) yansımalarını getirmiştir. Filistin'deki ilk oturmaları Mısır'daki oturmalarından daha tehlikeli olmuştur. Ne yazık ki yükselme uzun

⁷ Fahir Armaoğlu, Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları (1948-1988), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İkinci Baskı 1991, s. 6-7

⁸ a.g.e. s. 7

⁹ a.g.e. s. 8

ömürlü olmamıştır. İsrail ve Yehuda arasındaki bölünmeyle eski ahlaki ve siyasal düşüş kendini göstermiştir. On kabile krallığı yıkılmış, içteki bozulmalardan ötürü yokolmaya itilmiş, birçok ülkenin yazgısını paylaşmak zorunda kalmıştı.”¹⁰

Davut (veya David) 40 yıllık bir hükümdarlıktan sonra öldü. MÖ 1000 yılında öldüğünde 70 yaşındaydı ve ölmeden önce oğullarından Süleyman'ı (Solomon) tahta çıkarmış ve kral ilan etmişti. Süleyman zamanında İbrani Krallığı gerek ekonomik, gerek siyasi bakımdan büyük gelişme göstermiş ve güçlü bir devlet haline gelmiştir. Süleyman zamanında Kudüs İbranilerin kutsal şehri haline geldi ve Süleyman Kudüs'te, Mescid-i Aksa'da ilk Yahudi Mabe'd'ini (Temple) inşa ettirdi.

Süleyman'ın MÖ 930 yılında ölmesinden sonra Yahudi krallığı dağıldı. Yani ilk İsrail devleti 70 yıl kadar yaşamış olmaktadır. Bu ilk Yahudi krallığının dağılmasından iki ayrı Yahudi devleti ortaya çıktı. Biri Filistin'in kuzeyinde, oniki İsrail kabilesinden on tanesini ihtiva eden ve başkenti Samaria (Samiriye veya Nablus) olan İsrailiye krallığı veya İsrail devletiydi. İkincisi ise güneyde, Kudüs şehri ile Yahuda ve Bünyamin kabilelerini ihtiva eden Judaea veya Yahuda (veya Yahudiye) krallığı.

İsrailiye Krallığı (Samaria) yaklaşık iki yüzyıl ve Yahuda (Judaea) Krallığı da yaklaşık üçbuçuk yüzyıl yaşadı. Samiriye, yani İsrailiye devleti MÖ 722 tarihinde Asurluların istilasına uğradı. Asurlular bütün ülkeyi işgal edip Yahudileri başka yerlere sürdüler ve yerlerine kendilerinden muhacirler yerleştirdiler.

Yahudi devleti ise MÖ 586 tarihinde Babil'in istilasına maruz kaldı. Babil hükümdarı Nabukodonosor (veya Buhtunnasır) bütün Kudüs'ü yakıp yıktığı gibi, bütün Yahudileri bir tane kalmamacasına esir edip hepsini Babil'e götürdü.

¹⁰ Moşe Grosman, Dr. Markus (1870-1944) Osmanlıdan Cumhuriyete Geçişte Türk Yahudilerinden Görünümler, İstanbul 1992, (Dr. Markus'un Yahudi Tarihinin Üç Bin Yılı, Yahudi Ulusunun Evrensel Tarihi makalesinden) s. 120-121

Yahudilerin Babil esareti 70 yıl kadar sürmüştür. Tevrat'taki birçok efsanelerin de bu esaret zamanında oluşturulduğu ileri sürülmektedir. Pers hükümdarı Keyhüsrev'in (Kurus veya Cyrus) Babil'i almasından sonra Yahudilerin Filistin'e dönmelerine müsaade edilmiş ve bilhassa Kudüs'e yerleşen bu Yahudi kitleleri Pers hükümdarı II. Dara zamanında refah ve hürriyete sahip olarak özerk bir yönetime kavuştular.¹¹

Babil'in yıkılmasından sonra Eretz Yisrael ve Suriye, Pers yönetimine girmiştir. Yehuda 20 satraplıktan oluşan Pers Devleti'nin satraplıklarından birini teşkil ediyordu.¹²

Bu yüzyılın sonraki yıllarında, o zamanki Suriye topraklarına ve çevresinde hüküm süren yeni Pers imparatorluğunun kurucusu Medli Kiros, Babil krallığını fethetti. Bu topraklarda yaşayan fethedilmiş halklar arasından bir grupla fethedenlerin inançlarında bir benzerlik olduğu görüldü. Kiros Musevilerin İsrail topraklarına geri dönmelerine müsaade etti. Kudüs'teki tapınağı devlet bütçesi ile yaptırttı. Tevrat'ta Kiros'a Musevi olmayan bir hükümdara, bundan da öte Musevilere gösterilebilecek en büyük saygı gösterilmiştir. Babil'deki tutsaklığın ardından yazılmış olan İşaya kitabının son bölümünde şunlar yazar: "Koreş, çobanım ve tüm isteklerimi gerçekleştirecek. Yeruşalim ve tapınağın temelleri atılacak." (İşaya 44:28)¹³

Kral Cyrus, MÖ 539 yılında sürgündeki Yahudilerin geri dönmelerine izin verdiğinde İran sarayında saygın bir yer kazanmış olan iki insan, rahip Nehemi ve yazıcı Esdras Yahudilerin dinlerini ve ırklarını korumak için kanunlar düzenliyorlardı. Onların içinde yaşadıkları toplumda erimelerini önlemek amacıyla Yahudi olmayan kadınlarla evlenmelerini kesinlikle yasaklıyorlar, vaktiyle Hz. Musa tarafından getirilen kuralları yazılı metinlerle sağlamlaştırıyorlar ve güçlü

¹¹ Fahir Armaoğlu, Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları (1948-1988), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İkinci Baskı 1991, s. 8-9

¹² Yusuf Besalel, Yahudi Tarihi, Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın AŞ, ikinci baskı Mart 2003, s. 54

¹³ Bernard Lewis, Ortadoğu, İkibin Yıllık Ortadoğu Tarihi, çev: Selen Y. Kölay, Arkadaş Yayınevi, ikinci baskı, 2005 (Orijinal adı: The Middle East), s. 30-31

bir dinsel iktidar kuruyorlardı.¹⁴

Filistin üzerinde İran egemenliği MÖ 535 yılından 331 yılına kadar sürmüş ve MÖ 331 yılında Makedonya Kralı Büyük İskender Fırat'tan Mısır'a kadar olan bütün toprakları ele geçirmiştir. Bu suretle Yahudiler de Makedonya-Yunan egemenliği altına girmiş oluyorlardı. Makedonya Krallığının Filistin'de elenizmi yerleştirmek istemesi üzerine Yahudiler Makabilerin (Maccabees) yönetiminde ayaklandılar ve MÖ 141'de yeni bir Yahudi devleti kurdular. Bu devlet Roma istilası ile birlikte yıkıldı.¹⁵

Bu dönemde ortaya çıkan Bar Kohba Filistin'de Roma'ya karşı giriştiği mücadeleden galip çıktı ve bağımsız bir Yahudi devleti kurmayı başardı. Dini lider Rabbi Akiba, Tevrat'ın Sayılar kitabı ile Talmud'da bulunan şu cümlelerin Bar Kohba'ya işaret ettiğini, onun beklenen Kral-Mesih olduğunu ilan etti: "Yakupoğullarından bir yıldız çıkacak ve İsrail'den asa kalkacak. Bir uçtan bir uca kadar moabı (düşman) vurup kıracak. Bütün matecavizleri ezecek" Bar Kohba devleti kurduktan üç yıl sonra Romalılarla savaşırken öldürülünce herşey bir kere daha sona ermiştir.¹⁶

135'deki Bar Kohba isyanının ardından Romalılar Musevilerden mutlaka kurtulmaya karar verdiler. Daha önce Babillilerin yaptığını yaparak Musevilerin büyük çoğunluğunu esir alıp sürgüne gönderdiler ama bu sefer onların imdadına yetişecek bir Kiros yoktu. Musevilerin tarihi adları dahi silindi. Kudüs'e Aelia Capitolina adı verildi ve yıkılan Musevi Tapınağı'nın yerinde Jupiter'e bir tapınak yapıldı. Samariya ve Yahuda adları kaldırıldı ve ülkeye, çoktan unutulmuş olan Filistinlilerin adı verildi.¹⁷

¹⁴ Roger Garaudy, Siyonizm Dosyası, çev: Nezh Uzel, Pınar Yayınları, birinci basım, Ekim 1983 (Orijinal adı: L'affaire Israel; le Sionism Politique), s. 58

¹⁵ Fahir Armaoğlu, Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları (1948-1988), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İkinci Baskı 1991, s. 10

¹⁶ Yaşar Kutluay, Siyonizm ve Türkiye, Koloni Yayıncılık, 2000, s. 21

¹⁷ Bernard Lewis, Ortadoğu, İkibin Yıllık Ortadoğu Tarihi, çev: Selen Y. Kölay, Arkadaş Yayınevi, ikinci baskı, 2005 (Orijinal adı: The Middle East), s. 34-35

Yahudiler MS 66 tarihinde Romalılara karşı ayaklandılar. Bunun üzerine İmparator Vespasianus'un oğlu Titus komutasındaki Roma orduları Kudüs üzerine yürümüşler, şehri aldıktan sonra da Yahudileri kılıçtan geçirerek kutsal Madeb'i yakıp yıkmışlardır. MS 70 tarihinde meydana gelen bu hadiseden sonra Roma zulmünden kaçabilen Yahudiler dünyanın dört bir yanına dağılmışlardır ki buna diaspora denmektedir. Bu Yahudilerin büyük bir kısmı da Arabistan Yarımadası ile bugünkü Arap ülkelerine sığınmışlardır. Diaspora ile Yahudilerin Filistinle bağları kopmuş olmaktadır.

Hellenizm... Yahudilik için gerçek ve tehlikeli bir düşman olmuştur. Yalnızca iki ulus veya iki kültür değil iki düşünce tümüyle karşıt iki felsefe çarpışıyordu. Herşeyin yaratıcısı, insanlığa mucizevi bir biçimde dinsel ve ahlaki ülküler öğreten görünmeyen soyut varlıkla, Olympos tepesinde yaşayan, doğanın gücünü simgeleyen, büyük ölçüde ölümsüzlük içkisi içen, Olympos'ta ve başka yerde kendini dağıtan Zeus arasında bir karşılaşmaydı bu.¹⁸

Filistin toprakları, Halife Hazret-i Ömer'in MS 638 (bazı kaynaklara göre MS 636) tarihinde Yermük muharebesinde Bizanslıları yenmesi üzerine İslam egemenliğine girmiş ve Filistin, İslam'ın elinde ve bir Müslüman toprağı olarak 1948'de İsrail'in kuruluşuna kadar bu durumunu muhafaza etmiştir.¹⁹

VI. yüzyılın başında o zamana değin dağılmış olan Yahudi nüfusu Batı Avrupa'da artmış, İtalya, Bizans, Fransa ve Vizigot İspanya'sında önemli topluluklar oluşmuştu. Hıristiyanların işkenceleri Yahudilerin özerk soyut bir merkezde toplanmalarını önlüyordu. (...) Ancak X. yüzyılın başında durum değişmiştir. Arapların İspanya'yı fethi, bu ülkelere kültür ve uygarlık getirmiştir. Kısa bir süre içinde o zamana değin gerici, aydınlık düşmanı olan Vizigotlar Halifelikle birlikte değişmeye başlamışlardı. (...) Bu dönemin ikinci yarısında gölgeler büyüyor, ufuk giderek kararıyordu. XIII. yüzyılın ayrıcalıklı İspanyol Yahudilerinin yaşamında

¹⁸ Moşe Grosman, Dr. Markus (1870-1944) Osmanlıdan Cumhuriyete Geçişte Türk Yahudilerinden Görünümler, İstanbul 1992, (Dr. Markus'un Yahudi Tarihinin Üç Bin Yılı, Yahudi Ulusunun Evrensel Tarihi makalesinden) s. 124

¹⁹ Fahir Armaoğlu, Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları (1948-1988), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İkinci Baskı 1991, s. 10

tehlikeli anlar başlıyordu. Arap egemenliğinden çıkıp güçlü Katolik hükümdarların boyunduruğu altına giriyorlardı.²⁰

Bu dönemde biri felaketli, diğer ikisi mutlu sayılabilecek üç mühim hadise vuku bulmuştur. Yahudiler için felaketli sayılabilecek hadise, Ortaçağda Batı Avrupa'da görülen Yahudi düşmanlığı "anti-semitisme" hadisesidir. Yahudileri karşı açılan bu düşmanlık kampanyası neticesi Yahudiler 1290 yılında İngiltere'den, 1392'de Fransa'dan, 1492'de İspanya'dan ve 1497'de de Portekiz'den kovulmuşlardır.

Kovulan Yahudilerin bir kısmı Hollanda'ya iltica etmekle beraber büyük bir kısmı Osmanlı topraklarına göç etmiştir. Almanya'dan kovulanlar ise Polonya'ya gitmişlerdir.

Yahudiler için iki mutlu hadiseden biri Selahaddin Eyyubi'nin Haçlıları yenip Kudüs'ü geri almasıdır. Selahaddin Eyyubi 1187'de Kudüs'ü geri alıp tekrar İslam egemenliği altına soktuktan sonra bütün Yahudileri Kudüs'e dönmeye davet etmiştir. Bu davet üzerine Mısır, Suriye, Mezopotamya, Güney Avrupa ve hatta Fransa ve İngiltere'den birçok Yahudi Kudüs'e göç etmiştir.

Yahudiler için ikinci mutlu hadise Yavuz Sultan Selim'in 1517'de Suriye ve Mısır'ı almasıdır. Suriye ile birlikte Filistin'in de Türk egemenliğine girmesi üzerine bilhassa Kudüs'e Avrupa ülkelerinden yeniden Yahudi göçleri başlamış ve müteakip yıllarda bu göçler giderek artmıştır.²¹

13. yüzyılın sonlarına doğru Yahudi nüfusunun %30-50'si civarındaki bir oranı temsil eden yaklaşık olarak yarım milyon kadar Yahudi, Almanya dahil Batı Avrupa'da yaşıyordu. Ancak 15. yüzyıl dolaylarında bu nüfus 150.000 civarına inmiştir. Bunda rol oynayan etkenler arasında, Yahudi karşıtı ayaklanmalar, "kara ölüm" diye adlandırılan ve 1347-1352 yılları arasında cereyan eden veba

²⁰ Moşe Grosman, Dr. Markus (1870-1944) Osmanlıdan Cumhuriyete Geçişte Türk Yahudilerinden Görünümler, İstanbul 1992, (Dr. Markus'un Yahudi Tarihinin Üç Bin Yılı, Yahudi Ulusunun Evrensel Tarihi makalesinden) s. 131-132

²¹ Fahir Armaoğlu, Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları (1948-1988), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İkinci Baskı 1991, s. 11

gibi salgın hastalıklar ve özellikle kovulmalar yer almıştır.²²

15. ve 19. yüzyıllar arasında İslam ülkelerinde yaşayan Yahudilerin büyük bir kısmı Osmanlı İmparatorluğu sınırları içinde yaşıyordu. Ayrıca İran, Afganistan gibi ülkelerde de Yahudi cemaatleri vardı. İslam şeriatına göre "ehl-i kitap" olarak adlandırılan ve kendileri daha önce Tanrı tarafından bir dini kitap sahibi yapılmış Yahudiler ve Hıristiyanlar "zımmi" statüsünde idiler ve fiziki korunmaya alınmışlar; kendilerine dinsel, sosyal ve hukuki özgürlükler verilmişti.²³

XVI. yüzyılda Osmanlı hükümdarları devletin Avrupalı düşmanlarına sempati duymalarından şüphe edilmeyen ama Avrupa bilgi ve becerisine sahip tek toplum olduklarından Musevilerden gerek siyasi, gerek de ekonomik işlerde yararlanıyorlardı. Ancak Musevi toplumu, Osmanlı gücünün çökmesinden bütün azınlıklardan daha fazla etkilenmiştir.²⁴

17. yüzyıla kadar Yahudiler, İspanya Mağribi de Doğu memleketleri arasında sayılırsa, esas itibarıyla Doğulu bir halktı. 18. yüzyılın başlamasıyla birlikte durum değişti. Avrupa'da yaşayan Yahudilerin oranı sürekli arttı. 18. yüzyılın sonunda dünyada 2.5 milyon Yahudi vardı ve bu sayının bir milyonu Kuzey Afrika ve Ortadoğu'da yaşarken (Türkiye dahil), diğer 1.5 milyon Avrupa'da yaşıyordu. Her ikisinin içinde bir milyon kadarı Rusya, Polonya ve Galıçya'da ikamet ediyor, geriye kalanı ise orta ve Batı Avrupa'da bulunuyordu.²⁵

XVIII. yüzyılda Yahudiler, Diasporanın diğer ülkelerinde de içlerine kapanık bir biçimde yaşıyorlardı. Avusturya, Almanya ve İtalya'da birlik içinde yaşarlarken onları gettoların duvarları ayırıyordu. Yahudilerin durumu tüm ülkelerde aynıydı.

²² Yusuf Besalel, Yahudi Tarihi, Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın AŞ, ikinci baskı Mart 2003, s. 79
²³ a.g.e. s. 91-92

²⁴ Bernard Lewis, Ortadoğu, İkibin Yıllık Ortadoğu Tarihi, çev: Selen Y. Kölay, Arkadaş Yayınevi, ikinci baskı, 2005 (Orijinal adı: The Middle East), s. 377

²⁵ David Ben-Gurion, Israel A Personal History, Funk&Wagnalls, Inc. New York, Sabra Books, New York, Tel Aviv 1971, s. 7

Baskı altındaydılar ve hor görülüyorlardı.²⁶

19. yüzyılın sonlarına doğru Avrupa'da yeniden canlanan Yahudi düşmanlığı (anti-semitizm) bir yandan Filistin'e dalgalar halinde Yahudi göçlerinin başlamasına, öte yandan da Siyonizm denen bir Yahudi bütünlüğü hareketinin doğmasına sebep olacaktır.²⁷

İsraili düşünür Amnon Rubinstein şu görüşleri dile getirir: 19. yüzyılın sonlarında ortaya çıkan milliyetçi Yahudi uyanışını besleyen iki önemli faktör vardır: Siyon'a dönüş ve asimilasyonu red düşüncesi. Yahudileri Filistin topraklarına göç etmeye yönelten ilk etken, Siyon'a dönüş idealidir.²⁸

Theodor Herzl'e göre anti-semitizm, Pinsker ve Nordau'nun dediği gibi, Siyon'a dönüş için itici bir güç olmuştur.²⁹

1.2.SİYONİZM VE İSRAİL DEVLETİNİ KURMA HAZIRLIKLARI

Geçen yüzyılın sonlarına doğru ortaya çıkan Siyonizm kavramı, "Yahudilerin bir millet olarak Filistin'e tekrar yerleşmek için yaptıkları teşkilatlı gayretten doğan bir harekettir." Sion, yahut zion, Yahudilerin Kudüs şehrine verdikleri bir isimdir. Siyon, önceleri sadece Kudüs için kullanılırken daha sonra tüm Filistin için kullanılmaya başlanmıştır.

Siyonizm terimi ilk kez 1 Nisan 1890 tarihinde Nathan Birnbaum'un kurduğu ve yayın yönetmeni olduğu Selbstemanzipation dergisinde kullanıldı.³⁰

²⁶ Moşe Grosman, Dr. Markus (1870-1944) Osmanlıdan Cumhuriyete Geçişte Türk Yahudilerinden Görünümler, İstanbul 1992, (Dr. Markus'un Yahudi Tarihinin Üç Bin Yılı, Yahudi Ulusunun Evrensel Tarihi makalesinden) s. 140

²⁷ Fahir Armaoğlu, Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları (1948-1988), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İkinci Baskı 1991, s. 12

²⁸ Abdullah Reşad Şami, Din Devleti İsrail, İsrail'de Dinî Cemaatler ve Partiler, İlke Yayıncılık, çev: Mehmet Ali Kara, birinci baskı Eylül 2002 (Orijinal adı: el-Kuva'd-diniyye fi İsrail), s. 17

²⁹ a.g.e. s. 20

³⁰ Rifat N. Bali, Cumhuriyet Yıllarında Türkiye Yahudileri, Aliya: Bir Toplu Göçün Öyküsü (1946-1949), İletişim Yayınları, ikinci baskı 2003, s. 26

Siyonizm en geniş anlamı ile Arz-ı Mev'ud, yani Filistin dışındaki bütün Yahudileri yine orada toplamak ve sonra da Süleyman Mabedini Siyon Dağı üzerinde yeniden inşa etmek idealidir, şeklinde tarif edilebilir.³¹

Birbirinden farklı iki projeyi karıştırmamak lazımdır: Dini Siyonizm ve siyasi Siyonizm. Dini Siyonizm çoğu zaman İsrail mistikleri tarafından savunulmuştur. Bu inanç Yahudiliğin kurtarıcı Mehdi bekleyişi içinde yaşadığı büyük ümide bağlıdır. Buna göre zamanların sonunda Mehdi ortaya çıktığında yeryüzünde Allah'ın saltanatı başlayacak ve dünyanın bütün ırkları tek bir ırka bağlanacaktır. (Tekvin XII, 3) Daha yakın bir tarihte XIX. yüzyılda ortaya çıkan "Siyonun Dostları" ise bu siyon toprağında Yahudi inanç ve kültürünün yayılacağı kutsal bir merkez kurmayı amaç edinmişlerdi. Çok ilginçtir, dini Siyonizm çok sınırlı bir insan grubunun çevresinde kalmakla birlikte hiçbir zaman İslam muhalefeti ile karşılaşmamıştır. Zira onlar da İbrahim'e ve onun inancına bağlı olduklarını biliyorlardı. Bir devlet kurmayı veya Filistin üzerinde bir egemenlik halkası yaratmayı amaç edinen siyasi programlara daima yabancı kalmış olan bu manevi Siyonizm böylece hiçbir zaman Yahudi topluluğu ile Müslüman veya Hıristiyan Araplar arasında ayrıcalıklara yol açmamıştı.³²

Siyonizme ve İsrail devletine muhalif Mesihçi Ortodoks Yahudilik (Haridiler) Siyonizmi redderken Siyonizmin dini değerleri kullanmasına da kesin bir şekilde karşı çıkar. Siyonistlerin temiz ve kutsal görüntülere bürünerek çirkin yüzlerini gizlediklerini, dini ilkelerin gösterdiği yolda yürümediklerini iddia eder. Onlara göre, Peygamber Jeremiah'ın sahte peygamberlerin hilelerine aldanan çağdaşlarına henüz gerçekleşmeyen kötü haberler vermesi gibi bu asırda meydana gelenler de İrmia Peygamberin yaşadığı deneyimin bir tekrarıdır. Çünkü birçok Yahudi, sahte peygamberlere benzeyen Siyonist davetçilerin yaldızlı sözlerine aldanmıştır.³³

³¹ Yaşar Kutluay, Siyonizm ve Türkiye, Koloni Yayıncılık, 2000, s. 19

³² Roger Garaudy, Siyonizm Dosyası, çev: Nezih Uzel, Pınar Yayınları, birinci basım, Ekim 1983 (Orijinal adı: L'affaire Israel; le Sionism Politique), s. 17-18

³³ Abdullah Reşad Şami, Din Devleti İsrail, İsrail'de Dinî Cemaatler ve Partiler, İlke Yayıncılık, çev: Mehmet Ali Kara, birinci baskı Eylül 2002 (Orijinal adı: el-Kuva'd-diniyye fi İsrail), s. 127

Siyonizmin, Yahudi toplumunun bağımsız ve egemen bir siyasi birim biçiminde Filistin’de yeniden yerleştirilmesini içeren bir sömürgeleştirme hareketi anlamına dönüşmesi ile birlikte gerçekleştirilen örgütlü, siyasi, iktisadi ve diğer tüm faaliyetler Filistin sorununun ortaya çıkmasında şu veya bu şekilde katkıda bulunmuşlardır.³⁴

132 yılında ortaya çıkan Bar Kohba Romalılarla savaşırken öldürüldükten sonra Bar Kohba hareketinin doğurduğu hayal sükutu tam üç yüz yıl devam etmiştir. Bu defa Filistin dışında, Girit adasındaki Yahudi cemaati içerisinde Moşe zuhur etti. Moşe, kendisinin vaktiyle İsrailoğullarını Mısırlıların esaretinden kurtaran Moşe (Hazreti Musa) ile aynı şahıs olduğunu, Allah’ın kendisini İsrailoğullarını yeniden kurtarmak üzere gökten yeryüzüne indirdiğini, kavmi tıpkı Kızıldeniz’den geçirdiği gibi bu defa da yürütüp Akdeniz’den geçirip Filistin’e götüreceğini iddia ve vaat ediyordu.³⁵

Siyonizm fikri Yahudi ve Hıristiyan düşüncesinin bir parçası olarak yüzyıllar boyunca varolagelmıştır. Bunların ilkinde bu fikir, Museviliğin Filistin’deki eski İbrani krallığıyla olan birlikteliğinin bir neticesidir. İkincisinde ise milleniumun (ya da İsa’nın yeryüzündeki yüzyıllık hükümlerinin) başlangıcına Yahudilerin Filistin’e geri dönüşlerinin eşlik edeceğinin farz olduğu Cromwell döneminden beri varolmuştur. Bununla beraber politik bir hareket olarak Siyonizm XIX. yüzyılda ortaya çıkmıştır.³⁶

Filistin’de bir Yahudi yurdunun kurulması çalışmaları yani Siyonizm hareketi 19. yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkmıştı. Bazı ülkelerde özellikle Rusya’da başgösteren Yahudi aleyhtarlığı bu düşüncenin doğmasında ve gelişmesinde önemli etki yapmıştı.³⁷

Dünyanın her tarafına dağılmış (Diaspora) bulunan Yahudilerin milli bir şuur

³⁴ Davut Dursun, Ortadoğu Neresi, İnsan Yayınları, Ocak 1995, s. 40

³⁵ Yaşar Kutluay, Siyonizm ve Türkiye, Koloni Yayıncılık, 2000, s. 21

³⁶ Alan R. Taylor, İsrail’in doğuşu: 1897-1947 Siyonist Diplomasinin Analizi, çev: Mesut Kardeşhan, Pınar Yayınları üçüncü basım, Nisan 2001 (Orijinal adı: Prelude to Israel, 1970 Beyrut), s. 13

³⁷ Rifat Uçarol, Siyasi Tarih (1789-1994), Filiz Kitabevi, dördüncü baskı, Ocak 1995, s. 548

etrafında birleşmeleri, yani Siyonizm hareketinin doğuşu 19. yüzyılın ikinci yarısında Avrupa'da hızlanan milliyetçilik hareketleriyle yakından bağlantılıdır. Bilindiği gibi, Alman milli birliğinin kuruluşu (1871) hemen bütün Avrupa'da milliyetçilik akımlarına hız vermiştir. Fransa'nın 1871'de Prusya'ya yenilmesi, bir yandan intikamcılık ve öte yandan da Fransız milliyetçiliğini kışkırtırken Balkanlarda da Slav milliyetçiliği (Pan-Slavisme) ortaya çıkmıştır.³⁸

Avrupa'daki milliyetçilik Avrupa ülkelerine dağılmış bulunan Yahudileri de milliyetçiliğe sevk etmiş ve bu milliyetçilik daha ziyade bir din-kültür milliyetçiliği şeklinde kendisini göstermiştir. Çünkü Yahudiler başka başka ülkelerin insanları olmuşlardı. Bu sebeple Yahudiler de kendi milli kültürlerini incelemeye ve geliştirmeye başlamışlar, eski Yahudi kültürünün incelenmesi ise Yahudilerde dine dayanan duyguların uyanmasına, gözlerini Zion'a, Kudüs şehrinin kurulduğu ve İbrani Kralı Süleyman'ın kutsal mabedi yaptırdığı yere çevirmelerine sebep oldu.³⁹

Aslında "milliyet"i ister politik, ister kültürel, isterse başka temelde tek bir boyuta indirmek (tabii devletler force majeure/üstün güç ile bunu dayatmadıkça) mümkün değildir. İnsanlar gerek din, dil, kültür, gelenek, tarihsel arka plan ve kan bağı kalıplarıyla gerekse Yahudi devletine karşı tutumda ortak özellikler sergilemedikleri halde kendilerine Yahudi kimliğini biçebilirler. Bu tavır da salt öznel temeldeki bir "millet" tanımını içermez.⁴⁰

Yahudiler arasında bir halk olarak kimliklerini yitirecek anlamına gelen bir modelin geliştirilmesine karşı belirli bir mukavemet vardı. Nahum Goldmann'ın da uygun kelimelerle ifade ettiği gibi, "Yahudi devletinin gayesi, özgür kılınmış ve asimilasyonla tehlikeye sokulan Yahudi halkının muhafazası olagelmıştır."⁴¹

³⁸ Fahir Armaoğlu, Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları (1948-1988), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İkinci Baskı 1991, s. 12

³⁹ a.g.e. s. 12

⁴⁰ E. J Hobsbawm, 1780'den Günümüze Milletler ve Milliyetçilik, "Program, Mit, Gerçeklik", çev: Osman Akınhay, Ayrıntı Yayınları, birinci basım, Temmuz 1993 (Orijinal adı: Nations and Nationalism since 1780 "Programme, myth, reality"), s. 23

⁴¹ Alan R. Taylor, İsrail'in doğuşu: 1897-1947 Siyonist Diplomasinin Analizi, çev: Mesut Kardeşhan, Pınar Yayınları üçüncü basım, Nisan 2001 (Orijinal adı: Prelude to Israel, 1970 Beyrut), s. 14

John Stuart Mill, milleti, yalnızca ortak milli duygular taşımaları temelinde tanımlamakla yetinmiyor, aynı zamanda bir milliyetin fertlerinin "aynı yönetim altında olmayı arzuladıklarını, bunun da yalnızca kendilerinin veya içlerinden bir kesiminin yönetimi olmasını istediklerini" ekliyordu.⁴²

Yaşadığımız çağın büyük düşünürlerinden biri; Yahudilik Ruhu, Kitab-ı Mukaddes Dini, İbrani Hümanizması gibi eserlerin yazarı Martin Buber, "Altmış yıl önce Siyonist hareketin içine girmiştım" dedikten sonra 1957'de Kudüs'te Ben Gurion'la yaptığı bir görüşmeyi şöyle nakletmektedir: "Ben Gurion bize dedi ki, kurtarıcı ruh fikri canlıdır ve Mesih'in gelişine kadar canlı kalacaktır. Kendisine cevap verdim: Ülkemizde şu yaşayan neslin içinde kaç kişinin dünyasında kurtarıcı ruh inancı sürgünlerin geri dönüşü derecesine kadar indirilmiş milliyetçiliğin dar kalıplarının dışında yer alıyor?" Ölümüne kadar dini siyonizmin siyasi ve nasyonalist siyonizme alet edilmesine karşı çıkmaktan bir an geri durmayan Buber şöyle konuşuyordu: "İsrail ruhundan söz açıyoruz ve diğer uluslara benzemediğimize inanıyoruz. Fakat İsrail ruhu bizim milli kişiliğimizin sentezi olmaktan öteye geçmese daha putlaştırılmış kolektif egoizmimizin mükemmel bir gösterisinden daha ileri bir şey değildir ki... Evrenin sahibi olandan başka bütün hükümdarları reddettik. O halde aynen diğer uluslar gibiyiz. Ve onlarla birlikte aynı sarhoş edici kadehi yudumluyoruz."⁴³

Siyasi siyonizmin derin köklerini açığa çıkaran Martin Buber, bu görüşün Yahudilikten değil fakat günümüzde devlet fikrini din gibi putperestliğe kadar götüren XIX. yüzyıl Avrupa nasyonalizminden çıktığını belirtmektedir.⁴⁴

Hayatını Siyonizmle mücadele ederek geçiren Yahudi düşünür G. Nuberger şunları söyler: "Siyonizm, ilk döneminden itibaren Sami ırkına mensup olmanın

⁴² E. J Hobsbawm, 1780'den Günümüze Milletler ve Milliyetçilik, "Program, Mit, Gerçeklik", çev: Osman Akınhay, Ayrıntı Yayınları, birinci basım, Temmuz 1993 (Orijinal adı: Nations and Nationalism since 1780 "Programme, myth, reality"), s. 235

⁴³ Roger Garaudy, Siyonizm Dosyası, çev: Nezih Uzel, Pınar Yayınları, birinci basım, Ekim 1983 (Orijinal adı: L'affaire Israel; le Sionism Politique), s. 35

⁴⁴ a.g.e s. 35-36

bir sonucu olarak bu ırkla uyumlu bir şekilde ortaya çıktı. Çünkü her ikisinin ortak bir amacı vardı. Dünya Yahudilerini Siyonist bir devlette bir araya toplamak. Yani Yahudileri yüzlerce, belki de binlerce yıldır içinde yaşadıkları toplumlardan çıkarıp kendilerine ait bir devlette toplama amacı taşıyordu. Bu nedenle Rabbe bağlılık yerine Siyonist devlete bağlılık anlayışı getirildi. Siyonistlerin nazarında Tevrat'a iman etmek, dini görev ve gerekleri yerine getirmek kişisel bir mesele olup her bir Yahudinin veya toplum olarak Yahudi halkının yerine getirmek zorunda olduğu kutsal bir görev değildir."⁴⁵

Bin yıldan beri dünyanın her tarafına yayılmış bulunan Yahudiler, var oldukları yerlerde kendilerine içlerinde yaşadıkları inançsızların çeşitli kollarına hiç benzemeyen özel bir halkın üyeleri kimliği biçmekten asla vazgeçmemişlerken, bu kimlik, hiçbir aşamada, en azından Babil'deki esaretlerinden kurtuluşlarından beri ondokuzuncu yüzyılın sonunda yeni tarz Batı milliyetçiliğine benzer bir Yahudi milliyetçiliği icat edilene kadar bırakın teritoryal bir devlet olmayı, bir Yahudi politik devletinden yana ciddi bir arzuyu dahi ima ediyor görünmez. Yahudilerin ata yadigarı İsrail ülkesiyle olan bağlarını (oraya düzenli olarak hacca gitmenin anlamını veren şey) ya da Mesih geldiği zaman (Yahudilere göre çok açık biçimde gelmemiştir) oraya geri dönme umudunu bütün Yahudileri eski Kutsal Topraklarda yeralan modern bir teritoryal devlette toplama arzusuyla özdeşleştirmek bütünüyle temelsiz bir yaklaşımdır.⁴⁶

Bununla birlikte Filistin'e İsrail veya Siyon değil de Filistin demek dahi bir siyasi niyetin ifadesidir. Siyonizm taraflısı pek çok yazıda Roma İmparatorluğundan bu yana -1922 sonrası İngiliz mandası tabii ki hariç- Filistin sözcüğünün sadece idari bir tanımlamayı belirlemek için kullanıldığı gibi su götürür bir iddiada ısrar ediliyor olmasının nedeni budur. Yapılmaya çalışılan, Filistin'in de bir yorum, İsrail'den

⁴⁵ Abdullah Reşad Şami, Din Devleti İsrail, İsrail'de Dinî Cemaatler ve Partiler, İlke Yayıncılık, çev: Mehmet Ali Kara, birinci baskı Eylül 2002 (Orijinal adı: el-Kuva'd-diniyye fi İsrail), s. 23

⁴⁶ E. J Hobsbawm, 1780'den Günümüze Milletler ve Milliyetçilik, "Program, Mit, Gerçeklik", çev: Osman Akınhay, Ayrıntı Yayınları, birinci basım, Temmuz 1993 (Orijinal adı: Nations and Nationalism since 1780 "Programme, myth, reality"), s. 66

çok daha az sürekliliği ve itibarı olan bir yorum olduğunu göstermektedir.⁴⁷

Hiç kuşku yok, Avrupa milliyetçiliği anti-semitizmi tahrik etti. Dolayısıyla bu milli toplumlarda Yahudi aleyhtarlığı birdenbire şiddetlendi. Bu ülkelerden biri de, ilginçtir, Avrupa'da milliyetçilik hareketlerinin hemen hemen en az tesirinde kalan ve sınırları içinde 3 milyon Yahudi'yi barındıran Rusya oldu. Rusya'daki Yahudilere ikinci sınıf vatandaş muamelesi yapılmaktaydı ve Yahudiler buldukları şehirlerde diğer Rus vatandaşları ile karışmıyorlar, ayrı yerleşim merkezlerinde (ghetto) yaşıyorlardı.⁴⁸

İrkçılık, Yahudi aleyhtarı önyargıya yeni bir enerji ve yön kazandırdı. Yahudilere nefret duyulması ve ayrımcı davranılması uzun zamandır mevcuttu. Buldukları yer neresi olursa olsun içine kapanıklığını ve çoğunluğunkinden farklı pek çok gelenek ve adetini koruyan bir azınlıktı Yahudiler. Hıristiyanlar onların dinî inatçılığını, çiftçiler şehirli zihniyetlerini, muhafazakarlar liberallere veya Marksistlere katılmalarını sevmemeye eğilimliydi. Ondokuzuncu yüzyılın ilk 60-70 yılında ve ırkçılığın yükselişine dek en azından batı ve orta Avrupa'da Yahudi aleyhtarı ayrımcılık ve önyargılar azalmıştı. Sonrasında Yahudi aleyhtarı duygu, anti-semitizm (Sami aleyhtarlığı) şeklinde aklileştirildi ve keskinleştirildi. Artık Yahudilerin bir Sami ırkına mensup oldukları, çünkü atalarının konuştuğu İbranice'nin bir Sami dili olduğu, Sami ırkının da ancak Aryen ırkından farklı ve ona zıt fiziki, zihni ve manevi özellikleri aktarabileceği iddia ediliyordu. Dolayısıyla Yahudi alışkanlıklarının değiştirilmesi ümidi yoktu ve Aryen milletlerini Sami azınlıkların alçaltıcı etkisinden korumak için hiçbir sebep kalmamıştı. Adolf Stöcker'in dediği gibi, "Yahudiler millet içinde millet, devlet içinde devlet, ırk içinde ırktır. Diğer bütün göçmenler içinde yaşadıkları milletle eninde sonunda kaynaşmışlar ama Yahudiler kaynaşmamıştır. Sürekli göttükleri Samicilikleri katı ayin sistemleri ve Hıristiyanlığa düşmanlıkları doğrudan

⁴⁷ Edward Said, Filistin'in Sorunu, çev: Alev Alatl, Pınar Yayınları, birinci basım, Şubat 1985 (Orijinal adı: The Question of Palestine), s. 34

⁴⁸ Fahir Armaoğlu, Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları (1948-1988), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İkinci Baskı 1991, s. 13

doğruya Alman ruhuyla ters düşmektedir.”⁴⁹

1881’de Rus Çarı Aleksandr II’nin öldürülmesinden sonra Rusya’da patlak veren anti-semitizm sonucunda Yahudiler Rusya’dan göçetmeye başladılar. Mültecilerin çoğu Batı Avrupa ve Amerika’ya göçerken üçbine yakın Yahudi de Filistin’e yerleşti. Bu göçmenler, 1882 yılında Caffa yakınlarında Rishon-le-Zion diye isimlendirilen bir koloni oluşturdular. Aynı yıl Rusya’da Chibbath Zian (Siyon Sevgisi) olarak bilinen bir hareketin kuruluşuna tanık olundu.⁵⁰

Rusya’da III. Çar Aleksandr (1881-1894) Sami aleyhtarı kışkırtmaların sonucunda Yahudilerin aleyhinde bir dizi baskıcı hükümler çıkardı. Daha da kötüsü, Çarın tutumundan cesaret alan pek çok devlet memuru Yahudi aleyhtarı kışkırtmaları serbest bıraktılar. Yağma, yakma ve katliamı beraberinde getiren bu Yahudi kısımlarını, yönetmedilse bile hoşgördüler. Sadece 1891 yılında 300.000 Yahudi Rusya imparatorluğundan kaçtı. Bu, Birleşik Devletler’e akan büyük Yahudi dalgasının başlangıcı oldu.⁵¹

Hibbat Siyon veya Hovevey Siyon genel adı altında toplanan cemiyetlerin zuhur sebebinin başında XIX. yüzyılın ikinci yarısında Avrupa’da şiddetlenen Yahudi aleyhtarlığı gösterilebilir. Getto denilen ve Yahudilere mahsus, etrafı duvarlarla çevrili mahallelerde yaşayan Yahudilere karşı uyanan nefret ve aleyhte gösterilerin sonu geleceği yerde tedricen artmaya başlaması, Rusya ve Galiçya’daki Yahudilerin zaman zaman kitleler halinde hudut dışına çıkarılmaları ile düştükleri sefalet onları bir çıkar yol aramaya sevketti.⁵²

“Siyon Sevgisi” hareketinden ayrılan 500 kadar Yahudi genci Biluim hareketi ile ayrı bir hareket başlatmışlardır. Biluim hareketi İstanbul Yahudilerine kadar uzanmış ve İstanbul’daki Bilu grubu 1882’de Bilu Manifestosu adı ile deklarasyon

⁴⁹ Carlton J. H. Hayes, Milliyetçilik: Bir din, çev: Murat Çiftkaya, İz Yayıncılık, İstanbul 1995 (Orijinal adı: Nationalism: A Religion), s. 153

⁵⁰ Alan R. Taylor, İsrail’in doğuşu: 1897-1947 Siyonist Diplomasinin Analizi, çev: Mesut Kardeşan, Pınar Yayınları üçüncü basım, Nisan 2001 (Orijinal adı: Prelude to Israel, 1970 Beyrut), s. 14

⁵¹ Hayes, a.g.e. s. 154

⁵² Yaşar Kutluay, Siyonizm ve Türkiye, Koloni Yayıncılık, 2000, s. 30

yayınladı ki Filistin’de bir Yahudi yurdu kurulmasını isteyen ilk Siyonist belge bu olmak gerekir.⁵³

Hemen hemen bütün Avrupa ve Amerika devletlerindeki Yahudilerin münferit faaliyetleri sonucunda çeşitli Yahudi cemaatleri, bilhassa Rusya Yahudileri arasında yeni bir fikir doğmuştu: Kolonizasyon. Önceleri reformist Yahudiliğin ilhamı ile dünyanın herhangi bir yerinde başka devletlerin idaresine bağlı fakat Yahudilerin bir arada yaşayabileceği bir veya birkaç koloni tesisi fikri yavaş yavaş gelişti. Koloninin yeri olarak Filistin seçildi.⁵⁴

Yahudi sorununu çözüme ulaştıracak yöntemlerin seçimi konusunda (Odessalı Yahudi aydın, Dr. Yehuda Leib) Pinsker, Filistin’de kolonizasyonun gerekli olduğunu, bunun ileride başvurulacak diplomatik çabalara zemin hazırlayacağını savunuyordu. Onun için “kolonizasyon”, diplomasinin öncüsü ve hazırlığı olmalıydı, sonucu değil. Filistin’deki kolonileşmiş Yahudi yerleşim merkezleri siyonistlerin büyük Avrupa devletleri ile olan diplomatik görüşmelerinde politikalarının temel taşı, Batıyı siyonizme ikna edebilmek için öne sürecekleri bir koz olmalıydı.⁵⁵

1878 yılında Berlin’de toplanan sulh konferansına başvurarak Filistin’e dönme haklarının münakaşa edilmesini istedikleri zaman konferans başkanı Prens Otto von Bismarck’ın bunu şiddetle reddedip gündeme bile almamasını unutmazlar. İşte bu karışık ve bir sürü cemiyetin çeşitli gayeler peşinde koştukları günlerde sahneye Viyanalı bir Yahudinin çıktığını görmekteyiz.⁵⁶

Örgütlenmiş siyonizmin kurucusu Viyana’da eğitim görmüş Macaristanlı bir Yahudi olan Theodor Herzl’di. Fransa’da Yahudi asıllı bir yüzbaşı olan Alfred Dreyfus davası sırasında izleri görülen anti-semitik öğeler, Herzl’i Yahudi

⁵³ Fahir Armaoğlu, Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları (1948-1988), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İkinci Baskı 1991, s. 14-15

⁵⁴ Yaşar Kutluay, Siyonizm ve Türkiye, Koloni Yayıncılık, 2000, s. 29

⁵⁵ Mim Kemal Öke, Siyonizmden Uygarlıklar Çatışmasına Filistin Sorunu, Ufuk Kitapları, dördüncü baskı, Temmuz 2002, s. 28

⁵⁶ Kutluay, a.g.e. s. 30

sorununa bulunacak tek çözümün bir Yahudi devletinin kurulması olduğuna inanmaya sevketti.⁵⁷

Yahudi düşmanlığının ürünü olan Tsiyonut devinim (Siyonizm) Theodore Hertzl adıyla yakından ilgilidir. Kendisi Yahudi sorununu siyasal bir sorun olarak görür.⁵⁸

Siyonizmin uluslararası bir örgüt olarak ortaya çıkmasında da Dr. T. Herzl'in payı büyüktür.⁵⁹

"İrkî" karakterlerine karşı suçlamalardan canı yanan Yahudilerin çoğu, şiddetli bir ırk şuuru taşıyarak, bir anlamda ırkçılık numunesi haline geldiler. En azından dini ve kültürel farklılıklarını sözde etnik bir birlik içinde eritmeye meylettiler. Yine yaşadıkları ülkelerin sadık vatansever vatandaşları olmadıkları, "yabancı" oldukları yolundaki sataşmalardan da canları yanınca savunma veya telafi olarak bir Yahudi milliyetçiliği geliştirmeye eğilim gösterdiler. 1896'da bir Macar Yahudisi olan Theodor Herzl, tam da böyle bir milliyetçilik ilke ve programıyla ortaya çıktı. Herzl bu milliyetçiliğe "Siyonizm" adını vermişti. Ona göre Yahudiler, hakikaten kendilerine mahsus bir dili, kültürü ve tarihi gelenekleri olan ayrı bir milliyetti. Dolayısıyla tercihen Filistin'de ayrı bir devlete sahip olmaları gerekiyordu.⁶⁰

Bu koşullarda Siyonizmin temel sorunu, değişik ülkelerde yaşayan Yahudiler arasındaki kültürel farklılıklardı. Doğu Avrupalı laik Siyonistler geleneksel Yahudilikten yana tutum geliştirmişlerdi. Çocukluklarında aldıkları eğitimi tamamen reddeden bu kimseler, sadece siyasal sebeplerle dini değerleri yeni dile çevirdiler ve bu değerlerle ilişkilerini iyileştirmeye çalıştılar. Doğudaki laik

⁵⁷ Alan R. Taylor, İsrail'in doğuşu: 1897-1947 Siyonist Diplomasinin Analizi, çev: Mesut Kardeşhan, Pınar Yayınları üçüncü basım, Nisan 2001 (Orijinal adı: Prelude to Israel, 1970 Beyrut), s. 15

⁵⁸ Moşe Grosman, Dr. Markus (1870-1944) Osmanlıdan Cumhuriyete Geçişte Türk Yahudilerinden Görünümler, İstanbul 1992 (Dr. Markus'un Yahudi Tarihinin Üç Bin Yılı, Yahudi Ulusunun Evrensel Tarihi makalesinden) s. 145

⁵⁹ Davut Dursun, Ortadoğu Neresi, İnsan Yayınları, Ocak 1995, s. 40

⁶⁰ Carlton J. H. Hayes, Milliyetçilik: Bir din, çev: Murat Çiftkaya, İz Yayıncılık, İstanbul 1995 (Orijinal adı: Nationalism: A Religion), s. 163

Siyonistler, Herzl'in dindar Siyonistlerle ilişkilerini düzeltmeye çalışmasına şiddetle karşı çıktılar. Buna ek olarak İkinci Siyonizm Konferansından itibaren başlayan "kültürel çalışma" sorunu Siyonist harekette fırtına etkisi yaptı.⁶¹

İsrail devletinin Arap Filistin'in yıkıntılarının üzerine bina edileceği fikrinin Siyonistlerin, Filistin hakkında ciddi planlar yapmaya başlamasından itibaren (yani kabaca Birinci Dünya Savaşı süresi ve sonrası dönemi) giderek yaygınlaştığı görülür. Fikir, başlangıçta bir hayli dolambaçlı biçimde ve yüksek Avrupa emperyalizmi için hayati önem taşıyan yeniden teşkilatlandırılan sömürgecilik kavramına ters düşmeyecek şekilde dile getirilir. Theodor Herzl, 1885'te kaleme aldığı Günceler'inde yerli Filistinlilere bir şeyler yapılması gerektiğini yazar: "Meteliksiz halkı -kendi ülkemizde iş vermeyip komşu ülkelerde iş bulmak suretiyle- sınırın öbür tarafına geçmeye heveslendirmeliyiz. İstimlak ve yoksulların uzaklaştırılması işlemleri ihtiyatlı ve tedbirli bir şekilde yürütülmelidir."⁶²

Herzl'e göre Filistin'de bir Yahudi devletinin kurulabilmesi için her şeyden önce dünyadaki bütün Yahudilerin teşkilatlanması gerekliydi. Herzl, "Bugünkü duruma tek bir cevap vardır. Kitleleri hemen teşkilatlandırmak" diyordu. Batı Avrupa Yahudileri Herzl'in bu fikirlerini gerçekçi bulmadılar ve kendisini desteklemediler. Lakin Eşkenazlar, yani Rusya, Almanya ve Galiçya Yahudileri kendisini hararetle desteklediler.⁶³

Dolayısıyla Siyonizm kavramının mucidi olan Nathan Birnbaum tarafından önerilen Dünya Siyonistler Kongresi'ni toplamak Herzl'e nasip oldu. Herzl, ilk Siyonist kongreyi 1897'de Basel'de toplamayı başardı. Anayasa Kurultayı ABD için ne anlam ifade ediyorduyorsa bu kongre de Siyonizm için aynı anlamı

⁶¹ Abdullah Reşad Şami, Din Devleti İsrail, İsrail'de Dinî Cemaatler ve Partiler, İlke Yayıncılık, çev: Mehmet Ali Kara, birinci baskı Eylül 2002 (Orijinal adı: el-Kuva'd-diniyye fi İsrail), s. 27

⁶² Edward Said, Filistin'in Sorunu, çev: Alev Alatlı, Pınar Yayınları, birinci basım, Şubat 1985 (Orijinal adı: The Question of Palestine), 38

⁶³ Fahir Armaoğlu, Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları (1948-1988), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İkinci Baskı 1991, s. 17

taşıyordu.⁶⁴

Herzl'in Yahudi devletinin kuruluşu için önceleri Arjantin'i düşünmesi, politik siyonizmin esas itibariyle seküler bir hareket olduğunu ve Museviliğin kehanetleriyle ilgilenmediğini gösterir. Aslında politik Siyonizm hep seküler karakterde kaldı ve "geri dönüş" romantizmi daha sonra duygusal cazibesinden dolayı harekete dahil edildi.⁶⁵

Herzl, anılarında Abdulhamit'le yaptığı görüşmeyi ve beklentilerini anlatırken aklında Filistin'den başka bir seçenek de bulunduğunu belirtir. Öyle anlaşılıyor ki siyasi Siyonizm, dinî Siyonizmden farklı olarak kutsal topraklara dönmekten çok, bir Yahudi ulus devleti kurulmasıyla ilgiliydi. Herzl anılarında Sultan Abdulhamit'le görüşmesi sırasında aklında Yahudilere yurt olmak üzere Filistin'den başka hangi seçeneğin bulunduğu şöyle ifade eder: "Newlinsky'ye Sultan'ın beni kabul etmesi için ne lazımsa yapmasını rica ettim. (...) İzzet Bey şunları tavsiye ediyor: Yahudiler başka bir yeri tespit ve orasını daha ilave şartlarla teklif etmelidirler. Benim aklıma derhal Kıbrıs geldi."⁶⁶

Bu gelişmeler arasında nihayet Dünya Siyonistler Kongresi toplanabildi. 29 Ağustos 1897'de toplanan kongreye 204 delege katılmıştı ve bunlardan 80 tanesi Rusya Yahudilerindendi. Amerika'dan çok az kişi gelmişti.⁶⁷

Dünya Siyonist Kongresi'ne öneriler programa göre 1. Filistin'de örgütlü ve geniş çaplı bir Yahudi kolonizasyonu kurulacak, 2. Filistin'i kolonileştirme konusunda uluslararası olarak tanınmış meşru bir hak kazanılacak ve bütün Yahudiler Siyonizm davasında birleştirmek için daimi bir örgüt kurulacaktı.⁶⁸

⁶⁴ Alan R. Taylor, İsrail'in doğuşu: 1897-1947 Siyonist Diplomasinin Analizi, çev: Mesut Kardeşhan, Pınar Yayınları üçüncü basım, Nisan 2001 (Orijinal adı: Prelude to Israel, 1970 Beyrut), s. 16

⁶⁵ a.g.e. s. 16

⁶⁶ Yaşar Kutluay, Siyonizm ve Türkiye, Koloni Yayıncılık, 2000, (Theodore Herzl'in hatıratından) s. 104

⁶⁷ Fahir Armaoğlu, Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları (1948-1988), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İkinci Baskı 1991, s. 17

⁶⁸ Taylor, a.g.e. s. 17

Dünya Siyonist Kongresi'nin bulduğu formül politik siyonizmin üç meselesine çözüm bulmayı amaçlıyordu: Yahudi devletinin kurulabilmesi için yeterli sayıda Yahudi'nin Filistin'e yerleşmesinin sağlanması, Yahudi olmayan devletlerin desteğinin alınması ve Siyonist davaya daha fazla sayıda Yahudinin kazandırılması.⁶⁹

Basel'de düzenlenen Dünya Siyonist Kongresi nihai hedefini şöyle belirledi: "Siyonizmin hedefi Yahudiler için Filistin'de kamu hukukuyla güvence altına alınmış bir vatan yaratmaktır."⁷⁰

1898 Ağustos'un toplanan ikinci Yahudi Kongresi Jewish Colonial Trust Limited'i (Sömürgeler Yahudi Emniyet Sandığı Ltd Şti) kurdu. Şirket daha sonra 1903'de Yafa'da Anglo-Filistin Şirketi adında bir yan kuruluş gerçekleştirdi. Böylece Filistin'in dönüştürülmesinde hayati bir rol oynayan acente kurulmuş oldu.⁷¹

Theodor Herzl, Filistin topraklarının kolonileştirilebilmesi için iki uluslararası girişimde bulundu. Birincisi Alman İmparatoru Wilhelm II ile oldu. 1898'de İstanbul'da görüştüğü Wilhelm'e, Alman himayesi altında Siyonistler tarafından işletilecek İmtiyazlı Arazi Kalkınma Şirketi kurulmasını teklif etti. İmparatorla yapılan ikinci görüşme 1898 Kasım'ında Filistin'de gerçekleşti. Fakat imparator, Osmanlı içişlerine böylesi bir Alman destekli müdahalenin İngiltere, Fransa ve Rusya'yı ayağa kaldıracığını fark ederek teklif kabul etmediğini bildirdi.⁷²

Herzl'in ikinci görüşmesi Yahudilerin Filistin'e yerleşmesi önerisiyle Osmanlı sultanı Abdulhamit ileydi.⁷³

"Hakkımızda son kararı Padişah hazretleri verecektir" diye itiraf eden Herzl, II.

⁶⁹ Alan R. Taylor, İsrail'in doğuşu: 1897-1947 Siyonist Diplomasinin Analizi, çev: Mesut Karaşahan, Pınar Yayınları üçüncü basım, Nisan 2001 (Orijinal adı: Prelude to Israel, 1970 Beyrut), s. 17

⁷⁰ a.g.e. s. 17

⁷¹ Edward Said, Filistin'in Sorunu, çev: Alev Alatlı, Pınar Yayınları, birinci basım, Şubat 1985 (Orijinal adı: The Question of Palestine), s. 149

⁷² Taylor, s. 19

⁷³ Taylor, s. 19

Abdülhamit'i davasına ikna edebilmek için 1896 ile 1902 yılları arasında ikisi Hazine-i Hassa'dan olmak üzere 5 defa İstanbul'a gelmiş ve ziyaretleri sırasında hem Yıldız Sarayı'nda, hem de Babıali'de Osmanlı devlet adamları tarafından kabul edilmişti.⁷⁴

Herzl, Babıali'nin mali durumunun yeniden düzenlenmesi ve aynı zamanda Osmanlı İmparatorluğunun doğal kaynaklarının geliştirilmesi konularında Yahudilerin yardımcı olabileceğini ima ederek konuya dolaylı yaklaşırsa da 1901 tarihindeki bu görüşmede sultanın aklını çelmeyi başaramadı. Abdulhamit, Yahudilerin Filistin'e toplu göçüne izin vermeyeceğini söyledi.⁷⁵

Herzl, Abdülhamit nezdinde ikinci şansını 1902 yılında denedi. 1902 yılı Haziran başında İstanbul'a gelen Herzl, Musevi Hahambaşılığı vasıtasıyla Padişah'tan tekrar huzura kabul edilmesini istedi ve bu konuda Saray ile Hahambaşılık arasında yazışmalar oldu. Bu yazışmalarda dikkati çeken husus, Herzl'in Avusturya-Macaristan imparatorluğu vatandaşı olmasına rağmen neden bu devletin büyükelçiliği vasıtasıyla değil de Hahambaşılık kanalı ile başvuruda bulunmuş olmasının sebebini sormasıydı. Verilen cevapta ise Herzl'in "mensubu olduğu Yahudi milleti" hakkında Padişah ile görüşmek istediği bildirilmiştir. Abdulhamit verdiği cevapta bu teklifi doğrudan doğruya reddetmemiş (...) ama üç gün sonra Hahambaşı Moşe Levi'yi huzuruna çağırarak, Herzl'in niyetini bile bile "bu adamı" kendisine getirdiği için Hahambaşını haşlamış ve şöyle demiştir: "Siz Hahambaşı, imparatorluğumun bir santim toprağının bile terk edilemeyeceğini çok iyi bildiğiniz halde bu adamı böyle bir teklifte bulunması için buraya nasıl getirirsiniz? Ki sözkonusu olan topraklara gerek Müslüman dünyasının, gerek Hıristiyan dünyasının gözleri çevrilmiştir. Bu adamın teklifinin yüzde birini bile kabul ettiğimde benim başıma ve hükümetin başına neler gelir?" Padişahın mabeyinde üç gün beklettikten sonra kabul ettiği Hahambaşı bu sözler

⁷⁴ Mim Kemal Öke, Siyonizmden Uygurliklar Çatışmasına Filistin Sorunu, Ufuk Kitapları, dördüncü baskı, Temmuz 2002, s. 41

⁷⁵ Alan R. Taylor, İsrail'in doğuşu: 1897-1947 Siyonist Diplomasinin Analizi, çev: Mesut Kardeşhan, Pınar Yayınları üçüncü basım, Nisan 2001 (Orijinal adı: Prelude to Israel, 1970 Beyrut), s. 19

üzerine ağlamaya başlamış ve bir süre de hasta yatmıştır.⁷⁶

O zamana kadar Dünya Siyonist Kongresi ve Siyonist örgütü uluslararası destek sorununu aşabilmiş değildi. Herzl'in Mısır'a ait Sina Yarımadasının bir bölümünün örgüte hibe edilmesini İngilizlerden talep etmesi üzerine patlak veren Arap tepkisi, İngilizlerin Siyonist örgüte Uganda'nın kolonileştirilmesini önermesine neden oldu. Herzl bu öneriyi kabul ettiyse de örgüt bu yönde somut bir adım atmadı. Herzl'in 1904'teki ölümünden sonra ikiye bölünen Siyonist hareketin bir kanadı, Filistin'den başka hiçbir öneriyi kabul etmeme kararı aldı. "Pratikler" denilen bu grup, başka önerilere de açık olan "politikler" karşısında kısa sürede üstünlük sağladı. Yayınlanan deklarasyonda siyonizmin Filistinle ilgili olduğu açıkça söylendi.⁷⁷

Yahudilerin Filistin'de bir "yurt" edinmek için Osmanlı Devleti nezdindeki çabaları, Herzl'in 1904'te ölümünden sonra da devam etti. Bilhassa 1908 Meşrutiyeti Osmanlı Musevilerine yeni bir ümit verdi. İttihat ve Terakki Partisi ve liderleri de Yahudilerin Osmanlı İmparatorluğuna göç etmelerini yeni bir yaklaşım ve müspet bir tutumla değerlendirdiler. Hac için Filistin'e gidecek Yahudilere tatbik edilen kısıtlamalar (Kırmızı Tezkere) kaldırıldığı gibi, Yahudilerin Filistin'de toprak satın almaları da serbest bırakıldı.⁷⁸

1905'ten 1914' kadar devam eden süreç boyunca Filistin aşamalı olarak kolonileştirildi. I. Dünya Savaşı patlak verdiğinde Filistin'de 12.000 civarındaki nüfusuyla 59 Yahudi kolonisi vardı.⁷⁹

İslam Ansiklopedisi, 1914'te Filistin'de 46 tane Yahudi kolonisi bulunduğunu ve bunların nüfuslarının da toplam 85.000 kadar olduğunu söylemektedir. (...) Filistin'de Yahudilerin toprak mülkiyetinin gelişmelerini en iyi incelemiş

⁷⁶ Fahir Armaoğlu, Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları (1948-1988), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İkinci Baskı 1991, s. 20

⁷⁷ Alan R. Taylor, İsrail'in doğuşu: 1897-1947 Siyonist Diplomasinin Analizi, çev: Mesut Kardeşhan, Pınar Yayınları üçüncü basım, Nisan 2001 (Orijinal adı: Prelude to Israel, 1970 Beyrut), s. 20

⁷⁸ Armaoğlu, a.g.e. s. 23-24

⁷⁹ Taylor, a.g.e. s. 21

yazarlardan biri olan Arie Avneri ise Filistin'in 1922'deki Yahudi nüfusu olarak 83.790 rakamını vermektedir ki Müslüman nüfusu da 486.177 olarak belirtmektedir.

Bu rakamlar arasındaki farklılıklara rağmen 1880'lerde 35.000 civarında bulunan Filistin'in Yahudi nüfusunun I. Dünya Savaşı çıktığında veya içinde iki misline çıkmış olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Bu nüfus artışında Dünya Siyonist Teşkilatı'nın kuruluşunun, Filistin'e göçleri tahrik etmek suretiyle mühim bir rol oynadığı inkar edilemez.⁸⁰

I. Dünya Savaşı patlak verdikten sonra Siyonist örgütün bütün ilgisi İngiltere'ye odaklandı. Siyonist hareketin yeni lideri olan Rusya kimyager Chaim Weizmann, İngiltere'de temas kurduğu Arthur Balfour'u önceleri İngiliz politikacılara siyonizmi anlatmak için aracı olarak kullandı. Balfour belki henüz kabine üyesi olmadığı 1914'de Weizmann'ın işine yaramayacaktı ama üç yıl sonra kendi adıyla bilinen deklarasyonla İngiltere Siyonist hedeflere verdiği desteği ilan edecekti.⁸¹

1914 Kasım'ında Weizmann'ın İngiliz hükümetiyle yürüttüğü temaslardan sonra siyonizmin politikası ortaya çıkmış oldu. Siyonist örgütün yol haritası şöyleydi: Müttefikler zafer kazanır, Filistin'de İngiliz mandası kurulur, mandanın kurulmasını takibeden süreçte Filistin'e 1 milyon veya daha fazla Yahudinin girişi kolaylaştırılır ve Süveyş Kanalı'nın savunulmasına yönelik bir istihkam gibi vazife görmek suretiyle bu su yolunda İngiltere'nin çıkarına hizmet etmeye devam edecek olan Yahudi kontrolündeki bir Filistin'de manda sona erer. Başlangıçta bir politik hareket ve örgüt faaliyeti olarak başlayan siyonizmin İsrail devleti kuruluncaya kadar bu aşamaları başarıyla uyguladığını hatırlatmak gerekir.⁸²

Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı devletinden koparılarak İngiltere'nin mandasına verilen Filistin'deki İngiliz mandası açıkça Siyonistlerin amaçlarına

⁸⁰ Fahir Armaoğlu, Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları (1948-1988), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İkinci Baskı 1991, s. 24/25

⁸¹ Alan R. Taylor, İsrail'in doğuşu: 1897-1947 Siyonist Diplomasinin Analizi, çev: Mesut Kardeşhan, Pınar Yayınları üçüncü basım, Nisan 2001 (Orijinal adı: Prelude to Israel, 1970 Beyrut), s. 24-39

⁸² a.g.e. s. 27

uyacak şekilde ve burada bir ulusal Yahudi yurdu kurulması amacıyla düzenlenmiştir. Manda belgesinin 2, 3, 4 ve 6. maddeleri açıkça Siyonist amaçlara hizmet edecek şekilde düzenlenmiştir.⁸³

İlk adımda Filistin’de Siyonistlerin kontrolünde bir bölge oluşturulması fikri güvenlikle ilişkili olarak ortaya atılmıştı. Filistin’in Siyonistlerin elinde Süveyş Kanalını korumak üzere İngiltere lehine bir güvenlik alanı haline getirilmesi fikri İngiltere’de ilgiyle karşılandı. İngiltere’de Siyonist gazetecilerin etkisiyle yürütülen kampanya hayli başarılı oldu. İngiltere kamuoyunun Siyonist fikirlere sempatiyle bakar hale getirilmesinde bu kampanyanın etkisi büyüktür.⁸⁴

Oysa Filistin sorunu, İngiltere’nin Birinci Dünya Savaşı sırasında ortaya çıkarmış olduğu bir konuydu. Aslında Osmanlı İmparatorluğunu taksim planları, Sykes-Picot anlaşmaları çerçevesinde düşünülmüş bir formüldü. Arap Yarımadası’nda çeşitli Arap devletleri yaratılırken, Filistin’in, milletlerarası bir statüye konması ve burada da bir Musevi yurdu yaratılması düşünülmüştü.⁸⁵

Siyonizmin Filistin’i Yahudilere kazandırma yolunda uluslararası ikna çabalarında kırılma noktası, İngiltere-Fransa arasındaki ünlü Sykes-Picot müzakereleri sırasında Amerika’yı savaşa sokabilmek için Amerikalı Yahudilerin lobi yapmasını sağlamak üzere kutsal toprakların Yahudilere verileceğinin vaat edilmesi oldu.⁸⁶

Osmanlı devletinin Ortadoğu toprakları İngiliz hükümeti adına Mark Sykes ile Fransız hükümeti adına Georges Picot tarafından imzalanan 16 Mayıs 1916 tarihli gizli anlaşma ile paylaşıldı. Buna göre Fransa, Suriye, Lübnan, Kilikya ve Musul bölgelerini; İngiltere ise Ürdün, Irak ve Kuzey Filistin’i eline geçirmektedir.⁸⁷

⁸³ Davut Dursun, Ortadoğu Neresi, İnsan Yayınları, Ocak 1995, s. 44

⁸⁴ Alan R. Taylor, İsrail’in doğuşu: 1897-1947 Siyonist Diplomasinin Analizi, çev: Mesut Karaşahan, Pınar Yayınları üçüncü basım, Nisan 2001 (Orijinal adı: Prelude to Israel, 1970 Beyrut), s. 28

⁸⁵ Kâmuran Gürün, Dış İlişkiler ve Türk Politikası (1939’dan günümüze kadar), Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara 1983, s. 297

⁸⁶ Taylor a.g.e. s. 31

⁸⁷ Oral Sander, Siyasi Tarih, İlkçağlardan 1918’e, İmge Kitabevi, dördüncü baskı, 1995, s. 277

Osmanlı devleti Ortadoğu'dan tasfiye edilirken İngiltere Ortadoğu'yu Fransa ile paylaşmak zorunluluğunu hissediyordu. 16 Mayıs 1916'da imzalanan Sykes-Picot anlaşmasına göre Beyrut dahil Akka'dan itibaren kuzeye doğru Suriye'nin bütün kıyı bölgeleri ile Adana ve Mersin bölgeleri Fransa'ya, Bağdat-Basra arasındaki Dicle-Fırat bölgesi de İngiltere'ye veriliyordu. Fakat Filistin için yine bir açıklık yoktu. İngiltere, Filistin'i bağımsız Arap Krallığına bırakmadığı gibi burada Yahudilere bir yurt edinmeyi vadeden Balfour Deklarasyonu'nu kaleme aldı.

Balfour Deklarasyonu denebilir ki Chaim Weizmann'ın eseridir. Weizmann, 1874'te Rusya'da doğmuş, Berlin'de üniversite öğrenimini tamamlamış ve Cenevre Üniversitesi'nde kimya hocalığı yapmıştır. Daha sonra Manchester Üniversitesinde öğretim üyesi olan Weizmann, 1910 yılında İngiliz vatandaşlığına geçmiştir. I. Dünya Savaşı sırasında Deniz Kuvvetleri laboratuvarlarında çalışırken patlayıcı maddelerin imalinde kullanılan sentetik asetonu bulması kendisini hükümet çevrelerinde birinci plana çıkarmıştır. Deniz Kuvvetleri Bakanı Winston Churchill, daha sonra dışişleri bakanı olan Arthur James Balfour ve 1916 Aralık ayında başbakanlığa gelecek olan David Lloyd George gibi nüfuzlu politikacılar şahsi dostları arasında yer almıştır. Gençliğinden beri Siyonizm hareketiyle yakından ilgilenen ve 1907 yılında Filistin'i ziyaret etmiş olan Weizmann bu siyasi nüfuzundan yararlanarak Filistin'de bir Yahudi yurdu kurulmasında İngiltere'nin desteğini kazanmak için 1909 Ocak ayından itibaren harekete geçti.⁸⁸

Weizmann ve arkadaşları İngiltere hükümetine verdikleri ilk muhtırada (memorandum) "Filistin'de" bir yurt değil, "Filistin'in" Yahudi yurdu olarak kabul edilmesini, Filistin'e özerklik verilmesini ve Filistin'e Yahudi göçlerinin serbest bırakılmasını istediler. Bu muhtıra İngiliz kabinesi içinde tartışmalara sebep oldu. Çünkü kabinede Siyonist aleyhtarları vardı. Bu sebeple kabine, Filistin'in Yahudi yurdu olmasını değil, Filistin'de Yahudi yurdu kurulmasını kabul etti. Bu konuda Amerika Cumhurbaşkanı Wilson'ın muvafakatı alınınca Dışişleri Bakanı Balfour 2 Kasım 1917'de İngiltere Siyonist Dernekleri Federasyonu Başkanı Lord

⁸⁸ Fahir Armaoğlu, Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları (1948-1988), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İkinci Baskı 1991, s. 32

Rotschild'a bundan sonra Balfour Deklarasyonu adını alacak olan mektubu yazdı.⁸⁹

1917 tarihli Balfour Deklarasyonu, Weizmann'ın taleplerini tam karşılamıyor olsa da Siyonist örgütün Filistin'deki varlığını meşrulaştırıyor olması bakımından önemliydi ve Weizmann bu fırsatı kaçırmayacaktı. Deklarasyon, Filistin'i Yahudilerin ulusal vatanı olarak tanıyor ve bu konudaki İngiliz desteğini teyit ediyordu. Gerçi deklarasyon Filistin'deki farklı unsurların haklarının korunmasından söz ediyordu ve bu yönüyle Filistin'i tamamen Yahudileştirmek isteyen Siyonist hareketin hedefine aykırı düşüyordu. Ama en azından savaşın bitimine kadar bu kadarına da razı olan Weizmann, Lloyd George'un ağzından İngilizlere şu sözleri sarfettirmeyi başardı: Filistin için uygun temsil kurumlarının vakti geldiği zaman eğer Yahudiler nüfusun kesin bir çoğunluğuna sahip olmuşlarsa o zaman Filistin böylece bir Yahudi cumhuriyeti haline gelecektir.⁹⁰

Balfour Bildirisi'nin birinci derecedeki önemi, Filistin'e ilişkin Siyonist taleplerinin hukuki temelini oluşturmuş olması, ikincisi ve bizim açımızdan burada hayati önem taşıyanı, bildirinin konumsal gücünün ancak Filistin'in nüfus ya da insan gerçeğinin ne olduğu hatırd tutulunca değerlendirilebileceğidir. Yani Bildiri'nin, a) bir Avrupalı güç tarafından, b) Avrupa'da olmayan bir toprak parçası hakkında, c) o toprak parçasında yaşayan yerli çoğunluğun varlığı ve istemleri tamamen kulak arkası edilerek, d) yabancı bir grubun bu toprak parçasını Yahudiler için bir ulusal vatan yapmasını mümkün kılacak bir vaat biçiminde olmasıdır.⁹¹

İngiliz Dışişleri Bakanı Lord Arthur James Balfour, 2 Kasım 1917'de uluslar arası Siyonist hareketin önderlerinden Lord Rothschild'a bir mektup göndererek Filistin'de Yahudilere bir "ulusal yurt" kurulması çabasının İngiliz hükümeti

⁸⁹ Fahir Armaoğlu, Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları (1948-1988), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İkinci Baskı 1991, s. 32

⁹⁰ Alan R. Taylor, İsrail'in doğuşu: 1897-1947 Siyonist Diplomasinin Analizi, çev: Mesut Karaşahan, Pınar Yayınları üçüncü basım, Nisan 2001 (Orijinal adı: Prelude to Israel, 1970 Beyrut), s. 38

⁹¹ Edward Said, Filistin'in Sorunu, çev: Alev Alatlı, Pınar Yayınları, birinci basım, Şubat 1985 (Orijinal adı: The Question of Palestine), s. 42

tarafından destekleneceğini belirtmişti. Ancak yine mektuba göre Yahudiler için kurulacak böyle bir yurt, bölgenin Yahudi olmayan kesiminin haklarını ihlal etmeyecekti. İngiliz Dışişleri Bakanını böyle bir mektup yazmaya iten en önemli neden, toprakları üzerinde çok sayıda ve etkili olan Yahudi'nin yaşamakta bulunduğu ABD'nin sempatisini ve Almanya'ya karşı yürütülen savaşa katkısını sağlamaktı. Mektubun zamanlaması da iyi yapılmıştı.⁹²

Kendisi ile daha önce yapılmış bulunan anlaşmaya taban tabana zıt olan bu deklarasyonun tüm itilaf devletleri tarafından desteklendiği haberi Kral Hüseyin'e geldiği zaman bir açıklama istedi. İngiliz hükümeti de yaptığı açıklamada deklarasyonun ne anlatımının ne de özünün bölgede yaşayan halkın özgürlüğünü sınırladığını ve bir "Yahudi Devleti"nden hiç söz etmediğini belirtti. Böylece bir mektubun yazılışında büyük bir olasılıkla kasten yapılan belirsizlik yine sıkıntıları bugüne kadar gelen ve 2. Dünya Savaşı'ndan sonra dört tane Arap-İsrail savaşına yol açacak gelişmelerin de çıkış noktası oldu.⁹³

"Ortadoğu'da hangi taşı kaldırırsanız altından İngilizler çıkar" derler. Aslında bu söz, I. Dünya Savaşında Arap dünyasında oynadıkları ve savaşın talihini değiştiren etkin rolden ötürü İngilizlere karşı duyulan bir kompleksin ifadesidir ama İngilizlerin Makyavelik siyasetini ve diplomasi sanatındaki ustalığını dile getirdiği ölçüde doğrudur da.⁹⁴

Arthur Koestler, Balfour Bildirisi ile başarılı operasyonu şu sözlerle mükemmel bir şekilde tarif etmiştir: "Bir ulus, ikinci bir ulusa üçüncü bir ulusun toprağını vadetti." (Promise and fulfillment, s. 14)⁹⁵

Bir noktada bütün Araplar sıkı sıkıya birleşmişti. Bu nokta, Siyonist taraftarı Balfour Deklarasyonu'na ve bu deklarasyonun savaştan sonra mandatör Büyük

⁹² Oral Sander, Siyasi Tarih, İlkçağlardan 1918'e, İmge Kitabevi, dördüncü baskı, 1995, s. 278

⁹³ a.g.e. s. 279

⁹⁴ Mahmut Dikerdem, Ortadoğu'da Devrim Yılları (Bir büyükelçinin anıları), Cem Yayınevi, İstanbul 1990, s. 23

⁹⁵ Roger Garaudy, Siyonizm Dosyası, çev: Nezih Uzel, Pınar Yayınları, birinci basım, Ekim 1983 (Orijinal adı: L'affaire Israel; le Sionism Politique), s. 67

Britanya tarafından uygulanarak sayılarını 1920’de 70.000’den 1938’de yarım milyona çıkaran Yahudi göç dalgasını kabul etmesine karşı muhalefetti. Bu sayı giderek artmaya devam etti ve daha gittikçe daha büyük sayıda Arabı yurtlarından kopardı. Burada da bir tarafta Yahudiler, diğer tarafta ise Müslümanlar ve Hıristiyanlar arasındaki dinî bir ihtilaf değildi. Bir milliyetçiliğin diğer milliyetçilikle çatışmasıydı.⁹⁶

Balfour Deklarasyonu’ndan sonra İngiltere ve Fransa 7 Kasım 1918’de Ortadoğu konusunda yayınladıkları ortak bir deklarasyonda da “Uzun zamandan beri Türklerin zulmü altında yaşayan halkların kurtuluşu için” savaştıklarını belirterek Ortadoğu ülkelerinde halkların kendi serbest seçimlerine dayanan milli hükümetler ve yönetimler kuracaklarını bildirdiler. Oldukça müphem ifadelerin yer aldığı bu deklarasyonunun Arap halkları üzerinde uyandırdığı izlenim şuydu ki, bu iki devlet Arap ülkelerinin bağımsızlıklarını kabul etmektedir.

İngiltere, Filistin’de hiçbir halkın diğerine tabi olmayacağı, Filistin’de özel bir rejimin tatbik edileceği ve Hazret-i Ömer Camiinin münhasıran Müslümanlara ait olacağı hususunda teminat verdi. İngiltere, Yahudilerin Filistin’e dönmelerini de destekleyeceğini belirterek şöyle demektedir: “Siyonizm hareketinin liderleri, siyonizmin başarısını Araplarla dostluk ve işbirliği yaparak sağlamaya kararlıdır ve böyle bir teklif de bir kenara atılacak teklif değildir.” Böylece İngiltere, Filistin’de bir Arap-Yahudi işbirliğini gerçekleştirmek istiyordu.

İngiltere’nin arzu ettiği Arap-Yahudi işbirliği, Hicaz Arap Devleti adına Şerif Hüseyin’in oğlu Emir Faysal ile Dünya Siyonist Teşkilatı lideri Chaim Weizmann arasında 3 Ocak 1919’da Londra’da imzalanan bir anlaşma ile gerçekleşti.⁹⁷

Bu anlaşma, Emir Faysal tarafından önceki yıl Yediler ve Anglo-Fransız Deklarasyonu’nda vaat edildiği şekliyle Araplara bağımsızlık ve self-

⁹⁶ Carlton J. H. Hayes, Milliyetçilik: Bir din, çev: Murat Çiftkaya, İz Yayıncılık, İstanbul 1995 (Orijinal adı: Nationalism: A Religion), s. 187

⁹⁷ Fahir Armaoğlu, Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları (1948-1988), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İkinci Baskı 1991, s. 33

determinasyon hakkının verilmesi şartıyla imzalanmıştı.⁹⁸

Emir Faysal, Barış Konferansı'na Hicaz Krallığı'nın delegesi ve Arap davasının asıl sözcüsü olarak ortaya çıktı. Arapların bağımsızlığı konusunda diretmışse de 1919 Ocak'ında Siyonist hareketin önderi Dr. Weisman ile bir anlaşma imzalamak zorunda bırakıldı. Buna göre İngiltere'nin bağımsızlık konusunda Araplara verdiği sözü tutması durumunda Filistin'e Yahudi göçüne karşı olumlu bir tutum alacaktı.⁹⁹

1918 sonlarından itibaren Siyonistlerin gösterdiği yoğun çaba sonucu Balfour Deklarasyonu Fransa, İtalya, ABD ve Japonya tarafından tanınınca 1919'daki Paris Barış Konferansında Siyonist örgütü temsil eden bir heyetin temsil edilmesi kolaylaştı. Örgüt, konferansın yüksek konseyine hedeflerini anlatarak taleplerini sıraladılar: 1. Yahudilerin Filistin üzerindeki tarihsel haklarının ve ulusal vatanlarını Filistin'de yeniden kurma haklarının tanınması, 2. Güney Lübnan, Hermon dağı, Akabe ve eski Ürdün'ü içerecek şekilde düzenlenmiş Filistin sınırlarının çizilmesi, 3. Filistin için İngiltere'nin yönetimi altında bir manda kurulması, 4. Balfour deklarasyonunun nihai olarak uygulamaya konması, 5. Filistin'in Yahudiler tarafından kolonileştirilmesinin desteklenmesi, 6. Filistin Yahudilerinin temsili için bir konsey kurulması.¹⁰⁰

1920'de San Remo'da toplanan Yüksek Konsey Filistin'in mandasını İngiltere'ye verdi. Türkiye ile imzalanmak istenen Sevr anlaşması ise Balfour deklarasyonunu sağlama bağlıyordu.¹⁰¹

Türkiye'nin parçalanmasını esas alan Sevr Andlaşması hükümleri, aynı gün, yani 10 Ağustos 1920'de ve yine Sevr'de imzalanan "Anadolu'ya dair Britanya İmparatorluğu, Fransa ve İtalya arasında Üç Taraflı Anlaşma" adını taşıyan diğer bir diplomasi belgesiyle daha da ağırlaştırılmıştır. Bu ikinci anlaşma Sevr

⁹⁸ Alan R. Taylor, İsrail'in doğuşu: 1897-1947 Siyonist Diplomasinin Analizi, çev: Mesut Kardeşhan, Pınar Yayınları üçüncü basım, Nisan 2001 (Orijinal adı: Prelude to Israel, 1970 Beyrut), s. 49

⁹⁹ Oral Sander, Siyasi Tarih, İlkçağlardan 1918'e, İmge Kitabevi, dördüncü baskı, 1995, s. 69

¹⁰⁰ Taylor, a.g.e. s. 43-44

¹⁰¹ Taylor, a.g.e. s. 45

Andlaşma ile İngiltere'nin Ortadoğu'dan en büyük payı almasına karşılık Fransa ve İtalya'da meydana gelen hoşnutsuzluğu gidermek için yapılmıştır. Buna göre Fransa ve İtalya'ya Türk egemenliğine bırakılmış bulunan Anadolu topraklarında "Özel çıkar bölgeleri" tanınmıştır. Gerçekte ise bu "Çıkar ve nüfuz bölgeleri" deyimini, işgal gerçeğini saklamak için diplomasinin kullandığı bir formülden başka bir şey değildi.

Nitekim Üç Taraflı Anlaşma'ya göre yukarıda belirtilen yerlerle birlikte İngiltere Musul dahi Irak ve Filistin'e yerleşiyordu.¹⁰²

Birinci Dünya Savaşı sonunda yapılan andlaşmalarla Avrupa'nın ve dünyanın siyasi haritası ile güçler dengesi yeniden düzenlenmişti. Ancak Alman, Avusturya-Macaristan ve Osmanlı İmparatorluklarının yıkılması bir güçler boşluğu meydana getirmişti. Bu boşluğun yenen devletler tarafından doldurulması sırasında yapılan girişimler ise yenen taraftan da olmak üzere birçok devleti ve ulusu memnun etmemişti.

Bu nedenle, büyük devletlerin çıkarlarına göre yapılan andlaşmalar ve kurulan statü bir düzen sağlamış görünmekle beraber aslında uluslar arası ilişkilerde birçok sorunu da beraberinde getirmişti.¹⁰³

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra savaş öncesi ve sırasında yapılan antlaşmalara aykırı olarak Arap topraklarının İngiltere ve Fransa'nın "manda" yönetimi altına konması, birleşik bir Arap krallığı için mücadele etmiş bulunan Arap önderleri için tam bir hayal kırıklığı oldu. Birinci Dünya Savaşı sırasında itilaf devletlerinin Osmanlılara karşı kışkırttıkları Arap milliyetçiliği, sonunda kendi manda yönetimlerine karşı yürütülen bir hareket haline geldi.¹⁰⁴

Filistin Arapları bir yandan İngiliz yönetimine, öte yandan da Yahudilere karşı direnirken esasında bir birlikten ve milli şurdan yoksun bulunuyordu. Başka bir

¹⁰² Oral Sander, Siyasi Tarih, İlkçağlardan 1918'e, İmge Kitabevi, dördüncü baskı, 1995, 518

¹⁰³ Rifat Uçarol, Siyasi Tarih (1789-1994), Filiz Kitabevi, dördüncü baskı, Ocak 1995, s. 521

¹⁰⁴ Sander, a.g.e. s. 65

deyişle Arap halk kitlesi Araplıkla Müslümanlık hislerini daima birbirine karıştırmakta ve Arap milliyetçiliğini ancak İslami görüş açısından ele almakta idi. 1920'den itibaren yapılan gösterilerde Arap değil Osmanlı bayraklarının ortaya çıkarılması ve Türk milletinin bağımsızlığı için çalışan Mustafa Kemal Paşa'nın resimlerinin asılması hep bu anlayışın ifadesi idi.¹⁰⁵

Ortadoğu'da Birinci Dünya Savaşı'nın galip devletlerinin kurdukları bu düzene karşı ilk mücadele, 1919 yılında Mustafa Kemal Paşa'nın önderliğinde Anadolu'da açıldı. Türk ulusu, kendi gücüyle 1922 yılında Anadolu'yu istilacılardan kurtararak bağımsızlığını kazandı ve bunu da 24 Temmuz 1923'te Lozan Andlaşması ile bütün dünyaya kabul ettirdi.

Bölgenin diğer kısımlarında çoğunlukta bulunan Araplar ise İngiltere ve Fransa gibi iki sömürgeci devletin sözlerine inanarak bağımsızlıklarının verilmesini beklediler. Ancak bunun gerçekleşmeyeceği daha 1920 San Remo Konferansı'nda anlaşılmıştı. Arapların İngiltere ve Fransa tarafından bu şekilde oyalanmaları Birinci Dünya Savaşı'ndan sonraki dönemde Ortadoğu'nun sürekli olarak kaynaşma içinde kalmasına neden oldu.¹⁰⁶

Yahudiler bu dönemde Filistin'e mümkün olduğu kadar fazla Yahudi göçünü sağlamaya çalışırken Araplar da bir yandan bu göçleri engellemeye ve öte yandan da Filistin nüfusunun çok büyük çoğunluğunun Arap olmasını gözönünde tutarak Filistin'de bağımsız bir Arap devletinin kurulması için çaba harcamışlardır.

Buna karşılık Filistin'deki İngiliz yönetimi de bir yandan Balfour Deklarasyonu ile manda rejimi arasında bir denge, öte yandan da Araplarla Yahudiler arasında bir denge, mümkünse işbirliği kurma çabasında olmuştur.

Araplar, İngiliz yönetiminin Araplarla Yahudiler arasında bir uzlaşma yaratmak

¹⁰⁵ Fahir Armaoğlu, Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları (1948-1988), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İkinci Baskı 1991, s. 40

¹⁰⁶ Rifat Uçarol, Siyasi Tarih (1789-1994), Filiz Kitabevi, dördüncü baskı, Ocak 1995, s. 545

isteyen politikası ile işbirliği yapmaya yanaşmıyorlardı. Çünkü Araplara göre Yahudiler Filistin meselesinin bir unsuru değildi. (...) İngiliz yönetiminin Yahudileri de hesabın içine katma çabalarına karşılık Arapların Yahudileri hiç yokmuş gibi kabul etmesi Araplarla İngiliz manda yönetimi arasındaki çatışmanın başlıca ve ana sebebini teşkil etmiştir. Şüphesiz Araplarla İngiliz yönetimi arasındaki bu görüş ayrılığı ve çatışma ister istemez bir Arap-Yahudi çatışmasına da dönüşmüştür. Arap-Yahudi çatışmaları ise 1920'den 1939'a kadar derece derece şiddetlenerek gelişmiştir.¹⁰⁷

Siyonistler politik siyonizmin politikasının ikinci aşamasının başarılı bir şekilde sonuçlanmasına giden yolun hazırlıklarını yapıyorlardı. "Politik" savaş kazanılmıştı ve şimdi "Pratik" savaş zamanıydı. İkinci mücadele İngiliz otoriteleri nezdinde elverişli bir mevkiye sahip olunması hususu üzerine temellendirilecekti ve her ne kadar kendisi sonradan Siyonistler nazarında kısmi bir düş kırıklığına yol açacak olsa da Herbert Samuel'in ilk Filistin Yüksek Komiseri yapılması Siyonistler açısından hiç de önemsiz bir olay değildi. Dr. Weizmann bir yıl sonra bu atamayı bahis konusu ederek şu açıklamayı yaptı: "Sir Herbert Samuel'in Filistin'e atanmasından başlıca olarak ben sorumluydum. Sir Herbert Samuel dostumuzdur. Ricamız üzerine bu zorlu görevi kabul etti. Onu bu mevkiye biz getirdik. O bizim Samuelimizdir."¹⁰⁸

1933 başlarında Almanya'da Nazi (Nasyonal Sosyalist) partisinin iktidara gelmesi hem Filistin meselesinde hem Arapların tutumunda ve hem de Yahudilerin ve Siyonistlerin tutumunda bir dönüm noktası teşkil edecektir. Çünkü Nazilerin Yahudi düşmanlığı, Almanya'daki ve komşu ülkelerdeki Yahudilerin kitlelerin halinde yeni bir göç dalgasına sebep oldu. Almanya, Polonya ve Romanya'daki Yahudiler I. Dünya Savaşı'ndan önceki Rus programlarındakinden daha çetin şartlarla karşılaştılar. Yahudiler gözlerini Allah'ın kendilerine vaat ettiği topraklara, arz-ı mev'uda (tere promise-promised land) yani Filistin'e çevirdiler.

¹⁰⁷ Fahir Armaoğlu, Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları (1948-1988), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İkinci Baskı 1991, s. 38-39

¹⁰⁸ Alan R. Taylor, İsrail'in doğuşu: 1897-1947 Siyonist Diplomasinin Analizi, çev: Mesut Karaşahan, Pınar Yayınları üçüncü basım, Nisan 2001 (Orijinal adı: Prelude to Israel, 1970 Beyrut), s. 47

Bunun üzerine Yahudiler 1933'den itibaren Filistin'in kapılarını zorlamaya başladılar. Filistin'deki İngiliz yönetimi 1920 ile 1930 arasında Filistin'e 290.000 Yahudinin göç etmesine resmen müsaade etmiştir.¹⁰⁹

Museviler, Almanya'da Naziler ve başka yerlerde onların taklitçilerinin zulmü yüzünden Filistin'e göçmek zorunda kalıyor ve orada Musevi toplumu güçleniyordu. Naziler yalnızca bu göçe neden olmakla kalmadılar, İngilizler Arapların iyiniyetini kazanabilmek için Filistin'e girişte sınırlamalar getirirken Naziler savaş başlayana dek bunu teşvik edip kolaylaştırmışlardı. Yine de çok sayıda Arap, Musevileri Filistin'den uzak tutmaya çalışan İngilizler yerine onları oraya gönderen Almanları tutmuşlardır.¹¹⁰

1919 yılında yalnız Ürdün'ün değil bütün Filistin'in nüfusu Arap'tı. Dünya ekonomik bunalımı ve Almanya'da Hitler'in Yahudi karşıtı politikası sonucu, 1934 yılında Filistin'deki Yahudilerin sayısı 900.000'i buldu. Ancak yine de Yahudilerin Araplara oranı 1/3'tü. Ne var ki, eğitilmemiş ve sermayeden yoksun Arap üreticisi, eğitilmiş ve sermayesi ile gelen Yahudi ile rekabet edecek durumda değildi. Zamanla kendi ülkesinde "ikinci sınıf yurttaş" haline geldi.¹¹¹

Bütün bu gelişmeler Arapları daha da tahrik etmiştir. Filistin Arapları bir Yahudi istilası karşısında kaldıklarını görmüşlerdir.¹¹²

İngiltere'nin savaş sırasında ve sonrasında burada bir Yahudi yurdu kurulması için takındığı tutum bölgede ve diğer Araplar arasında İngiltere'ye karşı başlayan hareketlerin nedenlerinden biri olmuştur.¹¹³

Filistin'de en şiddetli Arap-Yahudi çatışmaları 1936 yılından itibaren ortaya

¹⁰⁹ Fahir Armaoğlu, Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları (1948-1988), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İkinci Baskı 1991, s. 42

¹¹⁰ Bernard Lewis, Ortadoğu, İki bin Yıllık Ortadoğu Tarihi, çev: Selen Y. Kölay, Arkadaş Yayınevi, ikinci baskı, 2005 (Orijinal adı: The Middle East), 406

¹¹¹ Oral Sander, Siyasi Tarih, 1918-1994, İmge Kitabevi, sekizinci baskı 2000, s. 75

¹¹² Armaoğlu, a.g.e. s. 43

¹¹³ Rifat Uçarol, Siyasi Tarih (1789-1994), Filiz Kitabevi, dördüncü baskı, Ocak 1995, s. 548

çıkmaya başlamıştır. 15 Nisan 1936 gecesine Tul-kerem Nablus yolu üzerinde Arapların iki Yahudiyi öldürmesi, ertesi gece de Tel Aviv civarında Yahudilerin iki Arabı öldürmesiyle başlayan çatışmalar bütün Filistin'e yayılarak altı ay sürmüştür.¹¹⁴

1 Eylül 1939'da II. Dünya Savaşı'nın çıkması ve İngiltere'nin daha ilk günden itibaren bu savaşa katılması karşısında Filistinli Araplar İngilizlerle işbirliğine girmekten kaçındılar. Buna karşılık Siyonist lider Weizmann İngiltere başbakanına gönderdiği mektupta İngiltere'nin yanında savaşacaklarını bildirdi.¹¹⁵

1936 yılındaki Arap ayaklanmaları İngiltere'yi Filistin konusunda yeni bir çözüm arayışına itti. Çünkü Avrupa'da krizlerin ve gerginliklerin başlaması ile birlikte Nazi Almanya'sı ile Faşist İtalya Ortadoğu'ya ve Arap dünyasına dönük propaganda faaliyetlerine hız verdiler. Bu gelişmeler İngiltere üzerinde de tesirsiz kalmadı. Fransa 1936'da Suriye ve Lübnan'a birtakım bağımsızlık hakları tanıırken İngiltere de Mısır'a bağımsızlığını verirken bir kriz halinde limanları stratejik önem kazanacak olan Filistin'de de Arapları yatıştıracak bir formül arama çabasına girişti.

1936-37 Arap ayaklanmaları üzerine İngiltere hükümeti eski Hindistan Bakanlarından Lord William Robert Peel başkanlığında kurulan ve Kraliyet Filistin Komisyonu adı verilen bir heyeti rapor hazırlamak üzere Filistin'e gönderdi. Peel Komisyonu Raporu adını alan 404 sayfalık rapor 1937 Temmuz'unda hükümete sunuldu.

Rapor çözüm için şöyle diyordu: Görüldüğü kadarıyla mesele Araplara veya Yahudilere bütün istediklerini vermekle çözümlenemez. "Hangisi Filistin'i yönetecek?" sorusuna verilecek cevap, "Hiçbiri" olmalıdır.

¹¹⁴ Fahir Armaoğlu, Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları (1948-1988), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İkinci Baskı 1991, s. 49

¹¹⁵ a.g.e. s. 52

Peel Raporu, bu "Hiçbiri" deyiminin getirdiği çözüm olarak da Filistin'in Araplarla Yahudiler arasında taksimini öngörmekteydi. Bu sebeple Peel Raporu'na "Taksim Raporu" da denmektedir. Bu taksim formülü içinde Filistin topraklarında bağımsız Arap ve Yahudi devletleri kurulmakla beraber bu iki bağımsız devlet İngiltere'nin 1932'de Irak'la ve Fransa'nın da Suriye ve Lübnan'la yaptığı gibi, anlaşmalarla İngiltere'ye bağlı kalacaktı.¹¹⁶

Taksimde Kudüs, bütün büyük dinler için kutsal olduğundan oldukça geniş bir bölge olarak İngiliz manda yönetimine veriliyor ve ayrıca Kudüs bölgesinin Ramle üzerinden Yafa'ya bağlanması ile denize çıkması sağlanıyordu. Keza bu taksim çözümünde Arap toprakları Yahudi topraklarından daha geniş tutulmuştu. Çünkü Yahudilere verilmesi öngörülen kıyı bölgeleri gayet verimli tarım topraklarından meydana gelmekte idi. (...) Taksim formülü karşısında en fazla gürültüyü koparan Siyonistler oldu.¹¹⁷

Sovyet Rusya, 1933'ten itibaren Ortadoğu bölgesinde nüfuz sağlayabilmek için çalışmalara başlamış, fakat bundan kesin bir sonuç alamamıştır. Özellikle Avrupa'da gittikçe büyüyen Alman tehlikesine karşı İngiltere ve Fransa ile işbirliğine kayması onun Ortadoğu'da aktif bir politika izlemesini önlemiştir.¹¹⁸

1937 Ağustos'unda toplanan 20. Siyonist kongresinde bilhassa Peel Komisyonunun taksim teklifi tartışıldı ve reddedildi. Kongrede alınan kararlar ise Siyonistlerin 1917 Balfour Deklarasyonunda sözü edilen Yahudi yurdu ile kafalarında nasıl bir harita çizmiş olduklarını göstermekteydi. Çünkü kararlara göre 1917 deklarasyonunun Yahudi milli yurdunun kurulmasını öngördüğü Filistin, tarihi Filistin'in tamamıdır ve buna Ürdün toprakları da dahildir. Yani Şeria nehrinin iki tarafı. Kongre, bu şekilde belirtilen Filistin toprakları üzerinde bir Yahudi devletinin kurulması için Siyonist teşkilatının yürütme kuruluna İngiltere hükümeti ile müzakerelere gitme görevini vermekteydi. Bu arada şunu

¹¹⁶ Fahir Armaoğlu, Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları (1948-1988), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İkinci Baskı 1991, s. 54-55

¹¹⁷ a.g.e. s. 56

¹¹⁸ Rifat Uçarol, Siyasi Tarih (1789-1994), Filiz Kitabevi, dördüncü baskı, Ocak 1995, 554

da belirtelim ki bu tarihten iki yıl sonra 31 Aralık 1939 tarihi itibariyle Filistin'in nüfusu 1.435.145 olup bunun 881.293'ü Müslüman ve 463.535'i de Yahudidir. Yani Yahudiler üçte bir oranındaki nüfusları ile üçte iki oranındaki Arap kitlesini egemenlikleri altına almak istiyorlardı.¹¹⁹

Taksim planı İngiltere hükümetini tatmin etmemiş olmalı ki taksim sınırlarını ayrıntılı bir şekilde belirtmek amacıyla Filistin'de incelemeler yapmak üzere 1938 Nisan'ında Sir John Woodhead başkanlığında yeni bir komisyonu Filistin'e gönderdi. Araplar Woodhead Komisyonunu boykot ettiler.

Woodhead Raporu Filistin'i Arap devleti, Yahudi devleti ve İngiliz mandası olmak üzere üçe ayırmış ve sınırlarını çizmişti. Ne var ki Woodhead Komisyonunun bu teklifi kendi içinde de oy birliğiyle kabul edilmemişti. Komisyonun oy çokluğu ile teklif ettiği taksim şeklini İngiltere hükümeti de beğenmedi ve taksim fikrinden vazgeçti. İngiltere hükümeti Kasım ayında yaptığı bir açıklamada Filistin'de barış ve gelişmenin en sağlam temelini Araplarla Yahudilerin anlaşması olduğunu bildirdi.¹²⁰

İkinci Dünya Savaşı sırasında Yahudi terör örgütleri İngiliz birliklerinden silah ve cephane hırsızlığına başladı. İngiliz askerleri Yahudilere yardımcı oluyordu. Böylece Yahudiler savaş sonrasında İngiltere'ye karşı kendilerini silahlı mücadeleye hazırlıyorlardı.¹²¹

Zaten daha önce de Weizmann Churchill'e gönderdiği mektupta Filistin'deki Yahudileri Arap ve Nazi düşmanlığının insafına bırakacak nitelikte olan Filistin'in Almanlar tarafından işgalinden dolayı Yahudi birliklerinin teşekkülü konusunu yeniden düşünmeye zorlamıştı. Churchill bu isteğe olumlu cevap vermiş ve 1940 Eylül'ünde yanına Filistin Yahudilerinin silahlandırılması için hazırlanmış bir program taslağını alarak başbakan tarafından verilen bir öğle yemeği partisine

¹¹⁹ Fahir Armaoğlu, Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları (1948-1988), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İkinci Baskı 1991, s. 56

¹²⁰ a.g.e. s. 57

¹²¹ a.g.e s. 62

katılmıştı. Taslak yemeğe katılanlar tarafından elden geçirilip değişikliğe uğratıldı ve her ne kadar tam olarak Weizmann'ın istediği gibi olmasa da son formül Siyonistlere tanınan bazı özel ayrıcalıkları ihtiva ediyordu. Her ne kadar Arapların askere alınmasının yavaş gitmesinden dolayı Yahudi birliklerini oluşturmak üzere sadece az sayıda Yahudi askere alındıysa da tamamen Yahudi olan herhangi bir birliğin meydana getirilmesi Siyonistler tarafından bir prensip zaferi olarak görüldü.¹²²

Yahudiler savaş sonu hazırlıklarını yaparken İngiltere de savaş biter bitmez Filistin meselesinin nasıl bir dert olacağını iyi gördüğünden o da birtakım çalışmalar içine girdi. Savaşın sona erdiği 1945 Eylül'üne kadar İngiltere'nin bu çalışmalarında üç tane mühim kilometre taşı vardır. Bunlar şöyledir:

1) İngiliz savaş kabinesi İngiltere'nin uzun vadeli Filistin politikasını tespit etmek üzere kendi içinden bir komite teşkil etmiş ve bu komitenin başkanlığına da İçişleri Bakanı Herbert Morrison getirilmiştir. Komite, çalışmalarında 1937 Peel Komisyonu raporunun taksim formülünden hareket edecekti. Komite "Morrison Beyaz Kitabı" adını alan raporunu 26 Eylül 1944'de verdi. O zaman açıklanmayan rapor esas itibariyle Filistin'in Araplarla Yahudiler arasında taksimini öngörmekteydi.

2) İngiltere'nin Kahire'deki Ortadoğu Devlet Bakanı da 4 Nisan 1945'te hükümete sunduğu raporunda Filistin'de üniter bir devlet, yani tek bağımsız Filistin devletinin kurulmasını teklif etmiştir.

3) Sömürgeler Bakanlığı ile Dışişleri Bakanlığının ortaklaşa hazırladıkları 11 Haziran 1945 tarihli rapor ise muhtelif alternatifleri değerlendirerek herhangi bir formül üzerinde karar verme yerine bu alternatiflerin elde bulundurulmasını tavsiye etmiştir. Bu alternatifler şöyle sıralanıyordu:

¹²² Alan R. Taylor, İsrail'in doğuşu: 1897-1947 Siyonist Diplomasinin Analizi, çev: Mesut Karaşahan, Pınar Yayınları üçüncü basım, Nisan 2001 (Orijinal adı: Prelude to Israel, 1970 Beyrut), s. 95

- a) Taksim
- b) Üniter devlet
- c) Yahudi göçlerine müsaadeye devam etmek
- d) Filistin'i bugünkü idare şekli ile yani manda yönetimi altında götürmek

Görülüyor ki İngiltere savaş sonrasında Filistin'in kaderinin çizileceği şartlara çözüm için kesin bir formül bulamamış olmanın kararsızlığı içinde girmekteydi. Bu kararsızlık tabir caizse İngiltere'yi Filistin'i bırakıp kaçıma sevkedecektir.¹²³

İkinci Dünya Savaşı sona ermeden önce Filistin'deki Yahudi toplumunun (Yishuv) liderlerinden ve Yahudi Ajansı'nın Yürütme Komitesi Başkanı Ben-Gurion, Yishuv'un bundan sonra karşılaşacağı esas meselenin Araplarla bir savaş olduğunu görmüştü. Bu sebeple Ben-Gurion 1 Temmuz 1945'te New York'ta siyonizme sempati gösteren 17 Yahudi milyoneriyle bir toplantı yapmış ve onlardan hem Yishuv'un savunması için, hem de Filistin'e Yahudi göçlerine yardım için bir fon kurmalarını istemişti. Bunun üzerine bir komite kurulmuş ve bu Yahudi milyonerlerden birinin adına izafeten Sonnenborn Institute diye paravan bir şirket kurulmuştur. Görünüşte bu şirket tarımsal ve tıbbi teçhizat alımı ile uğraşıyordu. Lakin şirketin uzmanları, savaşın sona ermesi dolayısıyla kapanmak üzere olan silah fabrikalarını ziyaret ederek askeri teçhizat ve malzemeyi satın almaya başladılar. 1946 yılı ortalarında bu şirket Yahudi Ajansı'nın silahlı yeraltı örgütü olan Haganah'ın Amerika kolu haline gelmiş ve gemiler, uçaklar, cipler ve ihtiyaç fazlası malzeme alıp bunları Amerika ve Avrupa'daki depolarda stok etmeye başlamıştır. Bu malzeme ve silahlar bu depolardan Filistin'e sevkediliyordu.¹²⁴

Yahudi terör örgütleri Haganah, Irgun, Lohmei ve Sternistler Ben-Gurion'un talimatı üzerine, kaçak Yahudi göçlerini önlemekle görevli İngiliz kuvvetlerine karşı terör eylemlerine başladılar. 1945 sonlarından itibaren Filistin meselesinin içine Amerikan faktörünün girmesi dolayısıyla İngiltere, Amerikan kamuoyunun

¹²³ Fahir Armaoğlu, Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları (1948-1988), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İkinci Baskı 1991, s. 64

¹²⁴ a.g.e. s. 65

duygusallığını tahrik etmekten etmemek için Yahudi terörüne karşı gereken sertliği göstermekten kaçınmıştır.¹²⁵

Esasında gerek Amerikan Kongresi gerek Başkan Roosevelt yönetimi savaş sırasında Filistin meselesiyle meşgul olmuşlardır. Amerikan Kongresi 1943'ten itibaren ortaya çıkmaya başlayan Yahudi mülteciler meselesini zaman zaman ele almaktan geri kalmamıştır. Bunu da normal karşılamak gerekir. Çünkü 3 milyondan fazla Yahudinin yaşadığı Amerika Dünya Siyonist Teşkilatı'nın en güçlü merkezlerinden biriydi. Bu durum Amerikan hükümetini ve bilhassa Amerikan Dışişleri Bakanlığını da ister istemez Filistin meselesinin içine çekmiştir.¹²⁶

Savaşın sonlarına doğru çoğu Siyonist, birinci sınıf bir güç olarak İngiltere'nin konumunu yitirmeye başladığını sezinlediler ve dolayısıyla siyonizme Yahudilik dışı desteğin birincil kaynağı olarak ABD'ye yöneldiler. Geçmişte Amerika harekete mali yardımın önemli bir kaynağı olduğunu ispat etmişti. Fakat savaş esnasında politik desteğin araştırılması gereken yeni bir merkez olarak ortaya çıkıyordu.¹²⁷

Yalta Konferansı'ndan (4-11 Şubat 1945) hemen sonra Mısır'da Suudi Arabistan Kralı ile yaptığı görüşme Başkan Roosevelt'in Filistin konusundaki görüşlerinin Araplar tarafına kaymasına neden oldu. Kral Abdulaziz İbni Suud, Arapların kendilerini silahla savunmada tereddüt etmeyeceklerini anlatmaya çalışmıştır. Bunun neticesi olarak da Kral Suud'a Amerika'nın Araplara karşı Yahudileri desteklemeyeceği konusunda kesin taahhütte bulunulmuştur.

Roosevelt, Kral Suud'la görüşmesinden bir süre sonra 3 Mart 1945 bir dışişleri yetkilisine Filistin'de bir Yahudi devleti kurulmasının ve devam ettirilmesinin

¹²⁵ Fahir Armaoğlu, Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları (1948-1988), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İkinci Baskı 1991, s. 65-66

¹²⁶ a.g.e s. 72

¹²⁷ Alan R. Taylor, İsrail'in doğuşu: 1897-1947 Siyonist Diplomasinin Analizi, çev: Mesut Karaşahan, Pınar Yayınları üçüncü basım, Nisan 2001 (Orijinal adı: Prelude to Israel, 1970 Beyrut), s. 83

ancak askeri kuvvet yoluyla mümkün olabileceği kanaatinde olduğunu söylüyordu.¹²⁸

Roosevelt'in ölümünün ardından Siyonistler kendilerini ve taşıdıkları prensipleri yeni başkana tanıtmak için süratle harekete geçtiler. Truman yemin merasiminden hemen birkaç gün sonra Haham Wise tarafından ziyaret edildi. Dönemin Dışişleri Bakanı Edward Stettinius, daha önceden yeni başkana Roosevelt'in Filistin politikası üzerine özetle bilgi vermiş ve onu Siyonistlerin sınırlandırılmamış göç programları ve bir Yahudi devletinin kurulması yolunda vaatle bulunması için Siyonist liderlerin çaba sarfedeceği hususunda uyarmıştı. Bununla beraber zaman kanıtlayacaktı ki Wise'in Truman'ı ziyareti Siyonizmin ABD yönetimini kendi davasına nihai olarak kazandırışının bir başlangıcından başka bir şey değildi.¹²⁹

İkinci Dünya Savaşının sonunda ortaya çıkan Avrupa'daki Yahudi mülteciler meselesi ABD Başkanı Truman'ı giderek Siyonist davasının içine sürüklemiştir. Ağustos 1945'te Truman'a verilen rapor Yahudi mültecilerin durumunu çok acıklı bir şekilde anlatıyor ve en az 100.000 Yahudinin Filistin'e gönderilmesi gerektiğini bildiriyordu.

Burada dikkati çeken bir husus da bu Yahudi göçmenleri kabul etmek hususunda Amerika'nın en küçük bir harekette bulunmaması ve göç kanunlarında bunlara Amerika'nın kapılarını açmak için herhangi bir kolaylık yapmaya yanaşmamasıydı. Halbuki bu göçmenlerin büyük kısmı Amerika'ya göç ümidi taşımaktaydı.¹³⁰

1945 yılında savaş bittiğinde Avrupa'nın Almanya işgalindeki yerlerindeki Musevilerin çoğunluğu öldürülmüş, sağ kalan birkaç yüz bini de genellikle

¹²⁸ Fahir Armaoğlu, Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları (1948-1988), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İkinci Baskı 1991, s. 75

¹²⁹ Alan R. Taylor, İsrail'in doğuşu: 1897-1947 Siyonist Diplomasinin Analizi, çev: Mesut Karasahan, Pınar Yayınları üçüncü basım, Nisan 2001 (Orijinal adı: Prelude to Israel, 1970 Beyrut), s. 115-116

¹³⁰ Armaoğlu a.g.e. s. 76

kamplarda yaşıyorlardı. Batı Avrupa'dan gelmiş olanlar ülkelerine dönerek pek bir zorlukla karşılaşmadan entegre oldular. Oysa iç karışıklıklar, yabancı istila ve işgallerine uğrayan Doğu ve Orta Avrupa ülkelerinden gelenler çok daha büyük sorunlar yaşadılar. Geri dönmek istediklerinde eski komşularının şiddeti ve düşmanlığıyla karşılaştılar. Sonuç olarak da Vaat Edilmiş Topraklar'a gitmenin tehlikelerini, onları kabul etmeyen vatandaşları arasında yeni bir baskı ve zulüm süreci yaşamaya tercih ettiler.

Bu beklenmedik Musevi göç dalgası imparatorluğun yıkılan sütunlarını tutunmaya çalışan Filistin'de ve diğer yerlerde Arapların artan öfkesinin farkında olan İngilizler açısından çok önemli bir sorundu. İki yıl boyunca İngiltere hükümetinin bazı ülkelerde diplomasi aracılığıyla açık denizlerde güç kullanarak gelen bu dalgayı Filistin mandasında polisiye eylemlerle engelleme, durdurma ve püskürtme çabaları girişimleri sınırlı oldu. Nazi kıyımının dehşetiyle henüz şaşkın durumdaki Batı dünyasının Musevilere karşı sempatisi vardı. Sovyet bloğu da Musevileri kendiyile ilgili nedenler yüzünden İngiltere'ye karşı koruduğundan diplomatik çabalar sonuç vermedi.¹³¹

İkinci Dünya Savaşı sona erdiğinde Filistin'in Yahudi olmayan nüfusu toplamın %70'i idi. Geri kalan %30'unu Yahudiler oluşturuyordu ve bu %70, yeşertildiği zannedilen çölde, arazide değil şehir ve köylerde yoğunlaşmıştı. Dahası nüfus siyaseti bakımından İngiliz siyaseti Siyonizmi kendisine varis tayin etti. Normal olarak nüfusun yıllık doğal artışı % 1.5 iken İngilizlerin ülkeye bir Yahudi çoğunluk sıkıştırma politikasının yardımıyla 1922-1946 arası Yahudileri, yılda ortalama % 9 arttırdılar. Sadece 1928 yılındaki artış % 28.7 idi, 1934'de %25.9'u bulmuştu.¹³²

Temmuz 1946 ortalarında Londra'da bir araya gelen Amerikan ve İngiliz komiteleri Morrison planı adı verilen bir rapor hazırladılar. Bu rapora göre Filistin

¹³¹ Bernard Lewis, Ortadoğu, İki bin Yıllık Ortadoğu Tarihi, çev: Selen Y. Kölay, Arkadaş Yayınevi, ikinci baskı, 2005 (Orijinal adı: The Middle East), 421-422

¹³² Edward Said, Filistin'in Sorunu, çev: Alev Alatlı, Pınar Yayınları, birinci basım, Şubat 1985 (Orijinal adı: The Question of Palestine), s. 44

Arap Eyaleti, Yahudi Eyaleti ve İngiltere'ye ait merkezi yönetim olarak üç kısma ayrılıyordu. Kudüs, Beytüllahim ve Negev merkezi yönetimin kontrolünde olacaktı. Hayfa limanı da merkezi yönetime verilecekti.

Morrison planı adını alan bu formüle ilk tepki ABD Başkanı Truman'dan geldi. 100.000 Yahudi mültecinin göçü meselesini çözmediği için Truman bu planı kabul edilebilir bulmadı. Planı Siyonistler de, özellikle de Ben-Gurion da reddediyordu. Ben-Gurion'a göre plan bir Yahudi devleti kurmuyordu. Esasında Morrison planı, Filistin'de bir Yahudi devletinin kurulmasının ilk adımını atması dolayısıyla Arapları da tatmin etmedi.

İngiltere, Morrison planını tartışmak üzere Londra'da bir konferans düzenlemeye karar verdi. Siyonistler konferansa katılmayı reddetti. Keza Arap Yüksek Komitesi de konferansa katılmadı. İngiltere Morrison planını ve bilhassa Amerika'nın baskısı dolayısıyla Yahudi mültecilerin Filistin'e göçlerini Arap devletlerine kabul ettirmek istedi ise de Arapların hepsi bu planı kabul etmeyeceklerini bir kez daha belirttiler. Araplar başka bir öneri getirdiler. Buna göre Filistin'de İngiliz mandası hemen sona erdirilerek bağımsız bir Filistin devleti kurulacaktı. Demokratik bir anayasa ile Filistin Yahudilerine her türlü azınlık hakları tanınacaktı. Yahudi göçlerine de bağımsız Filistin devleti karar verecekti. Filistin'deki kutsal yerlere giriş çıkış serbest olacak ve Filistin devleti İngiltere ile ittifak anlaşması yapacaktı.

İngiltere bağımsız Filistin devleti kurulmasını prensip olarak kabul etti. Bu arada da tarafların hepsinin katılacağı bir konferansın toplanma ihtimali güçlendiğinden İngiltere Londra Konferansı'nı toplamaya karar verdi. Konferans Ocak 1947'de toplandı. Fakat Araplar Filistin'in taksimine şiddetle karşı olduklarından Birinci Londra Konferansı 3 Ekim'de sonuç alınamadan dağıldı. Bu duruma sinirlenen Truman, 4 Ekim'de yayınladığı bildiriye kış şartları dolayısıyla 100.000 Yahudi mültecinin Filistin meselesinin çözümünü beklemeden Filistin'e göçlerinin sağlanmasını istedi. Başkan Truman'ın bu tutumu Suudi Arabistan Kralının

şiddetli protestolarına sebep olmuştur.¹³³

Truman 4 Ekim'de ABD'in algısının değiştiğini gösteren bir konuşma yaparak daha fazla mültecinin Amerika'ya girebileceğini belirtti. Tekrar 100.000 Filistin sertifikası için talepte bulundu ve ABD hükümetinin "Filistin'in uygun bir bölgesinde ... bir yaşayabilir Yahudi devleti"ni destekleyeceklerini söyledi. "yaşayabilir" devletten kastının ne olduğunu veya aklından ne kadarlık bir alan geçtiğini net biçimde açıklamamıştı. Böyle olunca, kendi aralarında bölünmüş olan siyonistler, Truman'ın konuşmasının kimin pozisyonuna daha yakın görüldüğünden emin olamadılar. Fakat herşeye rağmen Amerikan başkanı ilk kez kamuoyuna hitaben ve açık bir şekilde Yahudi devletinin arkasında olduğunu söylemiş oldu.¹³⁴

27 Ocak-13 Şubat günlerinde toplanan İkinci Londra Konferansında İngiltere'nin ortaya attığı, özerkliğinin sınırları genişletilmiş özerk eyaletler sistemini Araplar da Siyonistler de kabul etmedi. Yahudiler taksim, Araplar ise tek bir bağımsız Filistin devletinin kurulmasında ısrarlıydılar. Bunun üzerine İngiltere kabinesinin kabul ettiği Bevin planı Filistin'i geniş özerkliğe sahip kantonlara bölmeyi teklif etti. Bu öneri de kabul edilmedi. Böylelikle İkinci Londra Konferansı hiçbir sonuç alınmadan sona erdi.¹³⁵

İngiltere Dışişleri Bakanı Ernest Bevin, o vakte kadar Yahudi azınlığın yaşadığı bir ülkede Yahudi bir çoğunluğun oluşturulmasına destek vermenin ahlaki bir temeli olmadığı kanaatini ifade ediyordu. Mültecilerin insani nitelikteki problemiyle Siyonizmin politik problemi arasındaki farklılığı açık bir şekilde görmüştü. (...) Tıpkı 1946 yılında Siyonizm ile Yahudilik arasında fark olduğu yolundaki ısrarının bir Siyonist protesto fırtınasına yol açması gibi, karmaşık Filistin problemine ilişkin böylesine derin bir vukuftan dolayı Bevin, siyonizmin gazabını üzerine çekti. Farklılık olduğu hususu dürüst bir araştırmanın ışığında inkar edilemez.

¹³³ Fahir Armaoğlu, Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları (1948-1988), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İkinci Baskı 1991, s. 82-83

¹³⁴ John W. Mulhall, CSP America and the Founding of Israel An Investigation of the Morality of America's Role, Deshon Press, Los Angeles 1995, s. 130-131

¹³⁵ Armaoğlu, a.g.e. s. 83

Fakat Herzl'in programı daima bu farklılığı gözlerden saklamayı hedeflemiştir.¹³⁶

İngiltere 2 Nisan 1947'de Birleşmiş Milletlere başvurarak Filistin meselesinin Genel Kurul gündemine alınmasını, Genel Kurul'un bu konu için özel bir oturum yapmasını, meseleyi incelemek üzere özel bir komite kurulmasını ve meselenin Genel Kurul'un sonbahardaki normal toplantısında da ele alınmasını istedi.

İngiltere'nin isteği üzerine Genel Kurul 28 Nisan'da toplandı ve 15 Mayıs'ta da Birleşmiş Milletler Filistin Özel Komitesi (UNSCOP) kurulmasına ve komitenin raporunu en geç 1 Eylül 1947'de sunmasına karar verdi.

Özel komite raporunu 31 Ağustos'ta tamamladı ve 1 Eylül 1947'de de Genel Sekretere teslim etti. Raporda Filistin meselesinin çözümü için komite üyelerinin oy çokluğu ile kabul edilen Çoğunluk Planı ile birkaç üye tarafından desteklenen Azınlık Planı teklif edilmekteydi. Bir de komitenin oy birliğiyle kabul ettiği bazı ilkeler vardı: Manda yönetimine son verilmesi, ister tek ister taksim şeklinde olsun Filistin'in bağımsızlığı, Filistin'in ekonomik bütünlüğünün korunması, kutsal yerlerin BM tarafından korunması.

Komitenin Çoğunluk Planına göre Filistin Arap devleti, Yahudi devleti ve Kudüs bölgesi olmak üzere üçe taksim ediliyordu. Arap ve Yahudi devletleri 1 Eylül 1947 tarihinden itibaren iki yıllık bir geçiş döneminden sonra bağımsız olacaktı. Ayrıca bu iki devlet arasında ekonomik birlik mevcut olacaktı.

Azınlık Planına göre ise Filistin Araplarla Yahudiler arasında taksim edilmekle birlikte Kudüs başkent olmak üzere bağımsız bir federal Filistin devleti kurulması öngörülüyordu.

Tartışmalar sırasında Arap tarafı Filistin'de tek bir bağımsız Arap devleti kurulması gerektiğini savundu ve her iki planı da reddetti. Yahudi tarafı ise

¹³⁶ Alan R. Taylor, İsrail'in doğuşu: 1897-1947 Siyonist Diplomasinin Analizi, çev: Mesut Karışahan, Pınar Yayınları üçüncü basım, Nisan 2001 (Orijinal adı: Prelude to Israel, 1970 Beyrut), s. 124

Azınlık Planını reddettikten sonra oğunluk Planının da kendileri için tatmin edici olmadığını belirtti. Balfour Deklarasyonu uyarınca Ürdün toprakları da dahil bütün Filistin’de bir Yahudi devleti kurulacağını vaat edildiğini, ama şimdi Ürdün toprakları ayrıldıktan sonra geriye kalan kısımda da Yahudilere Filistin topraklarının sekizde birinin ayrıldığını “Yahudilerden böyle bir fedakarlığın beklenemeyeceğini” hatırlattı. Dolayısıyla Filistin’in tümünde bir Yahudi devleti kurulmalıydı.¹³⁷

Türkiye, İngiltere ile başta göç konusu olmak üzere anlaşmazlık içinde olan Yahudi Ajansı’nın faaliyetlerine kuşkuyla yaklaşmakta, ajansın Kibbutz v. uygulamaları Ankara’da kaygı uyandırmaktadır. Bu nedenlerin bir sonucu olarak Türkiye, sorunun başlangıç döneminde Arap ülkeleriyle birlikte davranacak, Mayıs 1947’den Taksim Kararına kadar yapılan 13 oylamada Arap ülkeleriyle birlikte davranıp Arap olmayan iki ülkeden birisi –ötekisi Afganistan- olacaktır. Mayıs 1947’e gelindiğinde Türkiye, Afganistan ve beş Arap ülkesiyle birlikte Yahudi Ajansı’nın BM Genel Kurulu’nda Filistin sorununa ilişkin konuşma yapma hakkı tanınmasını isteyen tasarıya, Ajansın dolaylı olarak tanınmasına yol açacağı gerekçesiyle olumsuz oy verecektir.¹³⁸

Kasım ayında Weizmann, Amerikan delegasyonunun tasarlanmak olan Arap devletinin Güney Negev bölgesini de içine almasını önererek taksim planını Arap delegasyonuna daha fazla kabul ettirmeye çalıştığını fark etti. Siyonizmin emektar diplomatı derhal başkana başvurdu ve yaptıkları görüşmenin bir sonucu olarak Truman, Amerikan delegasyonuna Araplara yaptığı Güney Negev önerisinden vazgeçmesini emretti. “Bu karar” diyordu Weizmann otobiyografisinde, “29 Kasım’daki Genel Kurul oylamasına giden yolu açtı.”¹³⁹

¹³⁷ Fahir Armaoğlu, Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları (1948-1988), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İkinci Baskı 1991, s. 84-87

¹³⁸ Gencer Özcan, Türkiye-İsrail İlişkilerinde Dönüşüm: Güvenliğin Ötesi, TESEV Yayınları, Kasım 2005, s. 19

¹³⁹ Alan R. Taylor, İsrail’in doğuşu: 1897-1947 Siyonist Diplomasinin Analizi, çev: Mesut Karışahan, Pınar Yayınları üçüncü basım, Nisan 2001 (Orijinal adı: Prelude to Israel, 1970 Beyrut), s. 130

Tartışmalar neticesinde BM Genel Kurulu'nun 29 Kasım 1947 tarihli oturumunda yapılan oylamada Çoğunluk Planı, 13 red ve 10 çekimser oya karşılık, 33 oyla kabul edildi. Bu suretle BM, Filistin'in Araplarla Yahudiler arasında bölüştürülmesine karar vermiş oluyordu. Amerika Yahudileri desteklediği, Sovyetler Birliği ise İngiltere'nin bölgeden uzaklaştırılmasını sağlayacağı için taksim yönünde oy kullandı. Savaşın galibi bu iki ülkenin aynı yönde oy kullanmaları birçok ülkenin oyunun da böyle kullanılmasını etkilemiştir.¹⁴⁰

Dünyada ilk kez dünya barışını korumak amacı ile kurulmuş olan bir uluslararası kuruluş, bölgede yaşayan yerli halka hiçbir şey sormadan, onların istek ve arzularını dikkate almadan, bölge ve halkla hiçbir ilgisi bulunmayan devletlerin oylarıyla bir devlet yaratmış oluyordu.¹⁴¹

Bir yıl daha Filistin'de kalan İngilizler bu sürede yalnızca geçici bir hükümette görev aldılar. Artık eski manda bölgesinin geleceğinden Birleşmiş Milletler sorumluydu. Yoğun ve uzun görüşmelerin ardından 29 Kasım 1947 tarihinde Genel Kurul tarafından Filistin'in üç bölünmesi kararı verildi. Bu üç bölüm, bir Musevi devleti, bir Arap devleti ve Kudüs şehrinin uluslararası gözetimde olacağı bir ayrı birim (corpus separatum). Bu karar, Genel Kurul tarafından gerekli üçte iki çoğunlukla alınmasına karşın uygulanması konusunda zorlayıcı bir hüküm bulunmuyordu.¹⁴²

BM'deki tarihi oylamanın ardından Siyonistlerin arzu ettikleri sonucu hasıl etmek için kullandıkları taktikle sert eleştirilere uğradı. Bu konu dahi tartışmalı kalmaya devam etmektedir. Bununla beraber Truman tarafından hadiseye kendi hatıratında önemli bir ışık tutulmaktadır. 27 Kasım 1947 tarihli olarak Truman'a gönderdiği bir mektubunda Dr. Weizmann, Siyonistleri bazı BM delegasyonlarına haksız bir baskı uyguladıklarına dair o sıralarda Washington'da cereyan etmekte olan suçlamanın bir dayanağı olmadığını ileri sürüyordu. Bu iddiaya Truman'ın

¹⁴⁰ Fahir Armaoğlu, Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları (1948-1988), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İkinci Baskı 1991, s. 89

¹⁴¹ Davut Dursun, Ortadoğu Neresi, İnsan Yayınları, Ocak 1995, s. 47

¹⁴² Bernard Lewis, Ortadoğu, İki bin Yıllık Ortadoğu Tarihi, çev: Selen Y. Kölay, Arkadaş Yayınevi, ikinci baskı, 2005 (Orijinal adı: The Middle East), s. 422

cevabı aşağıdaki gibidir:

“Gerçek şu ki sadece orada daha önce hiç görülmemiş bir biçimde Birleşmiş Milletler çerçevesinde baskı hareketleri sözkonusu değildi. Fakat Beyaz Saray da sürekli olarak şiddetli bir hücumla maruz kalmaktaydı. Bu defasında olduğu kadar Beyaz Saray’ı hedef almış yoğun bir baskı ve propagandaya daha önce rastladığımı sanmıyorum. Politik Saiklerle harekete getirilmiş olan ve politik tehditler savuran üst düzey Siyonist liderlerden birkaçının ısrarı beni rahatsız edip usandırdı. Kimisi hatta Genel Kurul’da lehte oy vermeleri için bağımsız uluslara baskı yapmamızı dahi öneriyordu.¹⁴³

Kasım 1947’deki BM oylamasında Türkiye, Filistin’i Yahudi ve Arap devleti olarak ikiye bölen taksim planına karşı oy verdi. Müslüman ve bölgesel krallıklar zahiren veya gerçekten böyle davranmışlarsa da Türkiye’nin anti-komünizm konusundaki uzlaşmazlığı en büyük motivasyondur. İngiltere’nin Ortadoğu’da bulunmasında Türkiye’nin hayati çıkarı vardı ve Yahudi devletinin Sovyetler Birliği için koçbaşı olmasından korkuyordu.¹⁴⁴

1.3.İSRAİL DEVLETİNİN KURULUŞU

İsrail’in kuruluşuna giden süreçte Siyonizmin laik karakterine rağmen Yahudiliğin tüm simge ve öğeleriyle sahaya çıktığına kuşku yoktur. Bunu ifade eden çarpıcı bir örnek, İsrail’in Ankara Büyükelçiliği’nin 1969 yılında, yani İsrail’in kuruluşunun 21. yılında yayınladığı tanıtım kitapçığındaki şu ifadelerdir: “İsraili çocuklar bütün okul yılları boyunca İsrail tarihi olarak Tevrat’ı okumaktadırlar. Mesela Tevrat’taki İsraili Kral Hazreti Davud ile oğlu arasındaki münasebetlere ait bölümü ele alarak bugünkü İsrail toplumunda baba ile oğul arasındaki münasebetlerin nasıl olmasını gerektiği hakkında ödev hazırlamaktadırlar.”¹⁴⁵

¹⁴³ Alan R. Taylor, İsrail’in doğuşu: 1897-1947 Siyonist Diplomasinin Analizi, çev: Mesut Kardeşhan, Pinar Yayınları üçüncü basım, Nisan 2001 (Orijinal adı: Prelude to Israel, 1970 Beyrut), s. 131

¹⁴⁴ Amikam Nachmani, Israel, Turkey and Greece Uneasy Relations in the East Mediterranean, Frank Cass co. Ltd. Great Britain 1987, s. 44-45

¹⁴⁵ İsrail 21 Yaşında, 1948-1969, İsrail Büyükelçiliği Basın Bürosu, 1969, s. 11

1939'da Filistin'de Yahudilerin toprak satın almasına yeni kısıtlamalar getiren İngilizlerin son Beyaz Kitap'ına karşı yürüyüş yaparken Siyonist göstericilerin taşıdığı pankartlar şöyle diyordu: "Biz bu topraklar üzerindeki hakkımızı İngiliz mandasından değil, Tevrat'tan alıyoruz."¹⁴⁶

Herzl, 1902'de Altneuland adında bir roman yayınladı. Bu, geleceğin İsrail devletinin hayali bir projesiydi. Herzl'in "yeni toplum" adını verdiği bu devletin sakinlerine, gıpta edilecek ve ulvileştirici nitelikler bahşediliyor; ülkenin toprakları Akdeniz'den Fırat nehrine, Güney Filistin'den Lübnan'a kadar uzanıyordu. Herzl'in görüşü Siyonist rüyanın dokusu haline geldi fakat onun gerçekleştirilmesi çabalarında Siyonistler amaçlarla vasıtalar arasındaki hayati ilişkinin izini kaybettiler.¹⁴⁷

Yahudilikte din ve ırk arasındaki uyuma rağmen Siyonizm hareketinde büyük çoğunluk dini değerlere bağlı olmadığı gibi dine inanmıyordu da. Hatta Siyonist hareket içindeki bazı eğilimler –siyonist sol gruplar gibi- açık bir şekilde dine karşı seslerini yükseltiyorlardı. Buna karşılık Yahudi gelenekleri ile bağlarını tamamen koparmak istemeyen ideolojik akımlar da bulunmaktaydı. Siyonizm, temel ideolojik teorileri ile dini yaklaşımları ve dinci siyonizmde ılımlı olan birçok eğilimi bir araya getiremedi ve onları ortak bir zeminde buluşturacak bir düzenlemeye gerçekleştiremedi. Çünkü dinin, kendisinden daha üstün bir merci tanınması mümkün olamayacağı için siyasal otoriteyi kabul etmesi de her halükarda şartlı bir kabul sayıldı. Bu bakımdan ideolojik düzeyde dini olmayan partilerin de bu durumu kabul etmeleri mümkün görünmüyordu.¹⁴⁸

Weizmann ihtiyatlı manipülasyon, Ben-Gurion kitlelerin dönüşümü ve "hasat

¹⁴⁶ Jean-Christophe Attias - Esther Benbassa, Paylaşılmayan Kutsal Topraklar ve İsrail, çev: Nihal Önal, İletişim Yayınları, birinci baskı 2002 (Orijinal adı: Israel, la Terre et la Sacre, s. 19

¹⁴⁷ Alan R. Taylor, İsrail'in doğuşu: 1897-1947 Siyonist Diplomasinin Analizi, çev: Mesut Karışahan, Pınar Yayınları üçüncü basım, Nisan 2001 (Orijinal adı: Prelude to Israel, 1970 Beyrut), s. 138

¹⁴⁸ Abdullah Reşad Şami, Din Devleti İsrail, İsrail'de Dinî Cemaatler ve Partiler, İlke Yayıncılık, çev: Mehmet Ali Kara, birinci baskı Eylül 2002 (Orijinal adı: el-Kuva'd-diniyye fi İsrail), s. 57

toplama”, Jabotinsky yayılcı politikayı planlama ve askeri kurnazlık kahramanı oldu. Programlı bu üç yaklaşım tarzı siyonizmin geçirdiği evrimin kökeninde yatmaktadır.¹⁴⁹

Mayıs 1948’de, yani Siyonist hareketin başlangıcından elli yılı aşkın bir süre sonra Filistin’de bir Yahudi devleti doğdu. Onun kuruluşu, çatışan çıkar ve taleplerin iniş çıkışları ortasındaki kararlı Siyonist çabanın bir sonucu oldu. Fakat bir kez İsrail’in şiddetli olan doğuşunun gürültüsü sıkıntılı bir mütarekeyle bastırılınca, vaat ve yerine getirilişinin görüntüsü kaybolup gitti ve geriye sadece olan bitenin acı gerçekliği kaldı.¹⁵⁰

BM’nin taksim kararı Arap ülkeleri arasında geniş tepkilere sebep oldu. Irak Dışişleri Bakanı Fadıl Cemali, 11 Aralık 1947 günü Washington’da dışişleri yetkilileri ile yaptığı görüşmede, Arapların, taksimi kabul etmektense ölmeyi tercih edeceklerini söylüyordu. Mısır, Irak, Suriye, Lübnan, Ürdün, Suudi Arabistan ve Yemen dışişleri bakanları da 8-12 Aralık 1947’de Kahire’de yaptıkları toplantı sonunda yayınladıkları bildiriye BM kararına karşı mücadeleye kararlı olduklarını, “Allah’ın izniyle bu mücadeleyi başarılı bir neticeye ulaştıracaklarını”, taksimi önlemek için kesin tedbirler almaya karar verdiklerini, taksim kararının self-determinasyon prensibinin bir ihlali olduğu, taksim kararı ile 500.000 Arapın Yahudi boyunduruğu altına gireceğini söylüyorlardı.¹⁵¹

İngiltere BM’nin Kasım’daki kararı üzerine Filistin’deki kuvvetlerini Aralık’tan itibaren çekmeye başladığında Yahudiler kendilerine verilen toprakları ele geçirmek, Araplar da bunu engellemek isteyince Arap Yahudi çatışmaları başladı. Dolayısıyla 1948-49 birinci Arap İsrail savaşı 1947’nin sonunda başlamıştır denilebilir.¹⁵²

¹⁴⁹ Alan R. Taylor, İsrail’in doğuşu: 1897-1947 Siyonist Diplomasinin Analizi, çev: Mesut Karaşahan, Pınar Yayınları üçüncü basım, Nisan 2001 (Orijinal adı: Prelude to Israel, 1970 Beyrut), s. 139

¹⁵⁰ a.g.e. s. 137

¹⁵¹ Fahir Armaoğlu, Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları (1948-1988), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İkinci Baskı 1991, s. 90

¹⁵² a.g.e. s. 89

Tarafların rızalarına ve isteklerine dayanmayan bu kararın bölgeye barış getirmeyeceği ve fiyasko ile neticeleneceği açıktı. Taksim kararının BM’de kabul edilmesinin hemen arkasından Filistin’de yerli halkla Yahudiler arasında çatışmalar başladı. Irgun, Haganah ve Stern gibi Siyonist tedhiş örgütlerinin katliamları Filistin’i kan gölüne döndürürken korku ve tedirginlik içindeki halk ülkelerini terkedip komşu ülkelere kaçmaya başladı.¹⁵³

Nisan ve Mayıs aylarında çarpışmalar daha da kötü bir durum aldı. Nisan ayın çarpışmaların en mühim hadisesi, Yahudilerin yaptığı Deir Yasin katliamıdır. Irgun ve Stern teröristleri 9 Nisan gecesi Kudüs yakınlarındaki Deir Yasin köyüne saldırdılar. Köyü ele geçiren Irgun ve Stern kuvvetleri hamile kadınların ve çocukların da dahil olduğu 250 kadar Arap köylüsünü önce sokaklarda dolaştırdıktan sonra hepsini kurşunlamışlardır.¹⁵⁴

Bu çatışmaların en kanlısı Deir Yasin katliamıdır. 9 Nisan 1948’de Oradour kasabasında yaşayan 245 kişi, erkek, kadın, çocuk, ihtiyar demede Menahem Begin’in başında bulunduğu Irgun terör örgütünün kıtaları tarafından son ferdine kadar öldürülmüştür. Begin, “İsyan: Irgun’un Tarihi” adını taşıyan kitabında “Eğer Deir Yasin zaferi olmasaydı İsrail devleti de olmazdı.” diyor ve şunları ilave ediyor: “Haganah diğer cephelerde başarılı hücumlara girişirken paniğe kapılan Araplar, Deir Yasin diyerek kaçıyorlardı.”¹⁵⁵

Ben Gurion olayı nefretle kınadıysa da Deir Yasin katliamı, Filistinlilerin davalarının haklı bir gerekçesi ve evsiz kalanların simgesi durumuna geldi. Bu olay aynı zamanda “Filistin mültecileri” sorununun da kökenidir.¹⁵⁶

¹⁵³ Davut Dursun, Ortadoğu Neresi, İnsan Yayınları, Ocak 1995, s. 47

¹⁵⁴ Fahir Armaoğlu, Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları (1948-1988), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İkinci Baskı 1991, s. 91

¹⁵⁵ Roger Garaudy, Siyonizm Dosyası, çev: Nezih Uzel, Pınar Yayınları, birinci basım, Ekim 1983 (Orijinal adı: L’affaire Israel; le Sionism Politique), s. 70

¹⁵⁶ Oral Sander, Siyasi Tarih, 1918-1994, İmge Kitabevi, sekizinci baskı 2000, s. 269

Savaş resmen 15 Mayıs 1948'den itibaren başlayacaktır.¹⁵⁷

Siyasi siyonizmin formüle bağlandığı çağ olan Theodore Herzl'in Yahudi Devleti (1896) isimli kitabını yayınlanışından bu yana bir Filistin halkının varlığı bütünü ile inkar edilmektedir. Bu varlık ne Herzl'in kitabında ne de Dünya Siyonist Hareketi'nin kurucu asamblelerinde sözkonusu olmamıştır. Filistin halkının mevcut olmayışı inancı siyonizmin temel dayanaklarından biridir. Madam Golda Meir, 15 Haziran 1969 tarihinde Sunday Times gazetesine şunları söylemiştir: "Filistinliler yoktur. Yani Filistin'de kendilerini Filistinli sayan ve bizim gelerek onları kapı dışarı atıp ülkelerini ellerinden alacağımız bir Filistin halkı yoktur." Nitekim Einstein, Dünya Siyonist Hareketi'nin yöneticilerinden biri olduğu sırada Weizmann'a "Filistin Yahudilere verilirse Araplar ne olacak?" diye sorduğunda Weizmann, "Hangi Araplar? Onlar o kadar az ki" şeklinde cevap almıştı.

İsrail devletinin ilk milli eğitim bakanı olan ve İsrail devletinin kurucusu David Ben Gurion'un yakın dostu Prof. Benzion Dinur, 1954'te Dünya Siyonist Örgütü tarafından yayınlanan Haganah'ın Tarihi isimli eserinde şunları yazmaktadır: "Ülkemizde Yahudilerden başkasına yer yoktur. Araplara 'çekilin' diyeceğiz. Eğer razı olmaz ve direnirlerse onları kuvvet kullanarak geri atacağız."¹⁵⁸

Yahudi devletinin pek çok bakımdan Filistin ve Filistinlilerin varlığının inkarı üzerine kurulmuş olması nedeniyle İsrail ve destekleyicileri Filistinlileri sözle ve eylemle silmeye çalışmışlardır. Bugüne kadar İsrail'de ya da inançlı bir Siyonistin önünde Filistin ya da Filistinlilerden bahsetmenin ağza alınmaması gereken bir şeyi söylemek anlamına geldiği çarpıcı bir vakıadır.¹⁵⁹

İşçi Partisi'nin liderliğini yapmış olan Ben Gurion, Filistinli Arabın bu ülkeye karşı hiçbir "duygusal yakınlık" göstermediğini söylemişti: "Niye burası olsun?

¹⁵⁷ Fahir Armaoğlu, Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları (1948-1988), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İkinci Baskı 1991, s. 91

¹⁵⁸ Roger Garaudy, Siyonizm Dosyası, çev: Nezh Uzal, Pınar Yayınları, birinci basım, Ekim 1983 (Orijinal adı: L'affaire Israel; le Sionism Politique), s. 55

¹⁵⁹ Edward Said, Filistin'in Sorunu, çev: Alev Alatlı, Pınar Yayınları, birinci basım, Şubat 1985 (Orijinal adı: The Question of Palestine), s. 20

Ürdün'de, Lübnan'da ya da dünyanın başka bir yerinde de aynı ölçüde rahattır. Oraları da burası kadar kendi ülkesidir. Üstelik daha da fazla." Başka bir yerde, "Yahudi ulusu Filistin'de bulunmadığı ve Filistinler bir ulus olmadığı için Yahudi ve Filistin milliyetçiliği arasında çatışma yoktur." derken, Weizman'ın çizgisini izliyordu.¹⁶⁰

Edward Said, Filistinlilerin inkarını esas alan söylemle ilgili olarak geliştirilen gündelik dile ilişkin yaptığı analizde şöyle der: "İsrail'de Filistinlilerden 'Filistinli denilenler' diye bahsetmek resmi bir gelenektir ve bu da Golda Meir'in 1969'da 'Filistinliler yoktur' şeklinde kestirip attığı iddianın biraz daha yumuşatılmış bir şeklidir."¹⁶¹

Bernard Lewis ise Filistinlilerin kabul edilme koşulunu bir tür asimilasyonla mümkün gören teorik bir çerçeve çizer: "Musevilikte öteki dışarıdakidir (gentile). Bu kategoride Hıristiyanlığın ve İslamiyetin inanmayan kavramından çok Yunan barbar kavramı vardır. Engel aşılamaz değildir. Barbar Helenleştirilebilir, dışarıdaki (gentile) Musevileştirilebilir ve bu koşulda toplumun üyesi olarak benimsenirler. (Levililer 19:33-4)"¹⁶²

Taksimın yürümeyeceğini gördüğünden Başkan Truman, 25 Mart'ta Filistin'in BM'nin geçici olarak vesayeti altına konulmasını teklif etti. İngiltere ve Fransa, Amerika'nın bu fikir değişikliğini desteklemedikleri gibi Yahudiler de taksimden döndüğü için kıyameti kopardılar. Araplar ise 29 Kasım 1947 tarihli taksim kararını yürürlükten kaldırdığı takdirde vesayet teklifini kabul edebileceklerini bildirdiler. Sovyetler Birliği ise Filistin için BM vesayet rejimini ileri sürmekle Amerika'yı taksimi öldürmekle ve Filistin'i bir Amerikan veya Anglo-Amerikan üssü haline getirmek istemekle itham ettiler.¹⁶³

¹⁶⁰ Noam Chomsky, Kader Üçgeni ABD, İsrail ve Filistinliler, çev: Bahadır Sina Şener, İletişim Yayınları, birinci baskı, Ocak 1993, s. 80

¹⁶¹ Edward Said, Filistin'in Sorunu, çev: Alev Alatlı, Pınar Yayınları, birinci basım, Şubat 1985 (Orijinal adı: The Question of Palestine), s. 27

¹⁶² Bernard Lewis, Ortadoğu, İkibin Yıllık Ortadoğu Tarihi, çev: Selen Y. Kölay, Arkadaş Yayınevi, ikinci baskı, 2005 (Orijinal adı: The Middle East), s. 240

¹⁶³ Fahir Armaoğlu, Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları (1948-1988), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İkinci Baskı 1991, s. 92

14 Mayıs günü, Filistin'deki İngiliz manda yönetiminin sona ermesinden birkaç saat önce Tel-Aviv'de toplanan Yahudi Milli Konseyi (Vaad Leumi) yayınladığı bir deklarasyonla İsrail devletinin kurulduğunu ilan etti. Deklarasyon, "Eretz Israel, yani İsrail ülkesi, Yahudi milletinin doğduğu yerdir ve Yahudi milleti ilk defa burada devlet olmuştur" diye başlıyor ve "Biz, İsrail ülkesindeki Yahudi toplumunun ve Siyonist hareketinin temsilcisi olan Halk Konseyi'nin üyeleri olarak... tabii ve tarihi hakkımızı kullanarak... Eretz Israel'de bundan sonra İsrail Devleti diye tanınacak olan Yahudi devletinin kurulduğunu ilan ediyoruz." demektedir.¹⁶⁴

Filistin'deki Musevi liderliği BM planını kabul etti. Manda Sabat günü son bulduğundan birkaç saat önce harekete geçerek 14 Mayıs 1948 Cuma günü BM bölünme planında onlar için ayrılan topraklarda İsrail adını verdikleri bir devlet kurduklarını duyurdular.¹⁶⁵

Bağımsızlığın ilanı ile birlikte Ben-Gurion başkanlığında 13 kişilik bir kabine kuruldu.¹⁶⁶

Yahudi örgütü başkanı Ben Gurion, hemen İsrail devletinin kurulmasından yana değildi. Çünkü kurulacak devletin daha başlangıçta Araplar tarafından ortadan kaldırılmasından endişeleniyordu. Ama savaş çıktığı takdirde İsrail'in sınırlarının BM'nin koyduğu sınırların ötesinde, ordu nereye kadar giderse oraya kadar tüm toprakları kapsamaması kararını da vermişti.¹⁶⁷

Yahudilerin bağımsızlık ilan edecekleri Başkan Truman'a daha önceden bildirildiğinden ve Dışişleri Bakanlığının Ortadoğu dairesinin hemen tamamı Yahudi devleti fikrine muhalif olduğundan Dışişleri Bakanlığının kendisine engel

¹⁶⁴ Fahir Armaoğlu, Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları (1948-1988), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İkinci Baskı 1991 s. 93

¹⁶⁵ Bernard Lewis, Ortadoğu, İkibin Yıllık Ortadoğu Tarihi, çev: Selen Y. Kölay, Arkadaş Yayınevi, ikinci baskı, 2005 (Orijinal adı: The Middle East), s. 422

¹⁶⁶ Armaoğlu, a.g.e. s. 93

¹⁶⁷ Oral Sander, Siyasi Tarih, 1918-1994, İmge Kitabevi, sekizinci baskı 2000, s. 268

olmasına fırsat vermemek için İsrail devletini bağımsızlık ilanından tam onbir dakika sonra Başkan Truman İsrail geçici hükümetinin de facto tanındığını basın sekreteri vasıtasıyla basına açıklıyordu. (...) Amerika'yı iki gün sonra Sovyetler Birliği takip etti. Sovyetler, bu suretle açıkça Araplara karşı cephe almış olmaktaydı. Nitekim bu tutumunu savaş sırasında daha da yoğunlaştıracaktı.¹⁶⁸

ABD tarafından "de facto" ve SSCB tarafından "de jure" olarak kabul edilen İsrail devletinin kurulması ve komşu Arap devletlerinin silahlı müdahalesiyle çatışma resmen uluslar arası bir boyut kazandı. Böylece Filistin için mücadele Arap-İsrail savaşına dönüştü.¹⁶⁹

İsrail ve Arap komşuları arasında zaman zaman toplu olarak, zaman zaman da ayrı ayrı yapılacak savaşların ilki 1948-49 savaşıydı. Bu savaşların yapılmasında her iki taraf da eşit sorumluluğa sahipti. Arap devletleri 1948 ve 1973 savaşlarını başlatırken, İsrail de 1956 ve 1982 savaşlarını başlatmıştır. Sorumlusunu belirlemenin daha zor olduğu 1967 savaşının başlamasına neden olan olaylarla ilgili daha fazla bilgi elde edildikçe tarafların bir Yunan trajedisindeki gibi savaşa doğru yaklaşımlarının kaçınılmaz olduğu görülmektedir.¹⁷⁰

1947'de 2 milyona yaklaşan Yahudi'ye Filistin'de "yurt" verilirken, bin yıldır bölgede oturmakta olan Arapların oyuna başvurulmuş değildir. İkinci olarak, Filistin'e gelen Yahudiler "Siyonizm davası"nın emperyalist savunucuları olarak bu topraklara yerleşmişlerdir. Üçüncü olarak, Yahudiler Arapların kendilerine karşı bağımsızlık mücadelesi verdikleri emperyalist Avrupa devletlerinin kanadı, koruyuculuğu ve teşviki ile Filistin'e gelmişler ve her bunalımda ABD dahil bu güçlere dayanmışlardır. Son olarak, ekonomik girişimi, zenginliği ve toprakları elinde bulunduran Yahudiler karşısında Araplar, kendi yurtlarında "ikinci sınıf yurttaş" durumuna düşürülmüşlerdir.¹⁷¹

¹⁶⁸ Fahir Armaoğlu, Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları (1948-1988), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İkinci Baskı 1991 s. 94

¹⁶⁹ Bernard Lewis, Ortadoğu, İkibin Yıllık Ortadoğu Tarihi, çev: Selen Y. Kölay, Arkadaş Yayınevi, ikinci baskı, 2005 (Orijinal adı: The Middle East), s. 423

¹⁷⁰ a.g.e. s. 424-425

¹⁷¹ Oral Sander, Siyasi Tarih, 1918-1994, İmge Kitabevi, sekizinci baskı 2000, s. 268

İsrail'in kuruluşunun ilanından birkaç saat sonra 14-15 Mayıs gecesi Mısır, Ürdün, Suriye, Lübnan ve Irak kuvvetleri üç istikametten Filistin'e girmeye başladı. İngiltere ve Amerika, Filistin kıyılarını abluka altına alıp Filistin'e silah sevkiyatına ambargo koyarken Sovyetler, kurduğu hava köprüsüyle Çekoslovakya'dan İsrail'e hafif toplar ve otomatik silahlar sevketmeye başlamıştı. Bütün dünyadaki Yahudiler de İsrail'e geniş bir yardım kampanyası açtılar. Bunlara bir de Yahudilerin bir vatan kazanma hırs ve azimlerini de katmak gerekir.¹⁷²

Savaşın ikinci haftasında Doğu Kudüs tamamen Arapların kontrolüne geçti. Ürdün Kralı Abdullah Doğu Kudüs'e gelerek Ömer Camiinde namaz kıldı.¹⁷³

İsrail'in BM Güvenlik Konseyi'ne şikâyeti Amerika tarafından destek görünce BM Güvenlik Konseyi 22 Mayıs'ta aldığı kararla tarafları 36 saat içinde çatışmaları durdurmaya çağırdı. Anlaşma tasarısı Arap ve İsrail taraflarınca reddedildiğinden Temmuz'da çatışmalar yeniden başladı. Mamafih bu çarpışmalar mühim sayılmazdı.¹⁷⁴

Arabulucu Kont Bernadotte 17 Eylül 1948 günü Kudüs'ün Yahudilerin kontrolü altındaki kesiminde Stern teröristleri tarafından öldürüldü. Bernadotte'un yerine arabulucu vekili olarak onun yardımcısı Dr. Ralph Bunche tayin edildi. Bunche, Güvenlik Konseyi'nin 14 Ekim günlü toplantısındaki konuşmasında hadisede yeterli tedbiri almamış olan İsrail'in büyük ihmali bulunduğunu söylemiştir. Bernadotte'un Kudüs'ü Araplara bırakmak istemesi cinayetin sebebi idi.¹⁷⁵

Kont Bernadotte, öldürülmeden bir gün önce 15 Eylül'de BM'ye gönderdiği raporunda tarafları uzlaştırmayı amaçlayan bir plan veya uzlaşma ilkeleri teklif etti. Bu plana göre İsrail adı ile bir Yahudi devletinin varlığı artık kabul edilmeli,

¹⁷² Fahir Armaoğlu, Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları (1948-1988), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İkinci Baskı 1991, s. 95

¹⁷³ a.g.e. s. 95

¹⁷⁴ a.g.e. s. 97

¹⁷⁵ a.g.e. s. 97-98

bu devletin sınırları ya tarafların anlaşması ile veya BM tarafından ve coğrafi tecanüs ve bütünlük (geographical homogeneity and integration) prensibine göre çizilmeli, Kudüs şehri özel ve ayrı bir statüye kavuşturulmalı ve terör ve savaş sebebiyle yerlerinden ve yurtlarından olan masum insanların (yani Arap mültecilerin) yuvalarına dönmeleri sağlanmalı idi.¹⁷⁶

Bunun üzerine Arap Yüksek Komitesi 22 Eylül'de Şam'da yaptığı toplantıda, bütün Filistin topraklarını içine almak üzere Gazze'de bir Filistin Hükümeti kurulduğunu ilan etti. (...) Filistin hükümeti, 12 Ekim'de Mısır ve Irak tarafından, 14 Ekim'de Suriye ve Lübnan tarafından, 15 Ekim'de de Suudi Arabistan tarafından tanındı. Buna karşılık Ürdün Kralı Abdullah ise ülkesinin güvenlik bölgesinde böyle bir hükümetin kurulmasını kabul etmediğini bildirdi.¹⁷⁷

Aylarca süren savaşlardan sonra İsrail, Negev çölünün tümünü ve Galilee bölgesini eline geçirerek 1947'de kendisine BM tarafından ayrılan bölgeden daha geniş bir alana sahip oldu.¹⁷⁸

12 Ocak 1949'da Rodos'ta BM arabulucusu Ralph Bunche'in gözetiminde 42 gün süren müzakerelerden sonra 12 maddelik İsrail-Mısır Genel Mütareke Anlaşması imzalandı. Mütareke ile Gazze Mısır'a bırakılmakla birlikte uzunluğu 25 mil, genişliği 3.5-5.5 mil arasında değişen bir toprak şeridi haline geliyordu.

Mısır'dan sonra ikinci mütareke anlaşmasını 23 Mart 1949'da Lübnan imzaladı. Mütareke ile Lübnan-Filistin sınırı eski Lübnan-Filistin sınırı olarak aynen kalıyordu ama gayri askeri hale getiriliyordu.

İsrail-Ürdün mütareke görüşmeleri 2 Mart 1949'da başladı. Ama anlaşmaya gelinceye dek Kral Abdullah Jericho Kongresi kararıyla "Bütün Filistin'in Kralı" ilan edilmiş, Ürdün parlamentosu da bunu onaylamıştı. Yine Ürdün

¹⁷⁶ Fahir Armaoğlu, Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları (1948-1988), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İkinci Baskı 1991 s. 98

¹⁷⁷ a.g.e. s. 98

¹⁷⁸ Oral Sander, Siyasi Tarih, 1918-1994, İmge Kitabevi, sekizinci baskı 2000, s. 269

parlamentosunun 24 Nisan 1950 tarihli kararıyla, Ürdün'ün eline geçen Filistin topraklarının ilhak edilmesi kararlaştırılmıştı.

Kral Abdullah, 20 Aralık günü Amman'da verdiği demeçte "Filistin meselesinin Yahudilerle barışçı bir şekilde çözmek için zamanın gelmiş olduğunu" söylüyordu.

Ürdün Kralı, İsrail'in hemen bütün isteklerini kabul etti. Bunun üzerine İsrail-Ürdün mütareke anlaşması 3 Nisan 1949'da imzalandı. Bu mütareke ile Ürdün, bugün İsrail'in kontrolü altında bulunan ve Batı Şeria denen 2200 milkarelik toprak parçasını kontrolü altına sokmuş olmaktadır.¹⁷⁹

İsrail-Suriye mütarekesi, Suriye'nin iç gelişmeleri nedeniyle en son imzalanan anlaşma olmuştur. Suriye'de 1943 ve 1947 seçimlerini kazanan Milli Blok hükümeti İsrail'e karşı başarılı savaş yapamamıştı. Çıkan karışıklıklar nedeniyle 1948'de kurulan Cemil Mardam hükümeti istifa ettikten sonra kurulan yeni kabine, Filistin'in kurtarılmasının esas amaç olduğunu ve Filistin'in taksimini ve bir Yahudi devletinin kurulmasını kabul etmeyeceklerini söyledi. Genelkurmay Başkanlığına getirilmiş olan Albay Hüsnü Zaim'in 1949'da bir darbe ile iktidarı ele almasından sonra 20 Temmuz 1949'da Suriye-İsrail mütareke anlaşması imzalandı. Bu mütareke ile Suriye-Filistin sınırı hemen hemen eski sınır olmakla beraber sınırın her iki taraf için de hassas olan üç bölgesi gayri askeri hale getirildi.¹⁸⁰

Bu mütareke anlaşmaları ile Filistin meselesi barışa kavuşmuyor ama birinci Arap-İsrail savaşı sona ermiş oluyordu. Şüphesiz bu savaşın en kazançlısı İsrail idi. İsrail bu savaştan topraklarını daha da genişleterek çıkıyordu. Bir kaynağa göre taksim kararı Yahudilere Filistin'den 5600 milkare toprak vermiş, fakat İsrail savaş sonunda buna 2500 milkare daha toprak ilave etmiştir.¹⁸¹

¹⁷⁹ Fahir Armaoğlu, Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları (1948-1988), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İkinci Baskı 1991, s. 102

¹⁸⁰ a.g.e. s. 103

¹⁸¹ a.g.e. s. 104

BM Genel Kurulu'nun İsrail'i üyeliğe kabul ederken sözünü ettiği 29 Kasım 1947 ve 11 Aralık 1948 tarihli kararların tatbikatında iki mühim konu kalıyordu. Toprak meselesi mütarekelerle geçici de olsa bir statüye bağlandığına göre geriye kalan iki konudan biri "Filistinli mülteciler meselesi", diğeri de "Kudüs meselesi"dir.

İsrail'in iddiasına göre Filistinli mültecilerin sayısı 500.000 kadardır.

Buna karşılık Filistin Uzlaştırma Komisyonu 22 Haziran 1949 tarihli raporunda Filistin mültecilerinin sayısını 900.000-1.000.000 olarak tahmin etmiştir.¹⁸²

İsrail topraklarında yaşayan, sayıları o dönemin BM kuruluşları tarafından 726.000 olarak tahmin edilen Filistinli Arap, savaş sırasında kaçmış, sürülmüş ya da komşu Arap ülkelerine sığınmıştı.¹⁸³

İsrail başlangıçta mülteciler meselesinin çözümü için önce toprak meselesinin çözümünü, yani sınırların kesin olarak çizilmesini şart koştu ki bu Arap ülkelerinin İsrail ile barış yapmaları demektir. Buna Araplar yanaşmadı.

Müzakereler sırasında İsrail, Gazze'nin kendisine bırakılması şartı ile gerek Gazze'nin kendi nüfusunun, gerek buradaki 250.000 kadar mülteciyi İsrail vatandaşlığına kabul etmeyi teklif ettiyse de Araplar bunu da reddettiler.¹⁸⁴

1952 yılında 881.673 Filistin mülteci BM yardımından yararlanmakta idi. Tabiiyle bu yardımların hiçbiri Filistin mültecilerin yurtlarına dönmelerini sağlayamıyordu.¹⁸⁵

Kudüs şehrinin üç büyük dinden her biri için ifade ettiği önem dolayısıyla

¹⁸² Fahir Armaoğlu, Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları (1948-1988), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İkinci Baskı 1991 s. 105

¹⁸³ Bernard Lewis, Ortadoğu, İkibin Yıllık Ortadoğu Tarihi, çev: Selen Y. Kölay, Arkadaş Yayınevi, ikinci baskı, 2005 (Orijinal adı: The Middle East), s. 424

¹⁸⁴ Armaoğlu, a.g.e. s. 108

¹⁸⁵ Armaoğlu a.g.e. s. 109

BM'nin 29 Kasım 1947 taksim kararının üçüncü bölümü 14 madde halinde Kudüs için ayrı bir statü öngörmekteydi. Buna göre Kudüs şehri milletlerarası özel bir rejim altında ayrı bir varlık, bir corpus separatum olacak ve BM Vesayet Konseyi tarafından yönetilecekti. Vesayet Konseyi 21 Nisan 1948'de Kudüs için 44 maddelik bir statü tasarısı kabul etti. Bu tasarıya göre Kudüs şehri gayri askeri ve tarafsız olup ancak iç güvenliğin gerektirdiği kadar polis kuvveti bulunacaktı. Arapça ve İbranice Kudüs'te resmi dil olacaktı. Arap ve Yahudi devletlerinin vatandaşları Kudüs'e serbestçe girip çıkacaklardı.

Ben Gurion, Uzlaştırma Komisyonu'na, Kudüs'teki kutsal yerlerin milletlerarası rejim ve kontrol altına konulmasına kabul edebileceklerini, fakat Kudüs şehrinin milletlerarası statüye tabi olması kabul etmeyeceklerini söylemiştir.

Neticede BM Genel Kurulu, 9 Aralık 1949 tarih ve 303 sayılı kararı ile corpus separatum ilkesini, yani Kudüs'e milletlerarası statü verilmesini benimsedi ve Vesayet Konseyi'ne de 29 Kasım 1947 tarihli taksim kararında öngörülen statüyü hazırlama görevi verdi. Vesayet Konseyi bu görevi 13 Aralık 1949'da ele aldı ve 19 Aralık tarihli kararında da Konsey Başkanından Kudüs'ün öngörülen statüsü için bir rapor hazırlamasını istedi. Vesayet Konseyi bu arada da 20 Aralık 1949'da aldığı bir kararda, İsrail'in bazı hükümet organ ve dairelerini Kudüs'e nakletmekle Kudüs'ün milletlerarası statüsünün tatbikini güçleştirdiğini belirterek İsrail hükümetinden bu tedbirleri geri almasını ve Genel Kurul kararlarının tatbikini güçleştirecek hareketlerden kaçınmasını istedi. Bu uyarıya rağmen İsrail parlamentosu 23 Ocak 1950 günü Kudüs'te toplanarak Kudüs'ü İsrail'in başşehri ilan etti.¹⁸⁶

1948-49 Arap-İsrail savaşı İsrail'in bir kuruluş savaşıydı. 1956 Süveyş Savaşı ise Mısır ile Batıyı karşı karşıya getiren savaş olmuş ve İsrail bir bakıma yardımcı veya yan kuvvet rolünü oynamıştı. 1967 Arap-İsrail savaşı ise İsrail ile bütün Arap dünyasını karşı karşıya getiren ve neticeleri bakımından da Ortadoğu'da

¹⁸⁶ Fahir Armaoğlu, Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları (1948-1988), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İkinci Baskı 1991 s. 111-114

tesirlerini günümüze kadar devam ettirecek yeni bir dönem açmıştır.¹⁸⁷

1956 savaşından sonra İsrail'in komşuları ile olan mütareke sınırlarında çatışmalar ve çarpışmalar hiçbir zaman eksik olmamışsa da 1962 yılına gelince kadar bunlar büyük ve ciddi krizler haline gelmemiştir. Fakat 1962 yılından itibaren durum değişmeye başladı. Bu değişimde bir yandan el-Fetih ile FKÖ'nün ortaya çıkışı rol oynadığı kadar, 1962 yılında Cezayir milliyetçilerinin Fransa'ya karşı yürüttükleri mücadele sonunda bağımsızlıklarını kazanmalarının da mühim tesiri olmuştur.¹⁸⁸

Şeria nehrinin sularının kullanımı konusundaki ihtilaf sürerken İsrail'in 1963 yılından itibaren inşasına başladığı Milli Su Şebekesi projesi Arap dünyasında tepki ile karşılandı. 13-17 Ocak 1964'de yapılan birinci Arap zirvesi sonunda yayınlanan bildiri İsrail'in bu su projesinin Siyonist yayılcılık ve yeni bir saldırı olduğu belirtiliyor ve bu projenin, Arap ülkelerinin güvenlik ve gelişmesi ile dünya barışına bir saldırı teşkil ettiği söyleniyordu.

Bu bildiri üzerine İsrail Başbakanı Levi Eshkol de 20 Ocak 1964'te Knesset'te yaptığı konuşmada, "İsrail, Arap devletlerinin kendisine karşı alacağı gayri kanuni tedbirlere karşı koyacak ve hayati menfaatlerini korumak için harekete geçecektir" demiştir.

Mısır'da bulunan Sovyet lideri Kruşçev, 11 Mayıs günü Mısır parlamentosunda yaptığı konuşmada bu su kanalının Arapların haklarını ihlal eden emperyalist bir plan olduğunu söyledi ise de sonunda hiçbir şey değişmedi.¹⁸⁹

Çok sayıda karşılıklı olayla tırmanan gerginlik sonunda 1967 Arap-İsrail savaşı, 5 Haziran sabahı İsrail uçaklarının Mısır havaalanlarına yaptığı baskın ile başladı. Başta Mısır olmak üzere savaşan Arap ülkelerinin hava gücü daha ilk günde sıfıra

¹⁸⁷ Fahir Armaoğlu, Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları (1948-1988), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İkinci Baskı 1991 s. 199

¹⁸⁸ a.g.e. 1991, s. 230

¹⁸⁹ a.g.e. s. 232-233

indirilmiş ve İsrail havalarda mutlak üstünlüğü elde etmiş olmaktadır.¹⁹⁰

Savaş Arap dünyası için tam bir hezimet olarak sona erdi. Şimdi Araplar için mesele artık İsrail devletinin ortadan kaldırılması değil, bu hezimetin neticelerinin nasıl ortadan kaldırılacağı idi. Başka bir deyişle bundan sonra Mısır, Suriye ve Ürdün olmak üzere Arap ülkelerinin İsrail politikasının temelini 1967 savaşında kaybedilmiş toprakların geri alınması veya İsrail'in işgal ettiği Arap topraklarından çekilmesi veya çıkarılması teşkil edecektir. 1967 Arap-İsrail savaşının İsrail meselesinde meydana getirdiği en mühim değişiklik budur. Bu bakımdan da 1967 savaşı Arap-İsrail meselesinde veya genel deyişle ile Filistin meselesinde bir dönem noktası ortaya çıkarmış, yeni bir safha açmıştır.

Buna karşılık şimdi İsrail de yeni bir politikanın tatbiki içine giriyordu. İsrail Başbakanı Levi Eshkol, 12 Haziran 1967 günü İsrail parlamentosunda yaptığı konuşmada şunları söylüyordu: "İsrail devletinin bir hafta önceki (yani savaştan önceki) duruma avdet edeceğine dair hiç kimse hayale kapılmasın... Bugüne kadar mevcut olan durum artık bir daha geri gelmeyecektir." Böylece İsrail, 1967 savaşında ele geçirdiği Arap topraklarını geri vermeyeceğini açıklamış oluyordu. Mamafih Başbakan Eshkol, 20 Haziran'da Şarm el Şeyh'te yaptığı konuşmada Nasır, Kral Hüseyin ve diğer Arap liderleri ile nerede ve ne zaman olursa olsun barışı görüşmeye hazır olduğunu söylemek suretiyle duruma bir açıklık getirdi. Yani bundan sonra İsrail'in politikası, elinde tuttuğu bu toprakları koz olarak kullanmak suretiyle Arap ülkelerini kendisiyle ikili müzakereye zorlamak olacaktır. İkili müzakere, Arap ülkelerinin İsrail'i tanımaları demek olacağından Araplar buna yanaşmayacaklardır.¹⁹¹

Altı gün savaşının sonunda İsrail, Gazze Şeridi ile Sina Yarımadası'nın tümünü, Şeria akarsuyunun Batı Yakası'nı, Kudüs kentini ve savaştan önce Suriye'nin elinde bulunan stratejik Golan Tepeleri'ni eline geçirdi. Böylece belki İsrail, hükümetinin deyişleyle, "öncekinden daha iyi savunabilecek sınırlara sahip

¹⁹⁰ Fahir Armaoğlu, Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları (1948-1988), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İkinci Baskı 1991, s. 248-250

¹⁹¹ a.g.e. s. 259

olmuştu”¹⁹²

1967 bir yıkım yılıydı. Geleneksel Arap düzeninin yenilgisini simgeler. Ancak Filistinlilerin kendi kendilerine yardım etmeleri kendi kendilerinden sorumlu olmaları, kendi öz kimliklerinin bilincine varmaları gibi gelişmelerin siyasal örgütlerde neşvünema bulmaya başlaması da bu yıla rastlar. 1967’e kadar Arap ülkelerinin her biri, Filistin’i Filistinlilerin arzularına uygun olmaktan çok, kendi devlet anlayışları ve Filistin trajedisini içtenlikle benimseyen büyük kitlelerin milliyetçi duygularını tatmin edecek şekilde destekliyorlardı.¹⁹³

Mısır Dışişleri Bakanının 1973 Mayıs’ında Moskova’ya yaptığı ziyaretin sonunda yayınlanan bildiride Sovyetlerin “saldırının (yani 1967 savaşının) neticelerini tasfiye etmek” hususunda Mısır’ın çabalarını desteklemeyi taahhüt ettikleri açıklanıyordu. Bunun içindir ki Mısır Devlet Başkanı Enver Sedat, kesin savaş kararını 1973 Mayıs’ında vermişti.¹⁹⁴

10 Eylül 1973’de (Mısır Devlet Başkanı) Enver Sedat, (Suriye Devlet Başkanı) Hafız Esad ve (Ürdün Kralı) Kral Hüseyin arasında yapılan zirvede savaşla ilgili askeri ve siyasi meseleler müzakere edildi ve bir üçlü pakt imzalandı. (...) Yapılan plana göre İsrail, haftalar, hatta aylar sürecektir bir savaşa zorlanacak ve böylece “kıyım makinesi” taktiği tatbik edilecekti.

1973 (Yom Kippur) savaşının bundan önceki Arap-İsrail savaşlarına nazaran iki mühim özelliği ve farklılığı vardır. Birincisi, Mısır tarafından başlatılan bu savaşın temel amacı artık daha öncekilerde olduğu gibi İsrail’in haritadan silinmesi değil, savaşa katılan bütün Arap ülkeleri için 1967 savaşında kaybedilen ve İsrail’e kaptırılan toprakların geri alınmasıdır. Bu amaç bugüne kadar da devam edeceği için bu savaş, Arap-İsrail meselesinde bir dönüm noktası teşkil etmiş olmaktadır.

¹⁹² Oral Sander, Siyasi Tarih, 1918-1994, İmge Kitabevi, sekizinci baskı 2000, s. 480

¹⁹³ Edward Said, Filistin’in Sorunu, çev: Alev Alatlı, Pınar Yayınları, birinci basım, Şubat 1985 (Orijinal adı: The Question of Palestine), s. 193

¹⁹⁴ Fahir Armaoğlu, Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları (1948-1988), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İkinci Baskı 1991, s. 319

İkincisi, 1956 ve 1967 savaşlarına nazara 1973 savaşının en büyük farklılığı, İsrail'in değil, bu sefer Mısır ve Suriye'nin, yani Arapların bir sürpriz saldırı ile savaşı başlatmasıdır. Bu sürprizin neticesi ise insan ve malzeme bakımından İsrail'e önceki savaşlardan daha pahalıya malolmasıdır. Nihayet son nokta ise bilhassa Mısır'ın bu savaşta daha başarılı askeri harekâta bulunmasıdır.¹⁹⁵

1972 Moskova ve 1973 San Clemente zirvelerinde Ortadoğu konusunda ve bilhassa kriz dönemlerinde karşılıklı bir danışma prosesi hususunda mutabakata varılmış olmasına rağmen 1973 Arap-İsrail savaşı daha ilk andan itibaren Amerika ve Sovyet Rusya arasında hemen bir rekabeti harekete geçirmiş görünüyor. Bu rekabet savaş gemileri ilerledikçe neredeyse bir çatışmaya dönüşecektir. Savaş başlar başlamaz her iki taraf da kendi "müşteri"sinin yardımına koşmuştur.¹⁹⁶

Savaşın tehlikeli boyutlar alması ve giderek Doğu-Batı çatışmasına dönüşmesi olasılığı karşısında BM Güvenlik Konseyi 21 Ekim 1973 tarihinde ateşkes ve tarafların 1967 tarihli Güvenlik Konseyi kararına uymaları kararını aldı.¹⁹⁷

Time'in öğrendiğine göre İsrail 13 atom bombasını 1973 Ekim savaşının başlangıcında 78 saat içinde alelacele gizli bir yer altı tüneline yerleştirmiştir. O sırada İsrail'in Süveyş Kanalında ağır zararlara yolaçan karşı saldırıları ve Golan tepelerinde Suriyelilerin kitle tank saldırıları karşısında geri çekilen İsrail kuvvetleri geri püskürtülmüştü. 8 Ekim günü gece yarısından sonra Savunma Bakanı Moşe Dayan, Başbakan Golda Meir'e ciddi uyarıda bulunmuş, "Bu üçüncü İsrail Devletinin sonudur" şeklinde konuşmuştur. Böylece Meir, Dayan'a İsrail'in "Kıyamet Günü" silahlarını harekete geçirme izni vermiştir. Bombaların her birisi saldırıya geçmek üzere hazırlandı ancak tetikler kurulmadan savaş İsrail'in lehine dönmüştür.¹⁹⁸

¹⁹⁵ Fahir Armaoğlu, Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları (1948-1988), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İkinci Baskı 1991, s. 321

¹⁹⁶ a.g.e. s. 330

¹⁹⁷ Oral Sander, Siyasi Tarih, 1918-1994, İmge Kitabevi, sekizinci baskı 2000, s. 482

¹⁹⁸ Hikmet Tanyu, Tarih Boyunca Yahudiler ve Türkler, Yağmur Yayınevi, İstanbul 1976, , 2. Kitap, s. 1008

Savaştan sonra İsrail'in temel görüşlerinde bir yumuşama olduğu söylenemez. İsrail'in toprak tavizi verebilmesi için tümünden bir barış sözkonusu olmasa bile kendisine birtakım siyasi avantajlar sağlamalıydı. Başbakan Rabin'in ifadesiyle, "Bir parça toprağa karşılık bir parça barış". İsrail çok taraflı müzakerelerin de aleyhinde idi. Hiç değilse Mısır'la ikili müzakereleri tercih ediyordu. İsrail'in tutumundaki bu son iki unsur, 1967'deki politikasından bir hayli uzaklaştığını gösteriyordu. Bu da 1973 savaşının İsrail için doğurduğu neticelerden biri idi.¹⁹⁹

Görünüşe göre İsrail dördüncü zaferini kazanmıştı ama maddi ve manevi açıdan kayıpları büyüktü. İsrail'in bir başka savaş riskini göze almadan işgal ettiği bölgelerde uzun süre kalamayacağı açıkça ortaya çıktı. Ortaya çıkan bir başka nokta da tarihteki "yaraların" etkili ve büyük iyileştiricisi olan zamanın, Ortadoğu'da görevini yapamıyor olmasıydı.²⁰⁰

18 Ocak 1974'te yapılan bir anlaşmayla İsrail kuvvetleri savaşta işgal ettikleri Kanal'ın Batı yakasından çekildiler. Bir yıl sonra varılan ikinci anlaşmayla İsrail, Sina'daki petrol kuyularını bıraktı. 1979'da Mısır ve İsrail barış antlaşması imzalayarak otuz yıllık savaşı sona erdirdiler ve diplomatik ilişki kurdular. 1982 Nisan'ında ise İsrail, Sina yarımadasının denetimini Mısır'a bıraktı.²⁰¹

Menahem Begin'in liderliğinde kurulmuş olan Likud Partisi, 1977'de işgal edilmiş topraklar ve bilhassa Batı Şeria için "Judea ve Samaria hiçbir yabancı devlete teslim edilmeyecektir. Deniz ile Şeria Nehri arasındaki topraklar üzerinde münhasıran İsrail egemenliği vardır." diyor ve İsrail gençleri işgal edilmiş topraklara yerleşmeye çağrılıyordu. Yani işgal edilmiş topraklarda Yahudi yerleşimlerinin kurulmasının teşvik edileceği belirtiliyordu.

ABD Başkanı Jimmy Carter barışın mühim engellerinden birinin de işgal altındaki

¹⁹⁹ Fahir Armaoğlu, Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları (1948-1988), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İkinci Baskı 1991, s. 339

²⁰⁰ Oral Sander, Siyasi Tarih, 1918-1994, İmge Kitabevi, sekizinci baskı 2000, s. 482

²⁰¹ a.g.e. s. 377

topraklarda kurulan Yahudi yerleşim merkezleri olduğunu söyleyince (İsrail Başbakanı Menahem) Begin buna cevap vermediği gibi İsrail'e dönünce Batı Şeria'daki bu yerleşimlerin daimiliğini tanımıştır.²⁰²

Carter, Begin'e Ortadoğu barışı konusundaki ilkelerini şöyle belirtmiştir: 1) İsrail'in bütün komşularını içine alan kapsamlı bir barış yapılmalıdır, 3) Barış, serbest ticaret ve açık sınırlar da dahil çok geniş çerçeveli olmalıdır, 4) Yine bu barış, İsrail'in işgal ettiği topraklardan güvenli sınırlara çekilmesini sağlamalıdır, 5) Bağımsız olmamak kaydıyla bir Filistin varlığı (Palestine entity) yaratılmalıdır.

Begin buna verdiği cevapta, Filistin varlığı hariç diğerlerinin hepsi ile mutabık olduğunu söylemiştir.²⁰³

Vatandaşlık ve toprak iki büyük çekişme konusudur. İlk konu, Filistinlilerin Yahudiler gibi İsrail'e yasal "dönme hakkı"na sahip olması talebidir. Eğer diaspora yanlısı Filistinlilerin çoğunluğuna bile İsrail vatandaşlığı sağlanacak ve imtiyaz hakkı güvence altına alınacak olursa ulusun temel tanımı bir anda değişecektir. Ancak burada kilit olan husus, haritanın yeniden nasıl çizileceğidir. Yakın zaman içinde İsrail hükümetlerinin yapmış olduğu öneri 1970'lerde Güney Afrika'nın geniş toprakları ile birbirinden ayrılan hayali devletlere benzemektedir. Sıradan bir vatandaş sadece işinden evine dönebilmek için her gün dört sınır geçmek zorunda kalacaktır.

Bitişik olmayan bölgelerde oluşturulan devletlerin kaderi aynı derecede cesaret kırıcıdır. 1947 yılında Pakistan Hindistan'ın kuzeybatısından ve kuzeydoğusundan zorla çıkarıldığı zaman Doğu Bengal, Batı Pakistan'daki yönetimin ihtiyaçlarına yanıt veremez hale geldiğini görmüştür.

Dünya toplumuna Gazze ve Batı Şeria'nın parçalarından oluşan ve hayatta

²⁰² Fahir Armaoğlu, Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları (1948-1988), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İkinci Baskı 1991, s. 377

²⁰³ a.g.e. s. 377

kalamayacak bir Filistin sunulursa bu sunum, Kudüs'ün küreselleştirilmesi için gerekli olan koşul dahi olsa kabul edilme olasılığı zayıftır. Bununla birlikte İsrail'e bitişik kurulacak bir Filistin devleti, İsrail'i bir düşman denizi içinde şu anda bulunduğundan daha ufak bir adaya dönüştürecektir.²⁰⁴

Temelde çok açık ve basit olan Arap-İsrail çatışmasında ortada üç soru vardı: İsrail varolacak mı? Olacaksa sınırları ne olacak? Bu sınırların içinde kim hüküm sürecek?²⁰⁵

I.4.ORTA DOĞU BÖLGESİNDE İSRAİL FAKTÖRÜ

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Ortadoğu'daki siyasi gelişmeleri etkileyen başlıca faktörlerden biri İsrail Devletinin kurulması olmuştur. 1945'ten itibaren şiddetlenen Arap-İsrail çatışması, gerek Arap devletleri arasında, gerekse bunların diğer devletlerle olan ilişkilerinde esas rolü oynamıştır. 1945'te Mısır, Ürdün, Suriye, Lübnan, Irak, Suudi Arabistan ve Yemen merkezi Kahire'de olmak üzere "Arap Birliği"ni kurdular. 1948'de Birleşmiş Milletler'in kararıyla İsrail Devleti'nin kurulmasıyla da Arap devletleri bununla mücadeleye başladılar. Bunun sonucu olarak da 1948, 1956, 1967, 1973 Arap-İsrail savaşları oldu.²⁰⁶

Batıdaki yaygın kanıya göre İsrail konusu iki değişkenlidir: Yahudilere karşı Müslümanlar. Bu olgu İsrail sınırlarının ötesinde taraflardan birini desteklemeyi amaçlayan Müslüman ve Yahudi sadakatını harekete geçirmiştir. Gerçekte İsrail'in etnik-dinî topoğrafyası bundan daha karışıktır. Filistinlilerin bir anlamda hepsi Müslüman değildir. İsrail bir Yahudi devleti olmasına rağmen Yahudi vatandaşları içinde az da olsa bir homojenlikten bahsetmek mümkündür. İsrail'de sadece etnik bölünmeler değil, çoğunluk olan laiklerle güçlü Ortodoks

²⁰⁴ Türkiye, NATO ve Avrupa Birliği Perspektifinden Kriz Bölgelerinin İncelenmesi ve Türkiye'nin Güvenliğine Etkileri, İkinci Uluslararası Sempozyum Bildirileri (İstanbul 27-28 Mayıs 2004), SAREM Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, 2004, s. 28-29 (Ortadoğu'daki Kriz kaynakları ve Bölgeleri, Andrew Horn)

²⁰⁵ Bernard Lewis, Ortadoğu, İkibin Yıllık Ortadoğu Tarihi, çev: Selen Y. Kölay, Arkadaş Yayınevi, ikinci baskı, 2005 (Orijinal adı: The Middle East), s. 429

²⁰⁶ Rifat Uçarol, Siyasi Tarih (1789-1994), Filiz Kitabevi, dördüncü baskı, Ocak 1995, s. 691

azınlık arasında kendilerini rekabet halindeki gruplara bölen derin ve sert farklılıklar bulunmaktadır.

Bugün İsrail'in bölgenin ve dünyanın karşı karşıya kaldığı sorun, İsrail ve Filistin'in bir türlü üzerinde anlaşmaya varılamayan ulusal hedefleridir. Bu hedeflerin etnik veya dinî hedefler olarak algılanması yerine ulusal hedefler olarak algılanması daha yararlı olacaktır.

Ortadoğu'da petrol büyük devlet çatışmasının temel nedeniyse bu çatışmayı şiddetlendiren unsur da çatışan Arap ve İsrail milliyetçiliğidir. İsrail'in varolma mücadelesi, 1945 yılından beri dört savaşın çıkmasına yol açmış ve ABD ile Sovyetler Birliği'ni savaşın eşiğine getirmiştir.²⁰⁷

Savaşın sonra İngiltere Ortadoğu'da imparatorluk politikasına devam etti. Ancak zayıf ekonomisi yüzünden Ortadoğu'daki yükü daha fazla kaldırabilecek durumda değildi. Arap kamuoyu İngiltere'ye karşı düşmanca bir tavır sergiliyordu. Filistin'in ikiye bölünmesi Arap ülkelerindeki milliyetçilik hareketlerinin artmasına neden olmuştu. Araplara göre İsrail devletinin kuruluşu ve Arap-İsrail savaşının tek suçlusu İngiltere ve Amerika idi. Bu durumda İngiltere, ne kendisinin ne de Arap ülkelerinin Ortadoğu'ya yönelecek bir Sovyet saldırısına karşı koyamayacağını biliyordu. Bölgede sadece Türkiye, Batılı devletlerin yardımıyla Sovyet saldırılarına karşı koyabilecek güçteydi. Türkiye'nin Ortadoğu'daki siyasi, askeri ve coğrafi önemi Ortadoğu'da yapılacak her antlaşmaya dahil edilmesini gerekli kılıyordu.²⁰⁸

İkinci Dünya Savaşı İngiltere imparatorluğunu çökertirken Atlantik'in öbür ucundaki Amerika Birleşik Devletlerini ortaya çıkardı. Savaşın sonra pek çok Ortadoğu ülkesi bağımsızlığına kavuştu, fakat bunların İngiltere'ye ve Fransa'ya bağımlılığı çeşitli şekillerde devam ediyordu. İngiltere bölgeden çekilirken onun

²⁰⁷ Oral Sander, Siyasi Tarih, 1918-1994, İmge Kitabevi, sekizinci baskı 2000, s. 265-266

²⁰⁸ Türkiye'nin Güvenliği Sempozyumu (Tarihten Günümüze İç ve Dış Tehditler) Elazığ 17-19 Ekim 2001, Bildiriler, Editörler: Orhan Kılıç - Mehmet Çevik, Fırat Üniversitesi Rektörlüğü, Nisan 2002, s. 751 (İngiltere'nin Ortadoğu Savunma Projeleri ve Türkiye'nin NATO'ya Girişi, 1950-1953)

boşalttığı yere, bir anlaşma ile ABD girdi. Bütün bu gelişmelerin yanında iki dünya savaşı arasındaki dönemde İngiliz manda idaresinin desteğiyle Filistin’de milli bir yurt edinmek ve ileride devlet kurmak amacıyla dünyanın muhtelif yerlerinden gelen Siyonistler Ortadoğu bilmecesinin yeni bir unsuru oldular. Savaştan sonra İngiltere çekilirken İsrail devletinin kurulması (1948), bölgedeki beklentileri ve dengeleri altüst eden en önemli gelişme oldu. Bu tarihten itibaren bölgede yaşanan her türlü gelişmede bölgeye adeta yapay bir unsur olarak büyük devletler tarafından zorla katılan İsrail faktörünün payı büyüktür. 1949, 1956, 1967, 1973 ve nihayet 1991 Körfez Savaşı’nda en etkin unsur İsrail olmuştur.²⁰⁹

İsrail’in Dünya Bankası raporlarına göre bütçesinin %50’sini savunma masraflarına ayırdığı bir sırada bizzat Ariel Şaron’un ağzından açıkladığı gerçek şudur: Asıl gaye İsrail’in savunması değildir. Bölgede yaşayan bütün Arap devletlerinin dağıtılmasıdır. İsrail, sınırlarını durmaksızın genişletme emrini Kitab-ı Mukaddes’ten aldığı söylediği gibi, aynı zamanda soykırım ve devlet terörizmini de aynı kaynağa dayandırmaktadır.²¹⁰

1937’de Ben Gurion İsrail’in sınırlarının beş bölümden oluştuğunu söylüyordu: Litani’ye kadar Güney Lübnan, Güney Suriye, Ürdün, Filistin ve Sina Yarımadası. Ben Gurion kuzey sınırının Suriye’nin Humus şehri yakınlarından geçmesini istiyordu. Zira Hama şehrinin Sayılar (XXXIV, 1-2-8) kitabına göre Kenan ilinin kuzey sınırı olması lazımdı. Şelli Partisine yakınlığıyla bilinen haham Adin Shteinsalz İsrail’de Sartre tarafından organize edilmiş bir toplantı sırasında İsrail’in Kıbrıs adası üzerindeki tarihi haklarından söz etmişti. 1956’da Ben Gurion, İsrail Meclisi’nde alkışlar arasında Sina’nın Davut ve Süleyman peygamberlerin krallığına ait olduğunu ilan etmişti. Süveyş Kanalı saldırısı sırasında ABD ve Rusya’nın frenlemesi ile hızı kesilen bu Kitab-ı Mukaddes coğrafyasının 1967’de yeniden su yüzüne çıktığı anlaşılmaktadır. Bu esnek sınır anlayışı içinde Kitab-ı Mukaddes daima bir saldırıyı önceden meşrulaştırmada

²⁰⁹ Davut Dursun, Ortadoğu Neresi, İnsan Yayınları, Ocak 1995, s. 31

²¹⁰ Roger Garaudy, Siyonizm Dosyası, çev: Nezih Uzel, Pınar Yayınları, birinci basım, Ekim 1983 (Orijinal adı: L’affaire Israel; le Sionism Politique), s. 31

kullanılmakta, yahut bir işgali doğrulamaya yaramaktadır.²¹¹

1973 Arap-İsrail savaşının bir neticesi gibi görünen 1973 petrol krizi, esasında birdenbire patlak vermiş olmayıp en az yirmi yıldan beri iki veçheli olarak ortaya çıkan gelişmelerin bir neticesidir. Başka bir deyişle, Ortadoğu petrolünün 1950'lerden itibaren iki meselesi olmuştur. Biri petrolün ortaya çıktığı Ortadoğu ülkeleri ile bu petrolü çıkaran ve işleten genellikle Amerikan uyruklu petrol şirketleri arasındaki münasebetler; diğeri de bilhassa 1967 Arap-İsrail savaşı ile birlikte ortaya çıkan, petrolün bir siyasi silah olarak kullanılması konusudur. Bu ikinci meselede de sözkonusu olan, ilginçtir, petrolün İsrail'e karşı değil de (çünkü İsrail Arap ülkelerinden petrol almıyordu) Batıya karşı, fakat bilhassa İsrail'i Ortadoğu'daki stratejik bir uzantısı olarak kullanan Amerika'ya karşı bir vurucu silah olarak kullanılmasıdır.²¹²

1982'de Beyrut'u muhasara etmesiyle başlayan Lübnan operasyonu İsrail için 1948'den beri sürdürdüğü Arap-İsrail mücadelesinin en pahalısı oldu. İsrail, Lübnan operasyonu ile (Beyrut'taki Filistinli mültecileri ve FKÖ'yü Lübnan'dan sürerek) Filistin diasporasını başlatıyordu. Yahudi diasporası ikibin yıla yakın Filistin topraklarını bir yurt yapma özlemi içinde kıvranmış ve 1948'de emeline ulaşmıştı. Fakat şimdi de Filistin diasporası aynı topraklara yönelik olarak, yani Batı Şeria ve Gazze'de, İsrail'in işgalindeki bu Filistin topraklarında bir yurda ve devlete sahip olmanın mücadelesine başlıyordu.

İsrail işgaliyle FKÖ ve Filistinlilerin Lübnan'dan çıkarılmasıyla birlikte Lübnan sahnesine şimdi yeni kuvvetler de girmeye başladı. Bunlar bilhassa Şiilerdi. İslami Cihad örgütü adını ilk defa, 18 Nisan 1983 günü Amerikan Büyükelçiliğinde meydana gelen ve 60 kişinin ölümüne ve 120 kişinin yaralanmasına neden olan patlama ile duyurdu. İslami Cihad açıklamasında, bu patlamanın "emperyalizmin bütün dünyadaki varlığına karşı İran devriminin

²¹¹ Roger Garaudy, Siyonizm Dosyası, çev: Nezh Uzel, Pınar Yayınları, birinci basım, Ekim 1983 (Orijinal adı: L'affaire Israel; le Sionism Politique), s. 32

²¹² Fahir Armaoğlu, Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları (1948-1988), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İkinci Baskı 1991, s. 356

açtığı kampanyanın bir parçası olduğunu” bildirdi. Emel, Hizbullah ve İslami Cihad bir yandan çokuluslu kuvvetlere saldırılarda bulunup Beyrut’un kontrolünü ellerine geçirmek istiyordu. Amerika, İsrail kuvvetlerinin Beyrut’tan, hatta Lübnan’dan çıkması için İsrail’i sıkıştırmaya başladı.²¹³

Arap dünyasında kriz durumuna karşı köktenci tepki en sesli ifadesini Mısır Müslüman Kardeşler’inde ve bu teşkilatın Suriye ve Ürdün’deki şubelerinde buldu. Müslüman Kardeşler Nasır tarafından bastırılmasının ardından Sedat döneminde yeni bir köktenci dalganın parçası olarak yeniden ortaya çıktı. İçinde İhvan’ın militan dallarını ve pek çok başka İslamcı topluluğu barındıran yeni diriliş dalgası İhvan’ı aştı. Bu arada dirilişin hem ruhi, hem de militan göstergeleri İslam dünyası boyunca görülebildi. İran’da İslami bir rejimin kurulması, Irak, Lübnan ve Körfez ülkelerinde bir Şii militanlık dalgası ortaya çıkardı. Üstelik İran devrimi, Arap dünyasında Sünni köktenci grupların devrimci faaliyetleri için de bir ilham ve hız kaynağı teşkil etti.²¹⁴

Bu arada İsrail, komşu Arap ülkeleriyle ayrı ayrı barış anlaşması imzalamak istiyordu. ABD ve Batının desteğiyle bugün bu hedefini gerçekleştirmektedir. Bu anlaşmalarla Ortadoğu’daki yerini güçlendirmekte, meşruiyetini sağlamakta, komşular tarafından tanınmaktadır. İsrail artık bölgenin asli unsuru haline gelmektedir. Daha da önemlisi güvenli sınırlara kavuşmaktadır. Bundan böyle İsrail’in ortadan kaldırılması gibi bir hedefleri olamaz. Fiili olarak mevcut olan İsrail, resmen de mevcut hale gelmiş bulunmaktadır.²¹⁵

Nitekim yeni milenyumda Bush hükümeti tarafından uygulamaya konulan Büyük Ortadoğu Projesi de, İsrail stratejileriyle (Büyük İsrail Projesi) bütünlüklü bir projedir. İsrail’in güvenliği projenin önemseddiği en önemli unsurlar arasındadır. Bu çerçevede projenin bir çok ögesi için İsrail’in rolünün suflör düzeyinde olduğu

²¹³ Fahir Armaoğlu, Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları (1948-1988), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İkinci Baskı 1991, s. 565

²¹⁴ Hrair R. Dökmeciyan, Arap Dünyasında Köktencilik, çev: Muhammed Karahanoğlu, İlke Yayınları, birinci basım, Mart 1992 (Orijinal adı: Islam in Revolution, Fundamentalism in the Arab World), s. 30-31

²¹⁵ Davut Dursun, Ortadoğu Neresi, İnsan Yayınları, Ocak 1995, s. 34

söylenbilir.²¹⁶

1947'de BM'nin tek taraflı olarak Filistin için aldığı taksim kararıyla başlayan süreçte herşey İsrail, İsrail'in güvenliği ve İsrail'in çıkarı için olmuştur. Filistin'de İsrail dışında hiçbir şey önem taşımamakta, İsrail'de gerçekleşen şiddet olayları dışında hiçbir olay konu bile olamamaktadır. Filistinli yazar Edward Said, medya üzerine yazdığı etkili analizlerden birinde bu durumu şu çarpıcı değerlendirmeye aktarır:

"İsrail'in Batı Yakası ve Gazze'yi işgal ettiği 1967 yılından bu yana işgalin zulmü günbegün ve hiç nefes aldirmaksızın sürdüğü halde Batı basınını (ve İsrail haber merkezlerini) ayaklandıracak tek şey Kudüs çarşısında patlayan bir bombadır. İsrail Genelkurmay Başkanı General Gur ile yapılan aşağıdaki söyleşiyi hiçbir Amerikan gazetesinin yayınlamamış olduğunu tiksinti derecesine varan duygularıyla belirtirim:

Soru: Mart 1978 Lübnan işgali sırasında yığınları ayırım yapmadan bombaladığınız doğru mu?

Cevap: Ben işine gelenleri hatırlayan türden bir hafızaya sahip olan insanlardan değilim. Yıllardır ne yaptığımızı bilmezlikten geleceğimi mi sanıyorsunuz? Bütün Süveyş kanalı boyunca ne yaptık? 1.5 milyon mülteci! Gerçekten siz hangi dünyada yaşıyorsunuz? İsmailiye'yi, Süveyş'i, Port Said'i ve Port Fuat'ı bombaladık. 1.5 milyon mülteci! Güney Lübnan halkı ne zamandan beri kutsal oldu? Onlar teröristlerin ne yaptıklarını çok iyi biliyorlardı. Avivim katliamından sonra Güney Lübnan'da dört köyü emir almadan bombalattım.

Soru: Sivil asker ayırımı yapmadan mı?

Cevap: Ne ayırımı? İrbid halkı (Kuzey Ürdün'de nüfusunun çoğu Filistinli olan

²¹⁶ Uluslararası Çatışma Alanları ve Türkiye'nin Güvenliği, Derleyen: Gamze Güngörmüş Kona, IQ Kültürsanat Yayıncılık, birinci baskı Şubat 2005, s. 304 (Soğuk Savaş Sonrası Gelişmeler ve Türkiye: Sorunlar, İlişkiler ve Algılamalar, Doç. Dr. İ. Yaşar Hacısalihoğlu)

büyük bir şehir) bizim tarafımızdan bombalanmayı haketmek için ne yapmıştı?

Soru: Ama askeri açıklamalar ateşe cevap verildiğinden ve teröristlere karşı saldırılar düzenlendiğinden bahsediyordu?

Cevap: Biraz ciddi olun lütfen! Ürdün vadisinin tümünün kuşatma sonucu boşaltıldığını bilmiyor muydunuz? (Yani orada Filistin ulusal savaşçılarından kimse yoktu)

Soru: Şimdi siz halkın cezalandırılması gerektiğini mi söylüyorsunuz?

Cevap: Elbette ve bundan hiçbir vakit kuşku duymadım. İşgal sırasında Yanuk'a (hareket sorumlusu kuzey cephesi kumandanının kısa adı) uçakları, topları ve tankları kullanması için emir verdiğimde ne yaptığımı çok iyi biliyordum. Kendi bağımsızlık savaşımızdan bu yana otuz yıldır, köy ve kasabalarda oturan sivil Arap halka karşı savaşıyoruz ve her seferinde yine aynı sorular soruluyor: Sivillere saldıralım mı saldırmayalım mı? (el-Hamişar, 10 Mayıs 1978)²¹⁷

İsrail'in kuruluşundan itibaren gelişen tarihsel olaylar göstermektedir ki İsrail, topraklarını genişletmekle kalmamış, bölgenin sahip olduğu sınırlı su kaynaklarına da hakim olmak için yoğun çaba içine girmiştir. Bölgenin en önemli su kaynağı durumundaki Ürdün Nehri ve onu besleyen kollar Hasbani, Baniyas ve Yarmuk nehirleri; İsrail, Suriye, Ürdün ve Lübnan arasında çatışmalara sebep olmuştur. Araplarla İsraililer arasında yapılan her savaşta İsraililer hem yeraltı, hem de yerüstü su kaynaklarını kontrollerine almışlardır.²¹⁸

²¹⁷ Edward Said, Filistin'in Sorunu, çev: Alev Alatlı, Pınar Yayınları, birinci basım, Şubat 1985 (Orijinal adı: The Question of Palestine), s. 14

²¹⁸ Türel Yılmaz, Mehmet Şahin, Mesut Taştekin, Ortadoğu Siyasetinde İsrail, Platin Yayınları, birinci baskı, Mart 2005, s. 179 (İsrail'in Su Sorunu ve Çözüm Arayışları, Mehmet Şahin)

2. İSRAİL - TÜRKİYE İLİŞKİLERİ

2.1. 1948 ÖNCESİNDE TÜRK - YAHUDİ İLİŞKİLERİ

İsrail'in kurulduğu 1948'e gelinceye kadar Yahudilerin Türkiye ile ilişkisi önce 'sığınmacı', daha sonra ise teba ve nihayet Tanzimat'tan Cumhuriyet'e giden süreçte de yurttaş temelindeydi. 1492 ile başlayan göç dalgaları sırasında Osmanlı İmparatorluğu, Yahudilerin Avrupa ve Rusya'da yükselen Yahudi düşmanlığı karşısında en önemli sığınağı olmuştur. Her ne kadar daha bu tarihlerde Filistin'e, Siyon'a dönüş hissiyatı yeterince diri idiyse de bu konunun dinî Siyonizm sahasına girmesi nedeniyle sorun oluşturacak bir yanı görünmüyordu. Nitekim daha önceki bölümlerde aktardığımız gibi, Osmanlı Devleti, dinî Siyonizm amacıyla Filistin'e göçedilmesine hiçbir zaman olumsuz bakmamıştır.

Osmanlı Devleti, XIX. yüzyılın ikinci yarısına kadar topraklarında yaşamak isteyen Yahudileri hiçbir zaman geri çevirmemiş ve yerleşmeleri için gerekli kolaylığı göstermiştir. 1394 yılında II. Murad zamanında Fransa kralı VI. Charles tarafından kocalan Yahudiler Osmanlı Devleti'ne sığınan ilk Yahudi göçmenler olmuşlardır. XV. yüzyılda Portekiz ve İspanya'da ölümle tehdit edilerek Hıristiyan olmaya zorlanan, 1492 yılında da bu ülkelerden kovulan Yahudiler toplu olarak göç etmek zorunda kalmışlar ve bunların büyük çoğunluğu Osmanlı Devleti'ne sığınmışlardır. Hatta Padişah II. Bayezid, Yahudileri kurtarmak için kendi özel gemisini göndermiş, Osmanlı Devleti içerisindeki tüm Yahudilere iyi davranılması yolunda da bir irade yayınlamıştır.²¹⁹

Fakat 18. yüzyıla gelindiğinde, siyasi Siyonizmden hayli erken bir tarihte "Yahudi devleti"nden sözedilmeye başlanmıştı bile. Yahudi devletinin konu edildiği tarihlerde Filistin topraklarının Osmanlı Devleti'nin elinde olduğunu hatırlamakta yarar vardır. 15. yüzyıldan başlayarak önce sığınmacı, sonra da teba olan

²¹⁹ Türk Dış Politikası Osmanlı Dönemi 1, editör: Mustafa Bıyıklı, Gökkuşbu Yayinevi, İstanbul 2008, s. 233 (Osmanlı Devleti'nin Filistin Bölgesine Yönelik Politikası, Dr. Işıl Işık Bostancı)

Yahudiler, deyim yerindeyse Şimdi de Filistin topraklarında ev sahibi olmak istiyorlardı. Bu girişimlerden biri, 1714'te Fransız Yahudisi Langallerie Markisinin, Hague Őehrindeki Tũrkiye sefiri ile Filistin'de bir Yahudi devleti kurulması hususunu mũzakereye giriŐmesidir. Fakat sonraki faaliyetleri sırasında Viyana'da tevkif edilerek hapishanede Őlũmũne kadar kaldı.²²⁰

Yine İtalya Yahudilerinin gidip toplu halde Filistin'e yerleşmek işin Kudũs Valisi Ali Bey ile pazarlıŐa giriŐtikleri anlatılmaktadır. Mali hususta anlaşma olmadan valinin Őlmesiyle iş sonuŐlanmadan kapanmıŐtır.

1798 yılında Fransa Yahudileri hũkũmete mũracaat ederek himaye altında Filistin'de bir devlet kurmalarına yardım edilmesini istediler. 1820 yılında Rus Yahudisi Albay Pestel, Pravda'da yazdıŐı bir seri makalede Yahudilerin KũŐũk Asya'da (Anadolu) bir devlet kurmaları fikrini ortaya attı.²²¹

Osmanlı Devleti topraklarına gŐŐ eden Yahudilere sũrekli kucak aŐmıŐ ve Yahudilerle ciddi hiÇbir sıkıntı yaŐamamıŐtır. Ancak bu durum, XIX. yũzyıldın ikinci yarısında itibaren ısrarla Filistin'e yerleşmek isteyen yabancı uyruklu Yahudilerin giderek artmasıyla deŐiŐmeye başlamıştır. Filistin'e Yahudi gŐŐũ siyasi Őehre kazanıp burada bir Yahudi devleti kurma ŐalıŐmaları hızlanınca Yahudilerin Osmanlı Devleti'ne yerleŐmelerine sınırlama getirilmiştir. Ancak Avrupalı devletler Filistin'e gelen Yahudiler arasında kendi vatandaşlarının da bulunduŐunu ve kapitũlasyonlar gereŐi bu kısıtlamaların uygulanamayacaŐı konusunda baskılar yapmıŐlardır. Bu baskılar sonucunda 1888 yılından itibaren grup halinde gelmemek kaydıyla Yahudilerin Filistin bölgesine giriŐlerine mũsaade edilmiştir. Ayrıca 5 Mart 1883'te Őıkarılan yeni bir kanun ile yabancı uyruklu Yahudilerin Osmanlı Devleti topraklarında mal satın almaları yasaklanmıştır.²²²

²²⁰ Yaşar Kutluay, Siyonizm ve Tũrkiye, Koloni Yayıncılık, 2000, s. 25

²²¹ a.g.e. s. 26

²²² Tũrk Dış Politikası Osmanlı DÖnemi 1, editör: Mustafa Bıyıklı, GŐkkubbe Yayınevi, İstanbũl 2008, s. 233-235 (Osmanlı Devleti'nin Filistin BÖlgesine YÖnelik Politikası, Dr. IŞıl IŞık Bostancı)

Siyasi siyonizmin babası diyebileceğimiz Theodore Herzl, o günkü uluslararası şartları anılarında şöyle aktarır: "Türkiye'de telaş. Acaba Şark meselesi Türkiye'nin bölünmesi suretiyle bir hal şekline bağlanamaz mı? Avrupa kongresinde mümkündür ki (Belçika ve İsviçre gibi) tarafsız fakat bize ait olacak bir toprak parçası da biz alalım. / Paris 16 Kasım"²²³

Yine Herzl, anılarının başka bir yerinde de Osmanlı Devleti'yle kurulmaya çalışılan temas konusunda şunları anlatır: "Newlinsky'ye göre Sultan Abdulhamit bize Anadolu'da bir yeri çok geçmeden verir. Onun için paranın önemi yoktur, paraya mutlak olarak hiç değer vermemektedir. Fakat Sultanı kazanacak başka bir yol vardır: Onu Ermeni meselesinde desteklemek. Newlinsky bana Ermeni meselesinde Yahudilerin yardım etmesi karşılığında dönüşünde işlerinin hallinde Yahudilerden gördüğü yardımı Sultan'a anlatacağını ve bu konuda Sultanın lütufkar davranacağını söyledi. Bu fikir bana birdenbire mükemmel göründü. Fakat yardımı boşuna yapmayacağımızı, karşılığında Yahudi meselesinde müspet icraat görmek isteyeceğimizi bildirdim. Bu konuda Newlinsky Ermenilerden bir mütareke temininden fazlasını teklif etmiyor. Ermeni komiteleri Temmuz içinde bir darbeye hazırlanmaktadırlar. Bir ay daha beklemeye ikna edilebilirler. Biz bu müddeti Sultan Abdülhamit ile müzakere hususunda kullanabiliriz. Newlinsky Yahudi meselesinde enteresan bir bölümü teşkil ediyor. Ermeni meselesini öyle ileri sürüyor ki hem kendisi kazançlı çıkacak, hem de bir mesele bir diğerini halledecek."²²⁴

Osmanlı Devleti ile Yahudilerin yakınlaşmasında Ermeni meselesinin rolü inkar edilemez. İleride de görüleceği gibi, Türk-Yahudi ilişkileri kırılma anlarında bu tür güvenlik gerekçelerine bağlı olarak güçlenmiştir. 1948'de İsrail'in tanınmasında Türkiye'nin kendisini Sovyetler Birliği karşısında tehdit altında hissetmesi nedeniyle NATO'ya girme ihtayıcı nasıl etkili olduysa, 90'lı yılların başında da PKK terörü Türkiye ve İsrail'i birbirine yakınlaştıran temel etkendi. Tıpkı bunlar gibi, mütareke yıllarında Ermeni meselesi de Yahudilerin Batıdaki etkinliğini Osmanlı

²²³ Yaşar Kutluay, Siyonizm ve Türkiye, Koloni Yayıncılık, 2000, s. 59 (Theodore Herzl'in hatıratından)

²²⁴ a.g.e. s. 73

Devleti lehine kullanmasını hükümet için cazip bir seçenek haline getirmişti.

Mütareke döneminde İttihat ve Terakkinin önde gelen kadrosunun ülke dışına kaçmasıyla iç siyasi ortam büyük bir kaos ve gerginlik içine yuvarlanmıştı. Görev başına gelen İzzet Paşa hükümeti barış arayışlarına yönelmişti. Hükümetin güvenini kazanmış önemli kişilerin yurtdışı gezilerine gönderilerek Batı başkentlerindeki kamuoyunun Türkler lehine çevrilmesi umuluyordu. Bu amaçla Musevi Cemaati Hahambaşı Hayım Nahum Efendi'nin de özel bir görev ile yurt dışına gönderilerek bazı temaslarda bulunması arzulanmaktaydı. Sadrazam İzzet Paşa ondan itilaf devletleri ile siyasi ilişkilerin yeniden canlandırılmasına aracı olmasını istedi. Amerika Sefiri Elkus, savaş nedeniyle uzunca bir süredir İstanbul'dan ayrılmıştı. Onun İstanbul'a geri dönmesinin sağlanması kurulacak ilk resmi ilişkiler için önemli bir adım olabilirdi. Hahambaşı Ermeni meselesinden dolayı Amerika kamuoyunun Türkiye aleyhinde olmasını ilişkilerin tekrar canlandırılmasını güçleştirecek bir etken olarak görüyordu. Çünkü yalnız Amerika kamuoyunda değil, Avrupa'nın pek çok ülkesinde de kamuoyu Türklerin Ermenilere bu genel savaşta bir soykırım uyguladığına inandırılmıştı.²²⁵

Yahudiler, karşılıklı ihtiyaç anında Osmanlı Devleti'nin yardımına koşmakla birlikte Anadolu'daki değişime bağlı olarak da tavırlarını değiştirmişlerdir. Anadolu'da başlayan kurtuluş savaşına kayıtsız kalmamışlar, ülkenin işgal edilmesi karşısında işgalden yana tercih kullanmamışlardır. Kurtuluş Savaşı'nda Yahudiler, diğer azınlıkların tersine, Türklerin aleyhine faaliyet göstermemişlerdi. Yahudi halkın büyük kesimi Yunan idaresi yerine Türk idaresinin sürmesi yönünde tavır takınmıştı. Bir gün Türkiye topraklarının başka ülkelerin eline geçebileceği kaygısını Balkan savaşlarından bu yana yoğun biçimde yaşamışlardı.²²⁶

Musevi Cemaati ve bu cemaatin önde gelen isimleri, Türk Kurtuluş Savaşı'na

²²⁵ Türk-İsrail Müsterek Askeri Tarih Konferansı II, bildiriler, (sunulmayan bildiriler), Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, 2003, s. 44-45 (Kurtuluş Savaşı'nda Musevi Cemaati ve Hahambaşı Hayım Nahum Efendi, Yrd. Doç. Dr. Kemal Arı)

²²⁶ a.g.e. s. 47

katkı veren tavır ve girişimleriyle İstanbul hükümetini karşlarına almaktan bile çekinmemişlerdir. Bunun en önemli kanıtı ise Musevi Cemaatinin ruhani lideri olan Hahambaşı Hayım Nahum Efendi'nin Kurtuluş Savaşı'nda tanık olduğumuz siyasal girişimleri ve çabalarıdır.²²⁷

Osmanlı Yahudilerinin liderlerinden ve İsrail'de kurulu JCA'in (Jewish Colonization Association/Yahudi Kolonizasyon Cemiyeti) danışmanı olan Joseph Niego, içinde yaşadıkları Türk toplumuyla ilişkilerini şu ilginç ifadelerle tasvir edecektir: "Köklerimiz Türk tarihinin içindedir. Eskiden her yerden kovulan atalarımızın burada büyük bir konukseverlikle karşılandıklarını anımsayacaksınız. 450 yıldır hiçbir kesintiye uğramadan hoşgörü içinde yaşıyoruz. Ülkemize minnettarız. Biz Yahudilere "Kitabın halkı" diyor. Geçtiğimiz, yerleştiğimiz her yerde bizleri karşılayan ülkenin mali, ticari ve sanayi kuruluşlarının gelişmesine katkıda bulduk. Aynı zamanda o ülkelerin yazın, bilim ve sanatının ilerleme aşamalarında da payımız büyüktür. Sevgili öğrencilerim aynı şeyi Türkiye için yapın. Ülkemizde başlayan bu görkemli yenilenme devrimine siz de katkıda bulunun. Bilgin ve düşünürlerimiz ülkelerle olan ilişkilerimizde şu temel ilkeyi saptadılar. "Dina dimalhuta dina". Yaşadığın ülkenin yasası, kendi yasadır."²²⁸

Bununla birlikte Musevi araştırmacı Rifat N. Bali'ye göre Türkiye'nin fikir dünyasında yer etmiş ve genellikle pek tartışılmamış genelgeçer kanaatlerden bir tanesi Türk-Yahudi ilişkilerinin pürüzsüz ve son derece uyumlu olduğudur. Bu yaygın kanaat içerisinde dönemin Yahudi nüfusunun neredeyse yarısının 1948-49 yıllarında Türkiye'yi neden toplu bir şekilde terkettiği sorusuna tutarlı bir açıklama getirilememiştir.²²⁹

Türkiye Yahudilerinin tarihini bir "hoşgörü" söylemi ve "tanıtım kampanyası"

²²⁷ Türk-İsrail Müşterek Askeri Tarih Konferansı II, bildirimler, (sunulmayan bildirimler), Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, 2003, s. 43 (Kurtuluş Savaşı'nda Musevi Cemaati ve Hahambaşı Hayım Nahum Efendi, Yrd. Doç. Dr. Kemal Arı)

²²⁸ Moşe Grosman, Dr. Markus (1870-1944) Osmanlıdan Cumhuriyete Geçişte Türk Yahudilerinden Görünümler, İstanbul 1992, s. 53 (Joseph Niego'nun Musevi Lisesinde 10. yıl konuşmasından İstanbul 1933)

²²⁹ Rifat N. Bali, Cumhuriyet Yıllarında Türkiye Yahudileri, Aliya: Bir Toplu Göçün Öyküsü (1946-1949), İletişim Yayınları, ikinci baskı 2003, s. 23

işleviyle ele alan araştırmacı ve tarihçilerin biteviye tekrarladıkları tarih anlatımında da bu göçün neden meydana geldiğine dair tutarlı herhangi bir açıklama yer almamıştır. Göçü yaratan birçok siyasi, toplumsal, tarihi ve ekonomik neden olmasına rağmen konunun her açıldığı ortamda cemaat ileri gelenlerinin öne sürmeyi tercih ettikleri tek neden "fakir bir kitlenin sadece ve sadece ekonomik nedenlerden ötürü Türkiye'yi terkettiği" idi. Böyle bir açıklama yapmadaki esas amaç, göçü yaratan muhtelif nedenler arasında yer alan Siyonizm ve Tek Parti döneminde azınlıklara karşı uygulanan ayrımcı siyasetin gözardı edilmek veya önemsizleştirmek istenmesidir.²³⁰

Cumhuriyetin kuruluşunun 75. vesilesiyle Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı'nın açtığı serginin aileler bölümünde yer alan Aji ailesi mensuplarından Renata Aji, ailesinin öyküsünü, "buralı" olduklarını özellikle vurgulamaya özen göstererek şöyle anlatıyordu: "Varlık vergisinin açtığı yara ve 1948'de İsrail Devleti'nin kuruluşu beraberinde göçü getiriyor. Ama İstanbul'u terketmek Emilio ve Lynda Gueron'un akıllarına bile gelmiyor. Çünkü burası memleketleriydi. İstanbulluluydular, buralı, hatta Beyoğlulu."²³¹

Bali, "Cumhuriyet Yıllarında Türkiye Yahudileri, Aliya: Bir Toplu Göçün Öyküsü (1946-1949)" isimli kitabında, Yahudilerin Türk toplumu içindeki yaşamlarında pürüz sayılabilecek önemli bir noktaya işaret eder. Bali'nin aktardığına göre, Türkiye'de yerleşik Yahudilerin Siyonizme karşı takındıkları mesafeli tavır, İsrail'e göç eden ve İsrail vatandaşlığına geçen Türkiyeli göçmenlerde de kendini belli etti. Türkiye kökenli İsraililer Siyonist faaliyetlerinin tarihçesini yazıya dökmek için beş yıl önce harekete geçtiklerinde İsrail'de yaşayan diğer Türkiyeliler, "Türkiye'de yaşayan yakınlarımız var. Bunlar tehlikeli şeyler. Yazılmamalı." sözleriyle bu yayınların yapılmasına itiraz ettiler.²³²

Türkiyeli Yahudilerin kayda değer bir kesiminin Siyonizm konusunda paylaştığı

²³⁰ Rifat N. Bali, Cumhuriyet Yıllarında Türkiye Yahudileri, Aliya: Bir Toplu Göçün Öyküsü (1946-1949), İletişim Yayınları, ikinci baskı 2003s. 25

²³¹ a.g.e. s. 32-33

²³² a.g.e. s. 34

ortak ruh halinin en belli başlı nedeni Türk fikir dünyasının önemli bir kesiminde "siyonizm" ve "siyonist" kavramlarına karşı olan duyarlılık ve bu kavramlara yüklenen son derece olumsuz anlamlardır. Bir diğer nedense Türkiye Yahudilerinin Türkiye'ye olan sadakatlerinin, başka bir deyimle çifte sadakat meselesinin tartışılmaya açılması ihtimalidir.²³³

Tüm yurttaşlardan sadece ve sadece Türk ülkesüne sadık olmalarını talep eden Kemalizm ile büyük ölçüde onun etkisi altında kalarak gelişen İslamcı, milliyetçi ve sol ideolojiler de Yahudi asıllı yurttaşlar sözkonusu olduğunda onların hem Türk ülkesüne hem de kültür ve kimliklerinin bir bileşeni olan Siyonizm ve anavatanları İsrail'e bağlılık duymalarını, daha başka bir deyimle çifte sadakati kabul edemediler. Bu nedenle de Osmanlı İmparatorluğu döneminde yasal olarak faaliyet göstermelerine izin verilen siyonist dernek ve yayın organları Cumhuriyet'in ilanından sonra faaliyetlerine son vermek zorunda kaldılar.²³⁴

1946 yılına kadar azınlıklara karşı çeşitli şekillerde uygulanan ayrımcı siyaset yeni dönemde tedrici bir şekilde azaldı. Azınlıklar da askerliklerini yedek subay olarak yapmaya başladılar. Bir diğer iyileştirme de resmi makamların Hahambaşılık müessesini nihayet bir kurum olarak kabul etmeleriydi. Bu tanınmanın sonucunda İçişleri Bakanlığı valiliklere yolladığı tamimle Hahambaşılığın gayrimenkul sahibi olma ve her türlü tasarrufta bulunma hakkına sahip olduğunu bildirdi.²³⁵

2.2. 1948 -1991 YILLARI ARASI TÜRKİYE İSRAİL İLİŞKİLERİ

Türkiye, 1947 yılında Filistin'in taksimi kararının Birleşmiş Milletlerdeki oylamasında kullanılan olumsuz oyun olumlu etkisi dikkate alınmazsa 1967 yılına kadar Ortadoğu'da tamamen Batı yanlısı bir politika izlemiş ve sömürgeci Batı ülkelerinin çıkarlarını savunarak Ortadoğu ülkeleriyle çatışma halinde

²³³ Rifat N. Bali, Cumhuriyet Yıllarında Türkiye Yahudileri, Aliya: Bir Toplu Göçün Öyküsü (1946-1949), İletişim Yayınları, ikinci baskı 2003, s. 35

²³⁴ a.g.e. s. 38

²³⁵ a.g.e. s. 44-45

bulunmuştur.²³⁶

Bu bölge Osmanlı devleti elinde iken Yahudilerin Siyonist amaçlarla buraya göç etmelerine izin verilmemiştir. Türkiye, Filistin'in taksimi ile ilgili 181 sayılı karara olumsuz oy vermiş ve bu kararın sorunun çözümünde olumlu etkisi olamayacağını belirtmiştir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra dışpolitikada Batıya yönelen Türkiye'nin Ortadoğu'da sömürge yönetimleri kurmuş olan sömürgeci Batılı devletlerle birlikte hareket etmesi, ortak savunma sistemi içinde bir araya gelmesi Arap ülkeleriyle ve Filistinlilerle yolları ayırmıştır.

Türkiye'nin ellili yıllarda Bağdat Pakti'nda yer alması, Batılı devletlerin çıkarlarına yönelik politika takip etmesi dışpolitika alanında yalnızlığa itmiş ve 1964'lerde bu durumun ortaya çıkması, içeride kamuoyunun farklılaşması ve ülke çıkarına uygun dışpolitika izlenmesi gereğinin anlaşılması üzerine çok yönlü dışpolitikaya yönelmiştir. Bu cümleden olarak hem Ortadoğu ülkeleriyle ve hem de Doğu Bloku ülkeleriyle ilişkilerin geliştirilmesine önem verildi. Türkiye'nin İslam Konferansı Teşkilatı toplantılarına katılmasıyla ilişkilerin daha da geliştirilmesi için uygun ortam doğdu. 1976 yılında İstanbul'da toplanan yedinci İslam Ülkeleri Dışişleri Bakanları Konferansı'nın hemen öncesinde Türkiye FKÖ'yü tanıdı ve Ankara'da temsilcilik açmasına izin verdi. Filistin halkının vazgeçilmez haklarını, İsrail'in işgal ettiği topraklardan çekilmesi lüzumunu ve Filistinlilere insanca yaşama hakkı vermesi gerektiğini her defasında dile getirdi. İslam Konferansı toplantıları sonunda açıklanan ortak bildirimlerde ve Arap ülkeleriyle olan görüşmelerde alınan kararlara iştirak etti. İsrail'in her türlü saldırılarını kınadıysa da bu ülkenin bağımsızlığını ilk tanıyan ülkelerden biri olma vasfını hiçbir zaman silemedi.²³⁷

İkinci Dünya Savaşı'nın ortamı ve İnönü'nün bu konjonktürü çok iyi kullanmasının Türkiye Cumhuriyeti'ni uluslararası sistemde nasıl yalnızlığa sürüklediğini görmüştük. Dünya yeniden kurulurken sistemin dışında kalınması,

²³⁶ Davut Dursun, Ortadoğu Neresi, İnsan Yayınları, Ocak 1995, s. 22

²³⁷ Davut Dursun, Ortadoğu Neresi, İnsan Yayınları, Ocak 1995, s. 60

üstelik bütün bunların toprak bütünlüğüne yönelik tehditlerin olduğu bir dönemde gerçekleşmesi Ankara'da dış politika karar vericileri arasında ciddi bir "yalnızlık fobisi"ne sebep olmuştu. İçte sorunlarını aşamamış, dahası dünya savaşı dolayısıyla mevcut sorunları ağırlaşmış Türkiye, bir de ulusal güvenliğini birinci derecede ilgilendiren bir kavşakta bulmuştu kendini. Bu dönemde NATO kurtuluşun anahtarı olarak görüldü. NATO'ya katılım sadece cumhuriyetin güvenlik ihtiyacını gidermeyecek, aynı zamanda moral açıdan Batı'ya entegre oluşu simgelediği için yalnızlık fobisine deva olacaktı.²³⁸

Kasım 1948'de Türkiye, Atlantik Paketi'na katılmak için girişimde bulundu ama başarısız oldu. Türkler Batı devletlerinin Sovyetlere karşı birlikte harekete geçmesini memnuniyetle karşılıyor ama paktın dışında tutulmalarının Stalin'e Batı devletlerinin Türkiye'yi korumaya hazır olmadığı işareti vermesi olasılığını düşünerek sadece Avrupa devletlerine bu hakkın verilmiş olmasından rahatsızlık duyuyorlardı. Türkler için en çıkar yol, Atlantik ittifakına tam üye olabilmektir. İsmet İnönü'nün kendi deyimiyle Türkiye'nin "medenî dünyanın saygıdeğer bir üyesi" olarak kabul edilmesi önemli bir hedefti. Bu kararın bir göstergesi, Türkiye'nin Avrupa Konseyi'ne başvuruda bulunması ve başvurunun 1949 yılının Ağustos ayında kabul edilmesiydi. 4 Nisan 1949'da imzalanan Kuzey Atlantik Antlaşması Türkiye ve Yunanistan'ın dışarıda bırakılması sebebiyle Türkleri hayal kırıklığına uğratmıştı. NATO üyeliği üç yıl boyunca karşılaşılan çeşitli engellerden sonra elde edilebilmişti.²³⁹

İsrail'i kuruluşundan bir yıl sonra 28 Mart 1949'da tanımış ve ardından tam diplomatik bağlar kurmuş olan Türkiye'nin bu davranışı, Ankara'nın 1947'de BM'de Arap yanlısı tarafta yer alması ve BM Genel Kurulu'nun 29 Kasım 1947 taksim teklifine red oyu vermesi nedeniyle şaşırtıcı gelebilir. Ankara'nın 2 yıl içinde çelişkili gibi görünen davranışlar sergilemesinin sebebi, 1947'de Siyonistlere Sovyetler Birliği'nin bölgedeki olası bir müttefiki olarak görmesinde

²³⁸ Erol Mütercimler-Mim Kemal Öke, *Düşler ve Entrikalar Demokrat Parti Dönemi Türk Dış Politikası*, Alfa Yayınları, ikinci basım, Haziran 2004, s. 47

²³⁹ William Hale, *Türk Dış Politikası 1774-2000*, çev: Petek Demir, Mozaik Yayınevi, 2003, s. 116-118

yatıyordu. Fakat 1949'a gelindiğinde İsrail'in niyetindeki belirsizlik kaybolmuştur. ABD Dışişleri Bakanlığının çekincelerine rağmen 1947'den itibaren Başkan Truman'ın İsrail'in varlığına ve refahına olan kişisel bağlılığı da Ankara'nın ilk izleniminin zıddına Tel Aviv'in Batı yanlısı olduğuna ve mevcudiyetinin Türkiye'nin milli menfaatlerine uygun olduğuna ikna olmasına neden oldu.²⁴⁰

12 Aralık 1948'de BM Genel Kurulu tarafından oluşturulmasına karar verilen Filistin Uzlaştırma Komisyonu'na Türkiye, ABD ve Fransa'nın yanı sıra üçüncü ülke olarak katılacak ve yönetim çevrelerine yakınlığı ile tanınan Hüseyin Cahit Yalçın komisyonda temsilci olarak görevlendirilecektir. Pek çok gözlemci Türkiye'nin bu komisyona seçilerek görev almasını Türkiye'nin Filistin sorunu karşısında Arap yanlısı politikalarından ayrılması bakımından bir dönüm noktası olarak değerlendirmektedir.²⁴¹

Hüseyin Cahit Yalçın, Mart ayı başlarında değerlendirmelerini bir rapor halinde Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'ye sunacak, raporda Türkiye'nin İsrail'i derhal tanıması gerektiğini belirtecektir. Aynı günlerde Ekonomi ve Ticaret Bakanı Cemil Sait Barlas, İsrail ajansının Türkiye muhabirine "diplomatik münasebetler kurulur kurulmaz memleketimize gelecek İsrail heyetini memnunlukla kabul edeceğini" söyleyecektir.²⁴²

İzleyen günlerde Yahudi göçmenlerin Türk bayraklı gemilerle Filistin'e gitmelerine izin veren bir kararname yayınlanacaktır. Türkiye İsrail'i 28 Mart 1949'da de facto olarak tanıyacak, karar kamuoyuna Ulus'ta yayınlanan tek cümlelik bir haberle, "Hükümetimiz İsrail'i resmen tanımaya karar verdi" duyurulacaktır.²⁴³

²⁴⁰ Şaban H Çalış., İhsan D. Dağı, Ramazan Gözen, Türkiye'nin Dışpolitika Gündemi; Kimlik, Demokrasi, Güvenlik, Liberte Yayınları, birinci basım, Kasım 2001, s. 45 (Türkiye ve İsrail: Mesafeli Yakınlıktan Stratejik Ortaklığa, Süha Bölükbaşı)

²⁴¹ Gencer Özcan, Türkiye-İsrail İlişkilerinde Dönüşüm: Güvenliğin Ötesi, TESEV Yayınları, Kasım 2005, s. 20

²⁴² a.g.e. s. 22

²⁴³ a.g.e. s. 22

Türkiye Kasım 1947’de BM’nin Filistin’in bölünme kararına karşı Araplarla birlikte oy kullanmasına rağmen 1949 yılında İsrail’i tanımış ve aynı yılın sonunda iki devlet birbirlerine büyükelçiler göndermişlerdir. İsraililer, Ortadoğu’da diplomatik yalnızlıktan kurtulacakları ve Arap-Müslüman dünyasına bir kapı aralayabilecekleri için bu ilişkiyi geliştirmeye çok hevesliydimler. 1950’lerde Türkiye ile İsrail arasındaki ekonomik ilişkiler de hızla gelişmeye başlamıştı.²⁴⁴

Türkiye’nin İsrail’i tanımışından sonraki ilk dönemde iki ülke, ilişkilerini geliştirmek için çeşitli adımlar attılar. Ticaret hacmi büyüdü, düzenli hava ve deniz bağlantıları kuruldu, spor müsabakaları ve kültürel temaslar arttı. Ancak DP hükümeti, ilişkileri tamamen normalleştirmede kendine tahditler koydu. Ankara iki başkentteki diplomatik temsilciliklerin ortaelçilikten büyükelçiliğe yükselmesini durdurdu. Ayrıca Ankara’nın isteksizliği sebebiyle 1953’te bir kültür anlaşması taslağı da hayata geçirilemedi. Ankara’nın kendini sınırlamasının sebebi 1950’lerin başında Türkiye’nin Arap ülkelerini kurulacak olan Bağdat Pakti’na katılmaya davet etmesiydi ve Türkiye, Nasır yanlısı Arap milliyetçilerinin Ankara’nın İsrail yanlısı olduğu söylemlerini doğru çıkarmak istemiyordu.²⁴⁵

O sıralar Ürdün Kralı Hüseyin ülkesinin nüfusunun yarısından çoğunun Filistinli oluşu ve tüm Filistinlilerin Nasır’a taparcasına bağlı bulunmaları yüzünden tahtının tehlikede olduğunu biliyor, selameti dış destekte arıyordu. Lübnan’da egemen olan varlıklı sınıflar bir yandan Arap milliyetçiliğinin güç kazanıp Batı emperyalizmi ile çatışması, öte yandan da Nasır rejiminin simgelediğı bir çeşit İslam sosyalizminin kendi ülkelerine sıçramasından kaygı duyuyorlardı. Menderes hükümeti bu verileri hesaba katarak Ürdün ve Lübnan’a karşı bir dostluk saldırısına geçti. Cumhurbaşkanı Celal Bayar’ın Ürdün ve Lübnan’a ziyareti sırasında Kudüs’ün Arap kesiminde bir demeç vererek “Türkiye’nin sınırları buradan başlar” demişti.²⁴⁶

²⁴⁴ William Hale, Türk Dış Politikası 1774-2000, çev: Petek Demir, Mozaik Yayınevi, 2003, s. 127

²⁴⁵ Şaban H Çalış., İhsan D. Dağı, Ramazan Gözen, Türkiye’nin Dışpolitika Gündemi; Kimlik, Demokrasi, Güvenlik, Liberte Yayınları, birinci basım, Kasım 2001, s. 246-247 (Türkiye ve İsrail: Mesafeli Yakınlıktan Stratejik Ortaklığa, Süha Bölükbaşı)

²⁴⁶ Mahmut Dikerdem, Ortadoğu’da Devrim Yılları (Bir büyükelçinin anıları), Cem Yayınevi, İstanbul 1990, s. 164

30 Ekim 1956'da Mısır'a karşı girişilen İngiliz, Fransız ve İsrail ortak saldırısından sonra Ankara 26 Kasım 1956'da temsilcisi Şevket İstinyeli'yi Tel Aviv'den geri çağırdı. Türk hükümeti, geri çağrılan temsilcisinin Filistin sorununun BM kararlarına uygun olarak çözülmediği sürece Tel Aviv'e dönmeyeceğini açıkladı. Bundan sonra Türk ve İsrail temsilcileri maslahatgüzar seviyesinde ülkelerini temsil ettiler. Bu, Ankara'nın, İsrail'in birleşmiş Kudüs'ü Temmuz 1980'de başkenti yapmasına misilleme olarak Tel Aviv'e sadece ikinci sekreterleri temsilci olarak yollayacağını açıklamasına kadar sürdü.²⁴⁷

Bağdat Paktı'na üye ülkelerin, İsrail ile ilişkilerini kesmesi yönünde gelen baskıları sonucunda Türkiye, 26 Kasım 1956'da İsrail ile ilişkilerin temsil düzeyini maslahatgüzarlığa düşürecek, Filistin konusunda haktanır bir çözüme varılmadan görevine dönmek üzere Büyükelçi Şefkati İstinyeli'yi geri çektiğini açıklayacaktır. Ana muhalefet partisi CHP yayın organı olan Ulus'ta karara yönelik eleştiriler dikkat çekicidir. Bülent Ecevit Ulus'ta yayınlanan makalelerde Ortadoğu'ya yönelik dış politikanın Arap ülkelere bağıtlı kalmasını eleştirecek, Arap ülkeleri arasındaki birliğin sun'î olduğunu vurgulayarak İsrail ile ilişkilerin temsil düzeyinin düşürülmesi kararının yanlış olduğunu savunacaktır.²⁴⁸

Radikal Nasırcı pan-Arap dalga, İsrail ve Türkiye'yi kısa bir süre için yakınlaştırmıştır. Bu yakınlaşma özellikle Temmuz 1958'de Irak'taki Batı yanlısı Haşimi Krallığının devrilmesinden ve Lübnan ile Ürdün'deki Batı yanlısı rejimlere yönelik eşzamanlı tehditlerden sonra gerçekleşmiştir. Ağustos 1958'de Başbakan Ben-Gurion iki ülke arasındaki siyasi koordinasyonu arttırmak amacıyla Ankara'daki meslektaş Adnan Menderes'e gizli bir ziyarette bulunmuştur.²⁴⁹

²⁴⁷ Şaban H Çalış., İhsan D. Dağı, Ramazan Gözen, Türkiye'nin Dışpolitika Gündemi; Kimlik, Demokrasi, Güvenlik, Liberte Yayınları, birinci basım, Kasım 2001, s. 247-248 (Türkiye ve İsrail: Mesafeli Yakınlıktan Stratejik Ortaklığa, Süha Bölükbaşı)

²⁴⁸ Gencer Özcan, Türkiye-İsrail İlişkilerinde Dönüşüm: Güvenliğin Ötesi, TESEV Yayınları, Kasım 2005, s. 28

²⁴⁹ Efraim İnbar, Türk-İsrail Stratejik Ortaklığı, çev: Suna Ercan-Özgül Erdemli, ASAM Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları, Ankara 2001, s. 8

14 Temmuz 1958 Irak devrimi Ankara'nın Ortadoğu politikasında köklü değişimlere yolaçmıştır. Devrim öncelikle DP'nin en önemli dış politik yatırımlarında birisi olan Bağdat Paktı'nın çöküşünü simgeliyordu. 29 Mayıs 1958'de Türkiye'ye gizlice gelen Başbakan David Ben-Gurion ile Menderes'in başkanlık ettiği üst düzey heyetler arasında yapılan gizli görüşmeler sırasında iki ülkenin askeri, diplomatik ve güvenlik alanlarında örtülü işbirliği yapması kararlaştırılacaktır.²⁵⁰

Türkiye, 1967 Arap-İsrail savaşı sırasında Arap ülkeleri yanlısı bir tutum sergileyecektir. Türkiye'nin Ortadoğu ülkelerindeki büyükelçileri Ankara'ya çağrılarak 22-24 Mayıs 1967 tarihleri arasında bir danışma toplantısı düzenlenecektir. Toplantı sonrasında Kahire'ye dönen Büyükelçi Semih Günver, "Türkiye'de bulunan NATO üslerinin Arap ülkelere karşı girişilecek bir müdahalede kullanılmasına izin vermeyeceğini" ayrıca "Suriye sınırında askeri yığınak yapmayacağını" bildirecektir.²⁵¹

1967 Arap-İsrail savaşı sonunda Kudüs şehrinin İsrail tarafından işgal edilmesi, bütün Müslümanları müteessir etmişti, herkesin gözü buradaydı. 22 Ağustos 1969'da Avustralyalı Michael Danis Rohen'in Kudüs'teki el-Aksa (Mescid'ül Aksa) mescidi yakmak istemesi olayı bütün İslam dünyasında büyük tepkilere yol açarken dolaylı olarak İslam Zirvesi'nin de toplanmasına vesile olmuştur.²⁵²

Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil, 3 Ekim 1967'de BM Genel Kurul toplantısı sırasında, Kudüs'ün "Ortadoğu'da Türkiye'yi ilgilendiren konuların başında geldiğini" belirterek İsrail'in Genel Kurul kararlarına uymaktan kaçınmasını esefle karşıladığını" açıklayacaktır.²⁵³

El-Aksa mescidinin yakılmak istenmesi Ortadoğu'da İsrail'in aleyhinde çeşitli gösterilerin yapılmasına yol açmıştır. Ortadoğu'da İsrail'in aleyhine gelişen

²⁵⁰ Gencer Özcan, Türkiye-İsrail İlişkilerinde Dönüşüm: Güvenliğin Ötesi, TESEV Yayınları, Kasım 2005, s. 30

²⁵¹ a.g.e. s. 35

²⁵² Davut Dursun, Ortadoğu Neresi, İnsan Yayınları, Ocak 1995, s. 73

²⁵³ Özcan, a.g.e. s. 37

uluslar arası hava sebebiyle İsrail'in Ankara'daki maslahatgüzarı Daniel Laor, Türk Dışişleri Bakanlığına başvurarak Türkiye'nin gerginliği gidermek için Arap ülkelerine itidal tavsiye etmesini istemek zorunda kalmıştır.²⁵⁴

El-Aksa yangını dolayısıyla Başbakan Süleyman Demirel bir bildiri yayınlayarak Türkiye'nin Müslüman memleketlerinin yanında olduğunu bildirmiştir. Tartışmalar sürerken Başbakan Demirel, Türkiye'nin İslam Zirve Konferansına katılacağını ve Konferansta Türkiye'yi Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil'in temsil edeceğini açıklaması ile Türkiye'nin tavrı belli olmuştur.²⁵⁵

Güvenlik endişesiyle savaştan sonra Türkiye'nin hızla Batıya kayması, yeni kurulan İsrail devletini tanımasının hemen arkasından bu devletle bir ticaret anlaşması imzalaması, NATO'ya alınması ümidi ile İngiltere'nin Ortadoğu'daki tertiplerine destek vermesinin ötesinde birlikte hareket etmesi Türkiye-Ortadoğu ilişkilerini giderek soğutan ve zamanla bir çatışma noktasına getiren gelişmeler olmuştur.²⁵⁶

Türkiye'nin Ortadoğu'ya yönelik olarak izlediği politikanın yanlışlığı Kıbrıs sorununun BM'deki görüşmeleri ve oylanmasında açık bir şekilde ortaya çıktı. 1964'e kadar izlenen "kraldan çok kralcı" bir tutum içinde Batılı müttefiklerin çıkarlarını savunma politikasının karşılığı BM'de Türkiye'nin yalnız bırakılması olmuştur. Patlak veren Kıbrıs olaylarında Türkiye'ye anlaşmaların verdiği garantörlük hakkına dayalı olarak müdahale etme hakkının ABD Başkanı Johnson'ın bir mektubuyla önlenmesi kamuoyunda büyük nefrete yol açmış ve 1965'lerde "yankee go home" sesleri duyulmaya başlamıştır. 1965'ten sonra Türkiye'nin izlediği Ortadoğu politikasının temel niteliklerini birkaç madde altında özetlemek mümkündür: Haklı Arap davasına siyasal destek sağlamak ve İsrail'le ilişkileri asgari seviyeye indirmek.²⁵⁷

²⁵⁴ Davut Dursun, Ortadoğu Neresi, İnsan Yayınları, Ocak 1995, s. 73

²⁵⁵ a.g.e. s. 75

²⁵⁶ a.g.e. s. 225

²⁵⁷ a.g.e. s. 227

Türkiye'nin Arap devletleriyle ilişkisini geliştirmesini kolaylaştıran başka bir unsur da, bu sırada Türkiye'de sesini giderek daha fazla yükselten "parlamento dışı sol muhalefet" in Batılılar karşısında Arapları desteklemesi ve Türkiye'yi de bu yola itme çabası idi.²⁵⁸

1967 Arap-İsrail savaşında Türkiye Arap ülkelerini desteklemiş ve bu tutumu Ortadoğu'da memnuniyet yaratmıştır. İsrail'in savaşta işgal ettiği topraklardan çekilmesini savunmuş ve BM Güvenlik Konseyi'nin 22 Kasım 1967 tarihli 242 sayılı kararını desteklemiştir.²⁵⁹

1967 savaşından sonra İsrail ile Arap komşuları arasında çıkan hudut olaylarında Türkiye hemen her defa İsrail'i protesto eden bir tutum takınmıştır.²⁶⁰

9 Ekim 1973'de Ankara'daki Mısır ve Suriye büyükelçileri, Türkiye'den, Ortadoğu savaşında siyasi destek sağlamasını istemişlerdir. Ertesi gün Türk Dışişleri Bakanlığı'nın sözcüsü, yaptığı açıklamada, Türkiye'nin Arap topraklarının İsrail tarafından kuvvet yoluyla işgalini tasvip etmediğini ve sürekli bir barışçı çözümün, ancak Arap milletinin meşru isteklerinin karşılanmasına bağlı olduğunu bildirmiştir.²⁶¹

1973 Arap-İsrail savaşında da Araplardan yana tavır alan Türkiye'nin bölge ülkeleriyle ilişkileri giderek gelişme göstermiş, özellikle 1974'deki Kıbrıs çıkarmasından sonra Libya ile daha yakın ilişkiler kurulmuştur.²⁶²

Emekli Büyükelçi İsmail Soysal, Türkiye-İsraili ilişkilerindeki iniş çıkışları şöyle özetler: "II. Dünya Savaşı'ndan sonra 1947 yılında Filistin'in parçalanması kararına karşı çıktık BM'de. Fakat gelin görün ki savaş patladı. Araplar mağlup oldu 1948'de. 1949'da da bir mütareke yapıldı. Burada şimdi biz İsrail'i tanımalı

²⁵⁸ Mehmet Gönlübol, Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1995), Siyasal Kitabevi, dokuzuncu baskı, Ankara 1996, s. 535

²⁵⁹ Davut Dursun, Ortadoğu Neresi, İnsan Yayınları, Ocak 1995, s. 228

²⁶⁰ Gönlübol, a.g.e. s. 537

²⁶¹ a.g.e. s. 594

²⁶² Dursun, a.g.e. s. 229

mıydık, tanımamalı mıydık meselesi var. Ama o sırada tehdide uğramışız, kendi işimizle meşgulüz. O zamanda ABD çizgisinde yürümek gibi bir zorunluluk ortaya çıkmıştır. Bu inkar edilemez. (...) O zamanki hükümet dedi ki, "Bu bir realite oldu, artık İsrail'i tanımazlık olmaz." (...) Aslında Araplar ile daha geniş ve köklü bir geçmişimiz var, tarihe dayalı ilişkilerimiz var. İsrail ise yeni bir devlet. Neyse işte realite dendi. (...) 1964'de Johnson'ın mektubu üzerine aniden Türkiye yalnızlığını hissetti. (...) 1967 Arap-İsrail savaşında tavrımızı değiştirdik. İncirlik hava üssünü kullandırmadık."²⁶³

Başta Ocak 1974'te kurulan CHP-MSP koalisyonu olmak üzere yetmişli yıllarda kurulan çeşitli koalisyon hükümetlerinde "anahtar parti" konusunda yeralan MSP ülke dış politikasının İsrail karşıtı bir çizgi izlemesi konusunda ısrarcı olacaktır. Bu dönemde Türkiye'nin izlediği Arap yanlısı çizgi daha da belirginleşecek, böylelikle İsrail ile ilişkilerin Arap ülkeleriyle ilişkilere bağlılığı artacaktır.²⁶⁴

Türkiye, 10 Kasım 1975'te, siyonizmi "bir tür ırkçılık ve ırk ayrımı" olarak tanımlayan karar tasarısının lehinde oy kullanmaya kadar işi uzatmıştır.²⁶⁵

Bunula birlikte Arap yanlısı politikalar İsrail'le ilişkilerde kopuşa neden olmayacak, Ankara Arap ülkelerinden gelen "ilişkileri kes" baskısına karşı ayak direyecektir. Şubat 1974'de Lahor'da toplanan II. İKÖ zirvesinde Dışişleri Bakanı Turan Güneş, ortak bildiriye yer verilen İsrail'le ilişkilerin kesilmesi kararına çekince koyduracaktır.²⁶⁶

Knesset'in 30 Temmuz 1980'de yürürlüğe koyduğu "bir bütün olarak Kudüs'ün İsrail'in başkenti" olduğunu beyan eden temel kanunu takiben Ankara 28 Ağustos 1980'de Kudüs'teki konsolosluğunu kapattığını ilan etmiştir. Buna ilave

²⁶³ Davut Dursun, Ortadoğu Neresi, İnsan Yayınları, Ocak 1995, s. 234-235 (Emekli büyükelçi İsmail Soysal ile söyleşi)

²⁶⁴ Gencer Özcan, Türkiye-İsrail İlişkilerinde Dönüşüm: Güvenliğin Ötesi, TESEV Yayınları, Kasım 2005, s. 45

²⁶⁵ Şaban H Çalış., İhsan D. Dağı, Ramazan Gözen, Türkiye'nin Dışpolitika Gündemi; Kimlik, Demokrasi, Güvenlik, Liberte Yayınları, birinci basım, Kasım 2001, s. 254-255 (Türkiye ve İsrail: Mesafeli Yakınlıktan Stratejik Ortaklığa, Süha Bölükbaşı)

²⁶⁶ Özcan, a.g.e. s. 45

bir adım ise 2 Aralık 1980’de Ankara’nın “geçici maslahatgüzar” statüsü alacak olan ikinci sekreter haricinde bütün diplomatik personelini 3 ay içinde geri çekeceğini duyurmasıyla atılmıştır.²⁶⁷

İlişkilerdeki soğuma Kudüs’ün ebedi başkent ilan edilmesiyle bunalım düzeyine tırmanacaktır. Türkiye, BM Güvenlik Konseyi’nin 20 Ağustos 1980’de aldığı 478 sayılı kararı uyarınca Kudüs temsilciliğini kapatacaktır. Bu gelişmeler üzerine başgösteren tartışmaların ardından MSP, İsrail’e yeterli tepkinin gösterilmediği gerekçesiyle Dışişleri Bakanı Hayrettin Erkmen hakkında bir gensoru önergesi verecektir. Dışişleri Bakanı Erkmen 5 Eylül 1980 günü MSP’nin yanısıra CHP ve MHP’nin oylarıyla cumhuriyet tarihinde ilk kez görülen bir biçimde güvensizlik oyuyla düşürülecektir.²⁶⁸

İran devriminin ardından gündeme gelen Carter Doktrini uyarınca ABD’nin Körfez’deki Arap ülkelerini kapsayan yeni bir güvenlik ağı oluşturulması yönündeki girişimleri çerçevesinde Türkiye’nin Körfez ülkeleriyle yakın ilişki geliştirmesini gerektiriyordu. 12 Eylül darbesini izleyen üç yıl boyunca Milli Güvenlik Konseyi yönetimi AET ülkeleriyle ilişkilerde karşılaştığı sorunlar nedeniyle Ankara ABD, Sovyetler Birliği ve Ortadoğu ülkeleriyle ilişkilerin geliştirilmesine öncelik verecektir. Bu yeni dinamiklerin Türkiye-İsrail ilişkileri üzerinde yaratacağı kısıtlayıcı etkiler, çoğu İsrail’in tek yanlı uygulama ve kararlarından kaynaklanan gelişmelerle birlikte daha da artacaktır. 31 Temmuz 1980’de İsrail tarafından Kudüs’ün başkent ilan edilmesi, 7 Haziran 1981’de Irak’ta Osirek nükleer reaktörünün bombalanması, 18 Ocak 1981’de Golan’ın İsrail’e ilhak kararı, 6 Haziran 1982’de Lübnan’ın işgali, 16-18 Eylül 1982’de Sabra ve Şatilla kamplarında yapılan kıyımlar, Batı Şeria’da Yahudi yerleşim merkezlerinin kurulmaya başlaması, 1 Ekim 1985’de Tunus’taki FKÖ karargahının bombalanması ikili ilişkilerin gelişimini etkileyecektir.²⁶⁹

²⁶⁷ Şaban H Çalış., İhsan D. Dağı, Ramazan Gözen, Türkiye’nin Dışpolitika Gündemi; Kimlik, Demokrasi, Güvenlik, Liberte Yayınları, birinci basım, Kasım 2001, s. 255 (Türkiye ve İsrail: Mesafeli Yakınlıktan Stratejik Ortaklığa, Süha Bölükbaşı)

²⁶⁸ Gencer Özcan, Türkiye-İsrail İlişkilerinde Dönüşüm: Güvenliğin Ötesi, TESEV Yayınları, Kasım 2005, s. 50

²⁶⁹ a.g.e. s. 49-50

1980 askeri müdahalesinden sonra işbaşına gelen askeri hükümetin İsrail'le ilişkileri maslahatgüzar seviyesine indirmesi İslam ve Arap dünyasında olumlu etki yaptı. Bu tarihten sonra hem Filistin sorunu, hem de Ortadoğu ülkeleriyle ilişkiler daha da ileriye götürülmesine çalışıldı. BM'deki görüşmelerde ve oylamalarda Türkiye devamlı Filistinlilerin lehine oy kullandı. Ortadoğu ülkeleriyle ilişkileri geliştirmek amacıyla olan Türkiye, bunun yolunun Filistinlilerin yanında olmaktan geçtiğini biliyordu.²⁷⁰

Türkiye 1980'li yılların başında Ortadoğu politikasını gözden geçirmeye başlamıştır. Ankara'yı buna iten faktörler arasında Arap devletleri ve FKÖ'nün Türkiye'nin Kıbrıs politikasını desteklememeleri yer almaktadır. Ankara'nın rahatsızlığının bir başka sebebi, Bulgaristan'daki Türk azınlığa karşı yürütülen baskı politikalarına karşı Arap kampının takındığı Türk karşıtı tutumdur. Ankara'nın Ortadoğu politikasını yeniden gözden geçirmesinin bir diğer sebebi, Suriye ve Irak ile olan ikili ilişkilerinin 1983 yılında başladığı GAP ile bozulmaya başlamasından kaynaklanıyordu. GAP, Suriye ve Irak'ın endişelerini büyük ölçüde arttırdı. İki ülke Fırat ve Dicle sularının üçlü bir anlaşma ile paylaşılmasını talep ettiler. Ankara üçlü paylaşım teklifini geri çevirdi. Türk-İsrail ilişkileri Sonbahar 1986'da Türkiye'nin tecrübeli büyükelçilerinden biri olan Ekrem Güvendiren'i Tel Aviv maslahatgüzarı olarak atamasıyla gelişmeye başladı. Ama Filistin ayaklanmasının (intifada) beklenmedik bir anda (1987) işgal altındaki topraklarda baş göstermesi, Türkiye'nin 1986 yılında İsrail'e yönelik başlattığı diplomatik jestinin iki ülke arasındaki ilişkilerin gelişmesine katkıda bulunmasını bir süre olsun engelledi. İsrail'in intifadaya karşı uyguladığı sert tutum İsrail'le ilişkilerin geliştirilmesi hususunda Türk hükümetlerini bir hayli zorladı. Ankara İsrail'in tutumunu "Filistinlilerin insan haklarının ihlali" olarak değerlendirdi ve bu tutumu kınayan açıklamalarda bulundu.²⁷¹

²⁷⁰ Davut Dursun, Ortadoğu Neresi, İnsan Yayınları, Ocak 1995, s. 61

²⁷¹ Şaban H Çalış., İhsan D. Dağı, Ramazan Gözen, Türkiye'nin Dışpolitika Gündemi; Kimlik, Demokrasi, Güvenlik, Liberte Yayınları, birinci basım, Kasım 2001, s. 256-260 (Türkiye ve İsrail: Mesafeli Yakınlıktan Stratejik Ortaklığa, Süha Bölükbaşı)

1982’de İsrail’in Lübnan’ı işgaliyle son bulan süreç, Türkiye ile İsrail ilişkileri üzerinde özgül sonuçlar yaratmıştır. Bu dönemde harekete geçen bazı dinamikler seksenli yılların ortasından itibaren ikili ilişkilerin yakınlaşmasını sağlayacaktır. Sözkonusu dinamiklerin başında ASALA’nın Lübnan’da Filistinli örgütlerle kurduğu ilişkiler gelmektedir. Türkiye’deki güvenlik çevrelerinin dikkatini çeken bu bağlantılar İsrail tarafından da sistematik bir biçimde Ankara’nın gündemine getirilecektir.²⁷²

Türkiye ile İsrail’in bir kez daha yakınlaşması için ortaya çıkan güvenlik fırsatı (ASALA sorunu) bir başka gelişmeyle bir parça sekteye uğramıştır. Bu gelişme, “Bağımsız Filistin Devleti” girişimine Türkiye’nin olumlu bakmasıdır. 15 Kasım 1988’de ilan edilen Bağımsız Filistin Devleti’ni ilk tanıyan ülkelerden birinin Türkiye olması Müslüman ülkelerde memnuniyet yaratırken İsrail ve ABD’de şaşkınlığa sebep oldu. Fakat Türkiye Filistinlilerin haklı davalarını desteklemekle ve Filistin sorununun ancak dünyanın çeşitli yerlerinde göçmen olarak yaşayan Filistinlilerin kendi ülkelerine dönmeleri ve kendi devletlerine kavuşmaları ile çözümlenebileceğini savunmaktaydı.²⁷³

Seksenli yılların ikinci yarısında Suriye’nin PKK’yı destekleyerek Türkiye’ye karşı dolaylı bir savaş yürütüyor olması ve bu durum karşısında Arap ülkelerinin kayıtsız kalması Ankara’nın Arap ülkelerinin telkin ve taleplerine olumsuz yanıt vererek bu ülkelerden gitgide uzaklaşmasına, buna karşılık İsrail ile yakınlaşmasına yolaçan nedenlerin başında gelecektir.

16-18 Eylül 1982’de Filistinli mültecilerin yaşadığı Sabra ve Şatilla kamplarında İsraili yetkililerin göz yumduğu Falanj çeteleri tarafından gerçekleştirilen büyük kıyım karşısında Türkiye’nin resmi tepkisi beklendiği kadar sert olmayacaktır. Nitekim Dışişleri Bakanı İlder Türkmen, kıyım ile ilgili açıklamalarında İsrail’i kınamanın ötesinde bir yaptırım uygulanamayacağını vurgulayacak, Arap ülkelerinden gelen taleplere karşılık, “Her ülke kendi siyasetini kendi koşullarına

²⁷² Gencer Özcan, Türkiye-İsrail İlişkilerinde Dönüşüm: Güvenliğin Ötesi, TESEV Yayınları, Kasım 2005, s. 46

²⁷³ Davut Dursun, Ortadoğu Neresi, İnsan Yayınları, Ocak 1995, s. 61

göre tayin eder ve yürütür” diyerek İsrail’e yönelik mevcut politikanın değiştirilmeyeceğini belirtecektir.²⁷⁴

Seksenli yılların ikinci yarısında ABD ile ilişkilerde lobilerin yarattığı olumsuz sınırlamaların etkisini kırabilmek için Yahudi lobisinin kullanılması Ankara siyasal çevrelerinde daha sıkça sözü edilen bir dış politika unsuru olarak gündeme gelecektir. Ermeni soykırımı karar tasarısının 1989’da Senato Adalet Komisyonunda kabul edilerek Senato gündemine getirilmesi sürecinde Dışişleri Bakanı Mesut Yılmaz ABD’deki Yahudi lobisi liderlerinden destek isteyecek, tasarının reddedilmesinde Amerikan Yahudi lobisi etkin rol oynayacaktır.²⁷⁵

1990’da İsrail’in dış temsilciliklerinde yapılan ulusal gün kutlamalarına Türk diplomatlar en üst düzeyde katılırken diplomatik ilişkilerin de jure olarak büyükelçilik düzeyine yükseltilmesi için Ortadoğu’daki dengeleri bütünüyle değiştirecek olan Körfez bunalımının patlak vermesi gerekecektir. İsrail’in Körfez Savaşı’nda Arap ülkeleriyle birlikte Irak karşıtı koalisyonda yer almış olması Türkiye’nin yakınlaşma politikasını kolaylaştıracaktır.²⁷⁶

2.3. 1991–2000 YILLARI ARASI TÜRKİYE – İSRAİL İLİŞKİLERİ

1980’lerin ortalarından itibaren çeşitli etkenler Ankara’nın Arap yanlısı eğilimlerini bırakmasına ve 1996 ve 1997 askeri antlaşmalarıyla sonuçlanan Türkiye-İsrail yakınlaşmasına neden oldu. Son on yıldaki Türkiye-Suriye ikili sorunları ve Türkiye Irak sürtüşmeleri Ankara’nın Ortadoğu politikasını yeniden değerlendirmesinde önemli rol oynadı. Fırat sorunu ve Türkiye’deki Kürt ayrılıkçılığının bölgeselleşmesi, Ankara’nın Irak ve Suriye ile olan ilişkilerini yeniden gözden geçirmesinde ve İsrail’in bölgesel jeopolitik tehditlerle mücadelede Türkiye’nin ihtiyaç duyduğu bir stratejik müttefik olabileceği fikrinin

²⁷⁴ Gencer Özcan, Türkiye-İsrail İlişkilerinde Dönüşüm: Güvenliğin Ötesi, TESEV Yayınları, Kasım 2005, s. 57

²⁷⁵ a.g.e. s. 61-62

²⁷⁶ a.g.e. s. 65

doğmasında önemli bir rol oynadı.²⁷⁷

1990'larda bazı gözlemciler Türkiye'nin İsrail'le antant kurarak Arap-İsrail çekişmesine tarafsız yaklaşma politikasından vazgeçtiğini düşünmüşlerdir.²⁷⁸

1990'larda İsrail-Türkiye ilişkilerinin gelişme hızı ve kapsamı, Türkiye'nin Ortadoğu'ya yönelik düşük düzey yaklaşımından belirgi bir şekilde uzaklaşmasına sebep olmuştur. Türk Dışişleri Bakanlığında Ortadoğu politikalarını yeniden değerlendirme süreci yavaş yavaş başlamıştır. İsrail'in bölgedeki rolüne yakınlaşmanın sağlayacağı muhtemel faydalara karşın Türkiye'nin İsrail ile düşük düzeydeki ilişkileri ve BM oylamalarında devamlı Arap yanlısı oy kullanması, Ankara tarafından tekrar değerlendirilmiştir. Bu da iki ülkeyi temsil eden diplomatik kadronun sessizce yenilenmesine yolaçmış ve 1991'in sonunda ilişkilerin büyükelçilik düzeyine yükseltilmesi kararıyla sonuçlanmıştır.²⁷⁹

Türkiye'nin İsrail'le yakınlaşması 19 Aralık 1991 tarihinde Süleyman Demirel hükümetinin FKÖ ve İsrail'in Ankara'daki diplomatik temsilciliklerini büyükelçilik düzeyine çıkartma kararını almasıyla tekrar başladı. 30 Kasım 1991 tarihinde Madrid Barış Konferansı'nda İsrail ve Arap ülkeleri arasında barış görüşmelerinin başlaması Türkiye'nin bu hamlesini büyük ölçüde mümkün kıldı.²⁸⁰

Ankara'nın kararını uygun ve cazip kılan diğer bir etken, Ağustos 1990'da Irak'ın Kuveyt'i işgalinden sonraki dönemde ortaya çıkan bölgesel gelişmelerdi. Irak'a karşı savaşan koalisyona İsrail ve Türkiye'nin yanı sıra birçok Arap ülkesi de destek verdi.²⁸¹

²⁷⁷ Şaban H Çalış., İhsan D. Dağı, Ramazan Gözen, Türkiye'nin Dışpolitika Gündemi; Kimlik, Demokrasi, Güvenlik, Liberte Yayınları, birinci basım, Kasım 2001, s. 244-245 (Türkiye ve İsrail: Mesafeli Yakınlıktan Stratejik Ortaklığa, Sühâ Bölükbaşı)

²⁷⁸ William Hale, Türk Dış Politikası 1774-2000, çev: Petek Demir, Mozaik Yayınevi, 2003, s. 317

²⁷⁹ Efraim İnbar, Türk-İsrail Stratejik Ortaklığı, çev: Suna Ercan-Özgül Erdemli, ASAM Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları, Ankara 2001, s. 21

²⁸⁰ Çalış, a.g.e., s. 260

²⁸¹ Çalış, a.g.e. s. 261

Ankara'nın İsrail ile ikili ilişkilerini iyileştirmek istemesinin temel nedenlerinden biri, su problemini de içeren Suriye ve Irak ile olan ikili ilişkilerin bozulmasıydı. 1991 yılı itibariyle Ankara, Irak ve Suriye ile olan ilişkilerinin uzunca bir süre düzelmeyeceği kanısına vardı. İsrail ile ilişkilerin geliştirilmesi ileride ülkesine karşı oluşabilecek bir Arap koalisyonuna karşı Türkiye'nin kendini daha fazla güvende hissetmesi amacına yönelikti.

İsrail Dışişleri Bakanlığı Türk dış politikasında gerçekleşen sözkonusu yeniden değerlendirmenin farkında olmamış, Türkiye'nin 1991'deki ilişkileri geliştirme kararını Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve 1991 Madrid Konferansı sonrasında İsrail'in düzelen uluslar arası statüsünün bir yansıması olarak görmüştür. 1992-93 yıllarında en üst düzeydeki Türk yetkililer tarafından ifade edilen diplomatik ve askeri alanlarda yakın ilişkiler kurulması isteği İsrail'i şaşırtmıştır. Ancak İsraili diplomatlar büyük imkanı hemen hissederek oldukça hevesli ve aktif bir ortak olmakta gecikmemişlerdir.²⁸²

Soğuk savaş sonrası dönemde Türkiye'nin Ortadoğu siyasetinde İsrail ile ilişkilerinde görülen yoğunlaşma gerek Türkiye'de, gerekse Batıda Ortadoğu'da "ötekilerin ortaklığı" olarak yorumlanmıştır. Türkiye bu dönemde Batıya daha da yakınlaşma siyaseti gereği Arap Ortadoğu'suna karşı mesafeli bir siyaset izlemiştir.²⁸³

İki ülke arasındaki ilişkilerin gelişmeye başlaması resmi temasların da belli ölçüde artmasını sağladı. İki ülke arasında ilk imzalanan antlaşmalardan birisi Haziran 1992 Turizm Antlaşmasıydı. Hikmet Çetin, İsrail ile Türkiye arasındaki işbirliğinin sanılanın aksine oldukça uzun ömürlü olacağını ifade etti.

1993'te Türkiye-İsrail İş Konseyi kuruldu. İki devlet arasındaki Serbest Ticaret

²⁸² Efraim İnbar, Türk-İsrail Stratejik Ortaklığı, çev: Suna Ercan-Özgül Erdemli, ASAM Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları, Ankara 2001, s. 22

²⁸³ Türel Yılmaz, Mehmet Şahin, Mesut Taştekin, Ortadoğu Siyasetinde İsrail, Platin Yayınları, birinci baskı, Mart 2005, s. 143 (AKP Hükümeti Dönemi Türkiye-İsrail İlişkileri, Mesut Taştekin)

Alanı Anlaşması 14 Mart 1996'da imzalandı.²⁸⁴

Başbakan Tansu Çiller, Kasım 1994'te Tel Aviv'e yaptığı resmi ziyareti sırasında Türk-İsrail işbirliğini "stratejik ilişki" olarak tanımladı. Ziyaret sırasında İslami köktendincilerle, Kürt ayrılıkçıların faaliyetleri konusunda iki ülke arasında bilgi alışverişini öngören bir anti-terör anlaşması imzalandı.²⁸⁵

3-5 Kasım 1994'de Başbakan Tansu Çiller'in İsrail'e yaptığı gezi, ilk kez bir başbakanın İsrail'i ziyaret etmesi nedeniyle ikili ilişkiler açısından yeni bir dönüm noktasına işaret etmiştir. Başbakan Çiller ziyareti sırasında uyuşturucu madde kaçakçılığı, terörizm ve diğer suçlarla mücadele, telekomünikasyon ve posta hizmetleri alanlarında işbirliği anlaşmaları imzalayacaktır. Gezi sırasında Başbakan Çiller'in resmi programda belirtilmemiş olmasına karşın FKÖ'nün Doğu Kudüs temsilcisi Faysal Hüseyini ile Orient House'da görüşmesi İsraili yetkililerin tepkisine neden olmuştur. Başbakan Rabin, görüşmeden dolayı üzüntü duyduğunu ancak bu durumun Türkiye-İsrail ilişkilerini etkilemeyeceğini belirtecektir. Basına Dışişleri Bakanı Soysal'ın, ikili ilişkilerin yakınlaştırılmasından hoşnut olduğuna, Türkiye'nin İsrail ile yakın ilişkiler kurmasından barış sürecinin ve dolayısıyla Filistinlilerin yarar sağlayacağına ilişkin görüşleri yansıyacaktır.²⁸⁶

Üst düzey ziyaretler 1995 yılından başlayarak yoğunlaşacaktır. İsrail Dışişleri Bakan Yardımcısı Yossi Beilin Mayıs 1995'te Ankara'yı ziyaret edecektir. Kasım 1995'te Başbakan Çiller İzak Rabin'in cenaze merasimine katılacaktır. Cumhurbaşkanı Demirel'in Kasım 1995'te yapılması tasarlanan ancak Rabin'e yapılan suikast nedeniyle ertelenen ziyareti Mart 1996'da gerçekleşecektir.²⁸⁷

²⁸⁴ www.deik.org.tr

²⁸⁵ Şaban H Çalış., İhsan D. Dağı, Ramazan Gözen, Türkiye'nin Dışpolitika Gündemi; Kimlik, Demokrasi, Güvenlik, Liberte Yayınları, birinci basım, Kasım 2001, s. 263 (Türkiye ve İsrail: Mesafeli Yakınlıktan Stratejik Ortaklığa, Süha Bölükbaşı)

²⁸⁶ Gencer Özcan, Türkiye-İsrail İlişkilerinde Dönüşüm: Güvenliğin Ötesi, TESEV Yayınları, Kasım 2005, s. 68-69

²⁸⁷ a.g.e. s. 69

Suriye'nin 1993'ten başlayarak PKK'ya verdiği desteği arttırması Körfez Savaşından sonra bir ölçüde yumuşayan ikili ilişkilerin gerilmesine neden olacaktır. PKK'nın Hatay'da yoğunlaşan eylemlerinden sonra yaptığı bir değerlendirmede Coşkun Kırca, Suriye'yi caydırmak üzere İsrail ile ilişkilerin "en kısa zamanda bir ittifaka" dönüştürülmesi gerektiğine işaret etmektedir.²⁸⁸

1996 başlarında Türkiye ve Suriye ilişkilerinde PKK konusundaki farklılıklardan ve su meselesinden kaynaklanan içinden çıkılmaz durum, Türkiye ve İsrail arasında daha sıkı bir işbirliğine katkıda bulunuyordu. 24 Şubat 1996 tarihinde Ankara İsrail ile bir "Askeri eğitim ve işbirliği anlaşması" imzaladığını duyurdu. Le Monde Diplomatique'in saygın editörü Alain Gresh, İzhak Rabin'in bu anlaşmayı 1994-95 tarihlerinde müzakere ettiğini öne sürdü.²⁸⁹

Türk-İsrail ekonomik işbirliği antlaşmalarının bölge ülkelerinde yankı uyandırması beklenirken bunların etkileri 23 Şubat 1996 tarihinde iki ülke arasında imzalanan askeri eğitim anlaşması kadar olmamıştır. Mısır Devlet Başkanı Hüsnü Mübarek "Türk-İsrail askeri antlaşmasının sadece bir eğitim anlaşması olduğu ve saldırgan bir amaç taşımadığı konusunda tatmin olmadığını" açıkça dile getirdi.²⁹⁰

Gresh'e göre "ortak hava ve deniz tatbikatlarını, limanlara erişimi ve İsrail hava kuvvetlerinin Anadolu üzerinde eğitim yapma imkanını içeren" Türk-İsrail anlaşmaları, "İsrail'in İran'a karşı operasyon yapması durumunda" faydalı olabilecek bir fırsattı. Gresh, bu fikrin 1996 başlarında İsrail'de sık sık dile getirilen bir fikir olduğunu ifade etti.²⁹¹

1996 yılının ilk yarısında Türkiye'nin Güney sınırlarında güvenliğin arttırılmasına

²⁸⁸ Gencer Özcan, Türkiye-İsrail İlişkilerinde Dönüşüm: Güvenliğin Ötesi, TESEV Yayınları, Kasım 2005, s. 74

²⁸⁹ Robert Olson, Türkiye'nin Suriye, İsrail ve Rusya ile İlişkileri: 1979-2001, çev: Süleyman Elik, Orient Yayınları, Şubat 2005, s. 29

²⁹⁰ Şaban H Çalış., İhsan D. Dağı, Ramazan Gözen, Türkiye'nin Dışpolitika Gündemi; Kimlik, Demokrasi, Güvenlik, Liberte Yayınları, birinci basım, Kasım 2001, s. 264 (Türkiye ve İsrail: Mesafeli Yakınlıktan Stratejik Ortaklığa, Süha Bölükbaşı)

²⁹¹ Olson, a.g.e. s. 30

yönelik yeni teknolojilerin uygulamaya konulması için iki ülke askeri yetkilileri arasında görüşmeler yapılacaktır. 1996 antlaşmalarının imzalanmasıyla bu süreç büyük bir ivme kazanacaktır.²⁹²

Şubat 1996'da İsrail Savunma Kuvvetleri (İSK) Suriye, Irak ve İran sınırı boyunca konuşlandırılmış Türk güçlerine bilgi ve mühimmat sağlama işini üstlenmiştir. Hatta Türkiye Kuzey Irak'ta, Güney Lübnan'daki İsrail güvenlik bölgesine benzer bir güvenlik bölgesi oluşturmuştur. Bundan sonra iki ordunun kara kuvvetleri ortak temaslarını yoğunlaştırmışlardır.²⁹³

Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'in 11-14 Mart 1996 tarihleri arasında İsrail'e yaptığı resmi ziyaret iki ülke ilişkileri açısından bir dönüm noktası niteliğindedir. Ziyaret sırasında taraflar dört anlaşma imzaladı: Ekonomik işbirliği anlaşması, serbest ticaret anlaşması, karşılıklı yatırımların korunması ve arttırılması anlaşması ve çifte vergilendirmeyi önleme anlaşması.²⁹⁴

Türk ve İsrail askeri yetkilileri arasında bölgesel barışı tehdit eden unsurların tartışıldığı toplantıların düzenlenmesi, eleştirilerin daha da artmasına yol açtı. Toplantı raporları İsrail ve Türkiye'nin Irak, Suriye ve İran'ı terörizm dahil birçok tehdidin kaynağı olarak gördüklerini dolaylı bir dille ifade ediyordu.²⁹⁵

Savunma Bakanı Turhan Tayan, Mayıs 1997'nin ilk günlerinde İsrail'e yaptığı resmi ziyaret sırasında "Suriye terörizmin bir üssüdür" açıklamasında bulundu ve barışa ve istikrara yönelik olası tehditlerin tartışıldığı bir dizi seminere katıldı.²⁹⁶

Genelkurmay İkinci Başkanı Çevik Bir'in Mayıs 1997'de İsrail'e gerçekleştirdiği

²⁹² Gencer Özcan, Türkiye-İsrail İlişkilerinde Dönüşüm: Güvenliğin Ötesi, TESEV Yayınları, Kasım 2005, s. 77

²⁹³ Efraim İnbar, Türk-İsrail Stratejik Ortaklığı, çev: Suna Ercan-Özgül Erdemli, ASAM Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları, Ankara 2001, s. 24

²⁹⁴ Şaban H Çalış., İhsan D. Dağı, Ramazan Gözen, Türkiye'nin Dışpolitika Gündemi; Kimlik, Demokrasi, Güvenlik, Liberte Yayınları, birinci basım, Kasım 2001, s. 264 (Türkiye ve İsrail: Mesafeli Yakınlıktan Stratejik Ortaklığa, Süha Bölükbaşı)

²⁹⁵ a.g.e. s. 266

²⁹⁶ a.g.e. s. 266

bir ziyaret sırasında İsrail Savunma Bakan Yardımcısı David İvry'nin yanısıra adı gizli tutulan ABD'li yetkililerin de katıldığı toplantılarda "Suriye ve İran'ın yolaçtığı bir bunalım durumumda üç ülkenin katkısıyla bir ortak birliğin oluşumu ve yapılması gibi konuların ele alındığı, öngörülen birliğin beraber müdahale yeteneği edinmesine yönelik eğitim ve uyum çalışmaları için gerekli önlemlerin" görüşüldüğüne ilişkin haberler basında yer almıştır.²⁹⁷

Bazı yorumlarda ise anlaşmanın, Suriye ve Yunanistan arasında Yunan uçaklarının Türkiye ile bir savaşı olması durumunda Suriye hava üslerini kullanmasına izin veren 1995 yılında imzalanan anlaşmaya bir misilleme olduğu belirtiliyordu.²⁹⁸

Türk-İsrail yakınlaşması, 1996 yılı ortalarından 1997 yılı ortalarına kadar iktidarda bulunan ve başbakanlığını Necmettin Erbakan'ın yaptığı RP-DYP koalisyon hükümeti döneminde dahi kesintiye uğramadı. Basında yer alan haberler, Erbakan'a rağmen Dışişleri bürokrasisinin ve Silahlı Kuvvetlerin Türk-İsrail yakınlaşmasına önem verdiklerini gösteriyor.²⁹⁹

Ne Refah Partisi'nin Haziran 1996'da iktidara gelmesi, ne de muhafazakar Likud Partisi'nin Mayıs 1996'daki zaferi ikili bağların sıkılaşmasını etkilemedi. Başbakan Erbakan, ilişkileri yavaşlatacağına dair kesin konuşmasına rağmen ordudan gelen muhalefetten dolayı bu söylediğini gerçekleştiremedi.³⁰⁰

Erbakan, F4 modernizasyon programını ve Şubat 1996'da gerçekleştirilen askeri eğitim anlaşmasını onayladı. İsrail'in izlediği politikaları yıllardır sert bir şekilde eleştiren Erbakan, iktidarı sırasında Türkiye'yi ziyaret eden İsrail hükümeti yetkilileriyle görüşmek zorunda kaldı. İsrail Dışişleri Bakanı David Levy'nin Nisan

²⁹⁷ Gencer Özcan, Türkiye-İsrail İlişkilerinde Dönüşüm: Güvenliğin Ötesi, TESEV Yayınları, Kasım 2005, s. 77

²⁹⁸ Robert Olson, Türkiye'nin Suriye, İsrail ve Rusya ile İlişkileri: 1979-2001, çev: Süleyman Elik, Orient Yayınları, Şubat 2005, s. 30

²⁹⁹ Şaban H Çalış., İhsan D. Dağı, Ramazan Gözen, Türkiye'nin Dışpolitika Gündemi; Kimlik, Demokrasi, Güvenlik, Liberte Yayınları, birinci basım, Kasım 2001, s. 266 (Türkiye ve İsrail: Mesafeli Yakınlıktan Stratejik Ortaklığa, Süha Bölükbaşı)

³⁰⁰ Olson, a.g.e. s. 33

1997'de Ankara'yı ziyareti sırasında Erbakan, İsrail'in işgal ettiği topraklardan çekilmesini, Filistinlilerle imzaladığı anlaşmaların şartlarına uymasını ve Doğu Kudüs'teki Yahudi yerleşimine son vermesine bir son vermesini isteyerek konuyu kamuoyu önünde takbih etti.³⁰¹

Erbakan'ın başbakanlığı sırasında Türkiye-İsrail ilişkilerinin nasıl bir dalgalanma yaşadığı hala tam olarak anlaşılabilmiş değildir. Hatta 23 Şubat 1996 tarihinde "Askeri Eğitim İşbirliği anlaşması"nı Erbakan'ın mı yoksa Çiller'in mi imzaladığı meselesi bile tartışma konusu olmuştur. Yıllar sonra (Ocak 2008) İsrail'in Gazze'ye saldırısı vesilesiyle aynı konuya dönen Bugün gazetesi yazarı Nuh Gönültaş'ın yazısına Erbakan'dan sert tepki ve açıklama gelmiştir.

Gönültaş yazısında şöyle diyordu:

"Filistinliler acı içinde haykırıışlarının karşılıksız olduğunu biliyorlar, ama ne yapsınlar. Her şeye rağmen Türkiye İsrail'e karşı bir şeyler yapabilir. En azından Necmettin Erbakan hocanın İsrail savaş uçaklarının Konya'da eğitim uçuşuna izin veren anlaşmalar iptal edilebilir! Düşünebiliyor musunuz, belki de Gazze'yi bombalayan 40 uçak Türkiye hava sahasında eğitim uçuşlarını yaptılar. İsrail denilen ülke ufacık bir yer. Savaş uçaklarının eğitimine müsait değil. Uçak havalandıktan birkaç dakika sonra başka ülke topraklarına giriyor. Onlar da Türkiye ile anlaşılıyorlar. Konya'daki üstte her zaman İsrail uçakları var. Bu anlaşmayı Necmettin Erbakan başbakan olarak imzalamış ama bu anlaşma asıl 28 Şubat'ın Türkiye'ye kazığıdır. Türkiye'nin hem böyle anlaşmalar yapıp hem de İsrail'in Filistinlilere yaptıklarına karşı olması sizce ne ifade eder?"³⁰²

Erbakan, bu iddiaya avukat aracılığıyla verdiği cevapta şöyle diyecekti:

³⁰¹ Şaban H Çalış., İhsan D. Dağı, Ramazan Gözen, Türkiye'nin Dışpolitika Gündemi; Kimlik, Demokrasi, Güvenlik, Liberte Yayınları, birinci basım, Kasım 2001, s. 267 (Türkiye ve İsrail: Mesafeli Yakınlıktan Stratejik Ortaklığa, Süha Bölükbaşı)

³⁰² Nuh Gönültaş, Bugün gazetesi, 30 Aralık 2008 (Gazze'yi bombalayan İsrail uçakları Konya'da eğitiliyor!)

Sayın Erhan Başyurt
Bugün Gazetesi Genel Yayın Yönetmeni

Gazeteniz yazarlarından Nuh Gönültaş 30.12.2008 tarihli, "Gazze'yi bombalayan uçaklar Konya'da eğitiliyor" başlıklı yazısında Milli Görüş Lideri ve 54. Hükümet Başbakanı Prof. Dr. Necmettin Erbakan'ı hedef alan, ancak tarihi gerçeklerle hiçbir alakası olmayan ifadelerle yer vermiştir.

Bu konudaki tarihi gerçekler şu şekildedir.

1- Türkiye ile İsrail arasında "Askeri Eğitim İşbirliği Anlaşması" 23 Şubat 1996 tarihinde imzalanmıştır.

2- Bu anlaşma Genel Kurmay İkinci Başkanı Çevik Bir tarafından 23 Şubat 1996 tarihinde, İsrail'e yaptığı ziyaret sırasında imzalanmıştır.

3- Sayın Erbakan'ın Başbakanlığında kurulan 54. Hükümet ise bu anlaşmadan üç ay sonra; 28 Haziran 1996 tarihinde iktidara gelmiştir.

4- Söz konusu anlaşma kapsamında 8 İsrail pilotu "eğitim uçuşu yapmak üzere" F-16 uçakları ile birlikte 16 Nisan 1996 tarihinde, yani Refahyol Hükümeti'nin kurulmasından yaklaşık iki ay önce Türkiye'ye gelmiştir.

5- Bu tarihi belgelerde de açıkça görüldüğü gibi söz konusu anlaşmaların Sayın Erbakan'ın başbakanlığında kurulan 54. Hükümet ile hiçbir alakası yoktur.

Tarihler ve belgeler bu kadar net bir şekilde ortada iken, söz konusu anlaşmanın "Erbakan Döneminde" imzalandığını söylemek, Refahyol Hükümeti'nin efsane hizmetlerine gölge düşürme çabasından başka bir şey olamaz.

Gerçeğin bu bilgiler doğrultusunda düzeltilmesini, aksi takdirde hukuki yollara başvurulacağını bildiririm.

31.12.2008

Prof. Dr. NECMETTİN ERBAKAN Vekili Avukat Yaşar GÜRKAN³⁰³

1996 sonrası dönem boyunca ikili ilişkilere yakından bakıldığında özellikle İsrail’li yetkililerin yaygınlaşan ve bölgesel özellikler kazanan tehditlere karşı yine bölgesel bir güvenlik düzenlemesi ile yanıtlanması anlayışını savundukları görülmektedir. Eylül 1998’de Başbakan Netanyahu, Türkiye-İsrail anlaşmasını güvenlik kuşağı olarak nitelendirerek askeri işbirliğinin kazanacağı bölgesel doğrultuları vurgulamıştır.³⁰⁴

Şubat 1998’deki Irak krizi sırasında ABD’nin Türkiye büyükelçisi, Irak’ın İsrail’e karşı füze saldırısı bulunması karşısında, Türkiye’nin İsrail’in misilleme yapması için Türk hava sahasını kullanmasına izin vermeyi düşüneceğini bildirmiştir.³⁰⁵

Orgeneral Bir’e göre Türkiye ile İsrail arasında imzalanan askeri anlaşma 1998 sonbaharında Türkiye ile Suriye arasında çıkan krizin çözümünün yolunu açmıştır.³⁰⁶

Temmuz 1999’da Başbakanlık tarafından yayınlanan bir genelgede Türkiye’nin İsrail’le yakınlaşma politikasının “Arap ülkelerinin Türkiye’ye karşı düşmanca tutumları, PKK’ya verdiği açık desteğe rağmen Suriye’nin yanında yer almaları ve Suriye yanlısı politika izlemeleri” üzerine gündeme geldiği belirtilecektir.³⁰⁷

Türk basını Türkiye ve İsrail arasındaki ittifakın sadece bir reel politika mevzusu olduğu ve iki ülkenin ortak çıkarlarının 40 yıl önceye uzandığını anlatan çeşitli hikayeler ortaya attı. 14 Şubat (1999) tarihinde hükümet ve TSK yanlısı Hürriyet gazetesinin genel yayın yönetmeni Ertuğrul Özkök’ün Dışişleri Bakanı İler

³⁰³ www.sp.org.tr, 31 Aralık 2008 (Erbakan’ın Saadet Partisi resmi internet sitesinde de yayınlanan tekzibi)

³⁰⁴ Gencer Özcan, Türkiye-İsrail İlişkilerinde Dönüşüm: Güvenliğin Ötesi, TESEV Yayınları, Kasım 2005, s. 120

³⁰⁵ Efraim İnbar, Türk-İsrail Stratejik Ortaklığı, çev: Suna Ercan-Özgül Erdemli, ASAM Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları, Ankara 2001, s. 38

³⁰⁶ a.g.e. s. 38

³⁰⁷ Özcan, a.g.e. s. 79

Türkmen ile yaptığı bir televizyon röportajı esnasında İlder Türkmen Türkiye ve İsrail arasındaki istihbarat işbirliğinin 1958 yılında daha sonralarda İsrail Cumhurbaşkanı olan David Ben-Gurion ve Golda Meir'in Ankara'ya yaptıkları gizli ziyaretle başladığını kabul etti.³⁰⁸

Yeni ittifakın bir parçası olarak Türkiye ve İsrail insan hikayeleri ortaya çıkarttılar. Bu hikayelerden büyük dikkat çeken biri, 1930 yılında ailesinin Rusya'dan kaçıp Türkiye'ye gelmesinden sonra hayatının 13 yılını Türkiye'de yaşayan "Kaptan Reuven" in hikayesiydi. 1943 yılında ailesi Filistin'i göç etmişti. 1974 yılında Kıbrıs Barış Harekatı esnasında, ileride deniz kuvvetleri komutanı olacak olan Güven Erkaya komutasındaki Kocatepe zırhlısı Yunan ateşi sonucunda batırılmıştı. Kaptan Reuven ve mürettebatı Güven Erkaya ve Kocatepe mürettebatından 41 kişiyi kurtarmıştı. Kaptan Reuven ve ailesi Erkaya'nın misafiri olarak Türkiye'ye davet edildiler ve gazetelerde yazıldığına göre "krallar gibi ağırlandılar". 1958 yılında Ben-Gurion ve Golda Meir'in Türkiye'ye yaptıkları gizli ziyaretin ortaya çıkması gibi Kaptan Reuven hikayesinin amacı da Türkiye ve İsrail'in çoğu kişinin bildiğinden daha uzun bir süredir ilişkiler içerisinde bulduklarını göstermekti.³⁰⁹

Washington Yakınoğu Enstitüsü'nün bildirdiğine göre 1997 yılında çeşitli kuruluşları temsilen yaklaşık 60 Amerikan Yahudi heyeti Türkiye'ye geldi. Bunun yanısıra çok sayıda özel ziyaret oldu. Etkin Yahudi kuruluşlarının temsilcileri 1998 ve 1999 yıllarında Türkiye'yi ziyaret etmeyi sürdürdüler.³¹⁰

İsrail hükümeti aktif bir biçimde Türkiye ile bağlantıyı devam ettirme yolunu aramıştır. Ayrıca Ankara'nın Ortadoğu'da ve özellikle de Arap-İsrail barış sürecinde daha önemli bir rol oynama isteğinden faydalanmıştır. Türkiye çok taraflı görüşmelerin Madrid Barış Konferansı'nda düzenlenen ayağına katılmak istemiş ve hatta İsrail ve Filistin yönetimi arasında gerçekleşen el-Halil

³⁰⁸ Robert Olson, Türkiye'nin Suriye, İsrail ve Rusya ile İlişkileri: 1979-2001, çev: Süleyman Elik, Orient Yayınları, Şubat 2005, s. 51

³⁰⁹ a.g.e. s. 52

³¹⁰ a.g.e. s. 68

Anlaşması'nın (Ocak 1997) uygulanması için kurulan uluslar arası güce gözlemci göndermiştir.³¹¹

İsrail'in Mayıs 2000'de Güney Lübnan'dan tek taraflı olarak çekilmesiyle birlikte bölgeye barış geleceğine ilişkin ümitler artmış, ancak Temmuz 2000'de ABD'nin gözetiminde başlayan Camp David görüşmelerinin sonuçsuz kalmasıyla beklentiler boşa çıkmıştır. Bu dönemde Türkiye diplomatik çabalarını çatışmaların durdurulması doğrultusunda yoğunlaştırmış, "kolaylaştırıcı rol" olarak adlandırılan ve barış sürecine dönülebilmesi için taraflar arasında müzakere sürecinin önünü açacak girişimlerde bulunmuştur.³¹²

BM Genel Kurulu'nun 20 Ekim 2000 tarihli toplantısında kabul edilen Filistin yanlısı karara Türkiye, İsrail ve ABD'nin muhalefetine karşı olumlu oy vermiştir. Türkiye, Ekim 2000'de BM Genel Kurulu'nda "Filistinli sivillere karşı aşırı güç kullanan İsrail'i kınayarak olayları soruşturmak için bir mekanizma oluşturulmasını destekleyen bir karar tasarısı" lehinde oy kullanmıştır.³¹³

Mart 2002'de El-Halil'de BM Uluslar arası Gözlemci Birliği olarak çalışan Geçici Uluslar arası Mevcudiyet (TIPH) görevlileri Binbaşı Cengiz Toytunç ve Catherine Berruex'nün öldürülmesi Türkiye'nin sert tepkisine neden olmuştur.³¹⁴

Türkiye'nin girişimleri arasında en dikkat çeken, Nisan 2002'de Dışişleri Bakanı Cem'in Yunanistan Dışişleri Bakanı Yorgo Papandreu ile birlikte yaptıkları arabuluculuk gezisi olmuştur.

Ankara, özellikle Nisan 2002'de başlattığı "Savunma Kalkanı Operasyonu" sırasında İsrail'in uyguladığı yöntemleri eleştirmiş, Yaser Arafat'ın tecrit

³¹¹ Efraim İnbar, Türk-İsrail Stratejik Ortaklığı, çev: Suna Ercan-Özgül Erdemli, ASAM Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları, Ankara 2001, s. 24

³¹² Gencer Özcan, Türkiye-İsrail İlişkilerinde Dönüşüm: Güvenliğin Ötesi, TESEV Yayınları, Kasım 2005, s. 125

³¹³ a.g.e. s. 126

³¹⁴ a.g.e. s. 128

edilmesini kınayarak Filistin devletinin Türkiye tarafından tanındığına dikkat çekerek Arafat'a yapılan muameleyi "saygısızlık" olarak nitelendirmiştir. Dışişleri Bakanı İsmail Cem açıklamasında "Filistin halkının topluca tabi tutulduğu muameleyi çağdışı bir davranış ve insan haklarının ihlali" olduğunu söyleyerek İsrail'i işgal edilen Filistin kentlerinden çekilmeye davet edecektir.³¹⁵

Gerek İsrail'e karşı "eleştirel diyalog" politikasının, gerekse Suriye ve İran ile yakınlaşmanın AKP'nin İslam ülkelerine dönük politikalarının bir sonucu olmaktan çok DSP-MHP-ANAP iktidarı döneminde temelleri atılan bir değişim süreci olarak anlaşılması gerektiğine işaret etmektedir.³¹⁶

Mart-Mayıs 2004 ayları arasında İsrail tarafından işgal altındaki topraklarda yapılan operasyonlarda sivillerin hedef alınması ve seçilmiş hedeflere yapılan suikastlar, Haziran 2004'te ise İsrail'in Kuzey Irak'taki faaliyetleri ilişkilerde kısa süreli bir bunalımın yaşanmasına neden olacaktır. 22 Mart 2004'te HAMAS'ın dini lideri Şeyh Ahmet Yasin'in öldürülmesi üzerine Başbakan Erdoğan "...Bir devlet kin tutmaz ve hukuku askıya almaz. Böyle olursa bu terördür." sözleriyle suikastı kınayacaktır. 17 Nisan 2004'te Yasin'in yerine geçen Abdulaziz Rantisi de İsrail tarafından düzenlenen bir hava saldırısı sonucunda öldürülecektir. Dışişleri Bakanlığı açıklamasında operasyon, hukuk dışı suikast eylemi olarak nitelendirilecek, saldırının barış çabalarına darbe vurduğu belirtilecektir.³¹⁷

HAMAS'ın kurucusu Şeyh Ahmed Yasin'in, HAMAS Lübnan temsilcisinin söylediği gibi "kuralsız ve sınırsız bir savaş siyaseti uyarınca gayri ahlaki ve gayri insani şekilde" feci bir suikast sonucu öldürülmesi Batılı ülkelerde de Arap ülkelerinde de meşruiyet sorunu olarak tartışılırken AK Parti hükümetinin önde gelen isimleri "terörle savaşın suikast yöntemleriyle yapılmaması gerektiği"nden söz ediyorlardı. İsrail tarafının kendi içinde bile en azından suikast sonrasında ödenecek bedele değip değmediği türünden bir meşruiyet tartışması yapıtı

³¹⁵ Gencer Özcan, Türkiye-İsrail İlişkilerinde Dönüşüm: Güvenliğin Ötesi, TESEV Yayınları, Kasım 2005, s. 129

³¹⁶ a.g.e. s. 132

³¹⁷ a.g.e. s. 132-133

sırada Başbakan Erdoğan meşruiyet bahsini elde bir sayarak "Ortadoğu barış sürecine gölge düşmesi"nden endişe duymakla yetindi.³¹⁸

Bir değerlendirmede Erdoğan'daki değişim şöyle dile getirilecektir: "Tüm Arap dünyasını ayağa kaldıran ve Batılı mahfillerde sarsıcı etkiye yolaçan böylesine önemli bir olaya AK Parti çevrelerinden gelen tepkiyi, parti yönetiminin, içinden gelmekle birlikte ayrışmaya ve mesafeyi açmaya büyük özen gösterdiği toplumsal temelinden uzaklaşıp değiştiğini kanıtlamanın yeni bir fırsatı saydığı şeklinde yorumlayacaksak Türkiye'nin Ortadoğu nâzım planında ortalama işlevin de altında bir konuma hem razı, hem istekli olduğu sonucu çıkarabiliriz."³¹⁹

Edward Said ile birlikte demokratik Filistin muhalefetine kurucularından olan Filistin Ulusal İniyatifi Genel Sekreteri Dr. Mustafa Barguti, bir yazısında Şaron'un saldırgan politikalarını değerlendirirken "cehennemin yeryüzüne indiği"nden ve Şaron'un mutlaka durdurulması gerektiğinden sözediyordu. Şaron'un bu talep ve beklentilere cevabı ise ABD desteğiyle türlü bahanelere sığınarak Şam yakınlarındaki toprakları vurmak, İran'ı tehdit etmek ve nihayet Ahmed Yasin'i öldürmek oldu. Filistin'i yutma girişimi olarak 500 buldozerin geceli gündüzlü çalışmasıyla ve kilometresi için 2 milyon dolar harcanarak inşası devam eden ünlü "duvar" ise şiddetin meşruiyetine davetiye çıkaran simgesel anlamıyla herkesin gözü önünde haritaya yeni bir çizgi olarak ekleniyordu.³²⁰

Bu arada Başbakan Erdoğan'ın Nisan 2004'te İsrail'e gerçekleştireceği resmi ziyaret de bu olaylardan dolayı ertelenmiştir.³²¹

Türkiye-İsrail ilişkilerinde, operasyonların getirmiş olduğu gerginlik Türkiye'yi Amerika'nın Irak operasyonu ile birlikte İsrail'in de bu tür sert askeri önlemlere girişmesi Türkiye'yi Ortadoğu'da ilgili ülkelere "endişelerini gösterici" politikalar uygulamasını zorunlu kılmıştır. İsrail'in Hamas liderlerini öldürmesinin ardından

³¹⁸ Kenan Çamurcu, AK Parti'nin Stra-Trajik Meseleleri, Şehir Yayınları Eylül 2005 s. 69,

³¹⁹ a.g.e. s. 70

³²⁰ Kenan Çamurcu, AK Parti'nin Stra-Trajik Meseleleri, Şehir Yayınları Eylül 2005, s. 73

³²¹ Türel Yılmaz, Mehmet Şahin, Mesut Taştekin, Ortadoğu Siyasetinde İsrail, Platin Yayınları, birinci baskı, Mart 2005, s. 159 (AKP Hükümeti Dönemi Türkiye-İsrail İlişkileri, Mesut Taştekin)

Refah mülteci kampına düzenlediği saldırı ve ardından bu saldırıyı protesto eden Filistinlilerin üzerine ağır silahlarla saldırı düzenlemesi sadece Türkiye'nin değil bütün dünyanın tepkisini çeken olaylar oldu. Özellikle bu son saldırı Türkiye-İsrail ilişkilerinde, her ne kadar iki ülke arasında daha önce kurulmuş olan ilişkiler yürütülse de diplomatik tepkiyi yansıtıcı siyasi ilişkilerin gerilemesine neden olmuştur.³²²

Bölgesel gelişmelerin ikili ilişkiler üzerindeki olumsuz etkilerine karşın AKP hükümetleri döneminde gerek askeri eğitim gerekse savunma sanayi alanlarında işbirliği devam edecektir. Askeri yetkililer arasındaki kurumsal işbirliği düzenli ziyaretlerle sürdürülmektedir. Özellikle ilk AKP hükümetinin kurulmasını izleyen aylarda gerçekleştirilen ziyaretlere kısaca göz atmak bile askeri ilişkilerdeki kurumsallaşmanın düzeyini gözler önüne sermektedir.³²³

Haziran 2004'te The New Yorker'da Seymour M. Hersh tarafından hazırlanan bir haberde İsrail'in Mistaravim komandolarının 2003 yılı sonlarından başlayarak Kuzey Irak'ta Kürt peşmergelere Şia milislerini dengeleyebilecek yeterliliğe ulaşabilmeleri için askeri eğitim verdiklerini, ayrıca İsrail istihbarat unsurlarının İran ve Suriye Kürtleri arasında etkin olduklarını, bu durumun Türkiye tarafından kaygıyla izlendiği belirtilecektir. Haberin yayınlanması Türkiye'de yoğun tartışmalara yolaçacak, ikili ilişkilerin İsrail'in Kürt politikası nedeniyle bunalıma girdiği ileri sürülecektir.³²⁴

İlişkilerde yakınlaşmanın en önemli dönüm noktalarından birisi Başbakan Erdoğan'ın Mayıs 2005'teki İsrail ziyaretidir. Ziyaretin gerçekleştirilebilmesi bile ikili ilişkilerde psikolojik eşğin aşılmış olduğunu ortaya koymaktadır.³²⁵

Ulusal güvenlik kaygıları yakın işbirliğine stratejik bir nitelik kazandıran belirleyici

³²² Türel Yılmaz, Mehmet Şahin, Mesut Taştekin, Ortadoğu Siyasetinde İsrail, Platin Yayınları, birinci baskı, Mart 2005, s. 160 (AKP Hükümeti Dönemi Türkiye-İsrail İlişkileri, Mesut Taştekin)

³²³ Gencer Özcan, Türkiye-İsrail İlişkilerinde Dönüşüm: Güvenliğin Ötesi, TESEV Yayınları, Kasım 2005, s. 155

³²⁴ a.g.e. s. 158

³²⁵ a.g.e. s. 163

faktör olmuştur. İki başkent arasındaki anlaşmanın geleneksel anlamda askeri bir ittifak olmadığı açıktır. Türkiye ve İsrail, birinin diğeri adına askeri bir harekate girişmesi anlamına gelen, bir *casus foederis* tanımlamamaktadırlar. İleride oluşabilecek ihtimaller için ortak savunma sözü ya da resmi bir askeri işbirliği yoktur. Her ikisi de kendi ulusal güvenlikleriyle yakından ilişkili olmayan krizlerin içine düşmekten çekinmektedirler ve hiçbiri diğerin kendi savaşına aktif olarak katılmasını beklememektedir.

Bunun yanısıra askeri işbirliğinin şu andaki düzeyi, gelecekteki ortak bir askeri hareket için bir altyapı sistemi oluşturmuştur. 2001 Ocak ayındaki donanma tatbikatiyle ilgili olarak İsrail Savunma Bakanı vekili Efraim Sneh şöyle demiştir: "Burada esaslı bir durum sözkonusudur. Bunun sadece teknik bir şey olduğunu söylemek ise saflık olur."³²⁶

3. TÜRK - İSRAİL İLİŞKİLERİNİN GELİŞMESİNDE ETKİLİ OLAN FAKTÖRLER

Türkiye ile İsrail arasındaki ilişkilerin gelişmesinde etkili olan faktörlerin ulusal güvenlikle sınırlı olduğu söylenebilir. Ticari ve kültürel ilişkilerin bu temel etkene bağlı sonuçlar olduğu belirtilmelidir. İsrail'in resmen tanındığı 1948 tarihinden başlayarak, İsrail'le yaşanan tüm yakınlaşmaların bu ulusal güvenlik etkeni etrafında gerçekleştiği bir gerçektir.

Batı dünyasında Türkiye'nin İsrail'le yakın ilişkiler kurması bir değişim süreci olarak algılanıyordu. Bu konudaki bir analizde şöyle denmektedir: "Türkiye, küresel durumdaki tüm değişimleri -ya da onlara değişim gibi görünen şeyleri- yakından takip ediyordu. Hal böyle olunca Ortadoğu'da İngiltere'nin yerine ABD'nin bir güç olarak ortaya çıkmasıyla birlikte rotasını Londra'dan Washington'a çevirdi. Bu ise dolaylı da olsa İsrail'in değerinin yükselmesini sağlamıştı. Türkler, İsrail'in Washington'da Türkiye'nin çıkarları için avukatlık

³²⁶ Efraim İnbar, Türk-İsrail Stratejik Ortaklığı, çev: Suna Ercan-Özgül Erdemli, ASAM Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları, Ankara 2001, s. 35-36

yapabileceğine ikna olmuştu.”³²⁷

Öte yandan İsrail devleti Arap olmayan ancak önemli Müslüman bir ülke olan Türkiye ile ilişkilere her zaman büyük önem vermiştir. Türkiye'nin nüfusunun Müslüman olması, bu ülkeyi Arap dünyası ile çatışmasındaki dini esas etkisizleştirmeyi tercih eden Yahudi Devleti'nin özel ilgisi haline getirmiştir.³²⁸

Petro-dolarların veya Amerika'daki Yahudi lobisinin Türkiye'yi zaman zaman etkilediği doğrudur. Ancak herhangi bir andaki jeopolitik ihtiyaç algılaması Ankara'nın Ortadoğu'da nasıl hareket edeceğini daha çok belirlemiştir. 1970'lerin Arap yanlısı ve 1990'ların İsrail yanlısı eğilimlerinin her ikisi de Ankara tarafından jeopolitik gerçeklerin sonucu olarak görülmüştür. Aynı Batı yanlısı ve Sovyet karşıtı eğilimleri paylaşan İsrail'le olan iyi ilişkiler, 1956'da ve asıl olarak 1967'de Türkiye'nin algılanan jeopolitik ihtiyaçlarının gereği olarak düşük bir seviyeye indirilmiştir. 1956'da Bağdat Paktı'nı kurtarma ihtiyacı Türkiye'yi yönlendirmişken, 1967'de Ankara'nın Kıbrıs tezini uluslararası planda destekleyecek ülkelere olan gereksinme Türkiye'yi etkilemiştir.³²⁹

Türkiye'de İslami bir köktendinci tehdidi algılamalarının Türk-İsrail ilişkilerini etkilediği hep düşünülmüştür. Fakat bu algılamaların İsrail'le olan mesafeli yakınlığın terkedilmesine ve bazı alanlarda fütursuzca işbirliğine yolaçtığı da doğrudur.³³⁰

Fakat bağlantı konusunun sadece bugüne özgü ve "İslami köktendincilik"le ilgili olmadığı, sol hareketlerle Filistin mücadelesi arasındaki temasın da yine ulusal güvenlik algısı üzerinden İsrail-Türkiye yakınlaşmasına zemin oluşturduğu anlaşılmaktadır.

³²⁷ Amikam Nachmani, *Israel, Turkey and Greece Uneasy Relations in the East Mediterranean*, Frank Cass co. Ltd. Great Britain 1987, s. 50

³²⁸ Efraim İnbar, *Türk-İsrail Stratejik Ortaklığı*, çev: Suna Ercan-Özgül Erdemli, ASAM Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları, Ankara 2001, s. 7

³²⁹ Şaban H Çalış., İhsan D. Dağı, Ramazan Gözen, *Türkiye'nin Dışpolitika Gündemi; Kimlik, Demokrasi, Güvenlik, Liberte Yayınları*, birinci basım, Kasım 2001, s. 244 (Türkiye ve İsrail: Mesafeli Yakınlıktan Stratejik Ortaklığa, Süha Bölükbaşı)

³³⁰ a.g.e. s. 243

1967 Arap-İsrail savaşı ve FKÖ'nün işgal altındaki topraklarda sergilediği başarılı direniş Türkiye'de Küba ve Vietnam'da gerilla hareketlerini ilgiyle izleyen sol eğilimli gençlerin Filistin örgütlerine karşı yakınlık duymasına yolaçmıştır. Filistin direnişine destek olmak ve edinilecek deneyimi Türkiye'de kullanmak düşüncesiyle sol eğilimli çok sayıda genç 1968 yılının ikinci yarısından itibaren Filistin'e gidecektir. Bu dönemde benimsenen ve "Ortadoğu devrimci çemberi" olarak adlandırılan yaklaşım gereğince İsrail, ABD emperyalizminin bölgedeki temsilcisi olarak algılanmaktadır. Türkiye kökenli örgütlerin Filistinli örgütlerle yakınlaşmasının Türkiye ile İsrail güvenlik örgütleri arasında sürekli ve yakın işbirliği ilişkisinin kurulmasına zemin hazırladığı açıktır. İsrail her fırsatta Türkiye'nin dikkatini önce Türk, seksenli yıllarda ise Kürt ve Ermeni örgütler ile Filistinliler arasında kurulan "tehlikeli" bağlantılara çekecektir. Filistin sahasına yerleşen Kürt ayrılıkçı örgütünün eylemleri doksanlı yılların ortasında başlatılacak açık askeri işbirliğinin en önemli dinamiklerinden birisini oluşturacaktır.³³¹

Seksenli yılların ikinci yarısı Türkiye-İsrail ilişkilerinde bir geçiş ya da alacakaranlık dönemi olarak tanımlanabilir. Bu dönemde bir yandan ikili ilişkilerin gelişimini baskılayan nedenler etkisini sürdürürken öte yandan 1991-1996 yılları arasında ikili ilişkilerin görülmedik ölçüde hızlı bir gelişme içine girmesini sağlayan etkenlerin su yüzüne çıktığı görülecektir. Bu etkenlerden birincisi, Arap ülkelerinden gelen eylemcilerin Türkiye'de görevli yabancı diplomatları hedef alan saldırılarında görülen artış özellikle Türk güvenlik çevrelerindeki FKÖ karşıtlığını daha da pekiştirecektir. ASALA ile Abu Nidal başta olmak üzere değişik Filistinli örgütlerin yardımlaşması, ASALA'nın eylemlerinde özellikle MİT kökenli Dışişleri personelini hedef alması gibi faktörler istihbarat ve güvenlik çevrelerinin İsraili meslektaşlarıyla daha yakın bir ilişki içine girmesini kolaylaştıracaktır.

İkinci olarak Arap ülkelerinin Türkiye'yi değişik sorunlar bağlamında

³³¹ Gencer Özcan, Türkiye-İsrail İlişkilerinde Dönüşüm: Güvenliğin Ötesi, TESEV Yayınları, Kasım 2005, s. 40-41

desteklemekten kaçınması Ankara'nın İsrail ile ilişkilerini Arap ülkelerinin tepkilerine aldirmaksızın yakınlaştırmasını kolaylaştıracaktır.³³²

Türkiye ayrıca, güçlü Yahudi gruplarını ve liderlerini ABD'deki Türkiye'nin politikalarına karşı faaliyet gösteren Yunan ve Ermeni lobilerine karşı bir denge unsuru olarak kullanmayı umuyordu.³³³

Türkiye'de Kürt ayrılıkçılığının Irak'ta yaşanan çözülme sürecinin de etkisiyle güç kazanması ikili ilişkilerin gelişimine yolaçan bölgesel dinamiklerin başında gelmektedir.³³⁴

Bu dönemde Türkiye ile İsrail arasında yaşanan yakınlaşmanın mihenk taşı Suriye oluşturuyordu ve her iki ülkenin de Suriye ile ciddi sorunları bulunuyordu. Ankara'dan bakıldığında şöyle gözüküyordu tablo: Suriye, Türkiye'nin stratejik düşmanıydı. İki ülke arasındaki ihtilaf konuları öncelikle Fırat-Dicle sularının paylaşım sorunu ve Suriye'nin Hatay üzerindeki emelleriydi. Suriye yüzden PKK'yı destekliyordu. Kudüs'ten bakıldığında ise Suriye, İsrail ile iki kez savaşmış son derece stratejik bir düşmandı.³³⁵

Fakat bir başka iddiaya göre Türkiye ile İsrail arasındaki ittifakın en önemli sebeplerinden birinin, iki ülke arasındaki ticareti arttırmak olduğu 1998 yılında açığa çıktı.³³⁶

Sovyetler Birliği'nin yıkılmasından sonra uluslararası güç dengelerinin ve jeopolitik ortamın değişmesi Türkiye'yi Avrupa ve ABD'nin Türkiye'deki insan hakları ihlallerinden, mesela Kürtlere uygulanan baskıdan dolayı engellenmeyecek, sınırlanmayacak ve yavaşlatılmayacak kaynaklardan silah

³³² Gencer Özcan, Türkiye-İsrail İlişkilerinde Dönüşüm: Güvenliğin Ötesi, TESEV Yayınları, Kasım 2005, s. 58

³³³ Robert Olson, Türkiye'nin Suriye, İsrail ve Rusya ile İlişkileri: 1979-2001, çev: Süleyman Elik, Orient Yayınları, Şubat 2005, s. 59

³³⁴ Özcan, a.g.e. s. 70

³³⁵ Aydoğan Vatandaş, Armagedon Türkiye-İsrail Gizli Savaşı, Timaş Yayınları, İstanbul 1997, s. 32

³³⁶ Olson, a.g.e. s. 54

alımına yönlendirdi. İsrail bu tür ihlallerle ilgilenmiyor ve insan haklarını büyük ölçeklerde ihlal eden bir ülkeyle ittifak yapmasına yönelik gelecek eleştirilerden de etkilenmez görünüyordu.³³⁷

İsrail Türkiye ile olan ittifakından başka kazançlar da elde etmek peşindeydi. Temel amaçlarından biri de kendisini Ortadoğu'nun politik, sosyal, entelektüel ve artistik kültürüne bütünüyle entegre etmektir.³³⁸

1999'daki depremden yaklaşık iki ay sonra, Genelkurmay Başkanlığından yeni emekli olmuş olan Çevik Bir Washington'daydı ve İsrail yanlısı Washington Yakındoğu Enstitüsü'nde bir konuşma yaptı. Türkiye-İsrail ittifakının stratejik önemini altını çizen Bir, ittifakın Orta Asya ve Kafkas ülkelerini Batıya yaklaştırmak için özellikle önemli olduğunu vurguladı. Emekli orgenerale göre Cumhurbaşkanı Hatemi'nin reformcu programına rağmen İran'ın elinde bulunan yeni füzelerin Türkiye ve İsrail için bir tehdit oluşturmasından dolayı bu ittifakın ayrıca önemli olduğunu söyledi.³³⁹

ABD süper güç olarak bütün dünyayı denetim altına alabilmek için girişimlerde bulunurken batı ittifakı bölünmüş ve Avrupa ülkeleri Almanya'nın önderliğinde yeni bir kutup olarak dünya sahnesine çıkmışlardır. Süper güce karşı Avrupa Birliği'nin yeni bir küresel oyuncu olarak devreye girdiği ve tek merkezli dünyaya karşı çok merkezli bir dünya alternatifini kıtasal büyüklüğe sahip olan Rusya, Çin, Hindistan ve Brezilya gibi ülkelerin desteği ile ABD'ye karşı çıktığı görülmektedir. Bu durumda, Kuzey Amerika ülkelerini ekonomik birlik gerekçesi ile denetimi altına alan ABD'nin Avrupa, Asya, Afrika ve Güney Amerika kıtalarındaki alternatif bölgesel güç oluşumlarına karşı dünyanın jeopolitik merkezine bir askeri çıkartmayı gündeme getirdiği görülmektedir. Bu doğrultuda İsrail'in Ortadoğu'daki konumundan ve İsrail'e arka çıkan lobilerin desteklerinden

³³⁷ Robert Olson, Türkiye'nin Suriye, İsrail ve Rusya ile İlişkileri: 1979-2001, çev: Süleyman Elik, Orient Yayınları, Şubat 2005, s. 58

³³⁸ a.g.e. s. 62

³³⁹ a.g.e. s. 70

yararlanılmıştır.³⁴⁰

Türkiye’de bir kesim İsrail’le ilişkilerin Türkiye’ye bölgesel ve küresel ölçekte önemli bir etkinlik kazandırdığını düşünürken, başka bir kesim ise küresel güçlerin ve trendlerin baskısı altında Türkiye’nin, Büyük Ortadoğu’da etkin bir dış politika izleyemediğinden şikayet etmektedir.³⁴¹

3.1. TÜRK - İSRAİL İŞBİRLİĞİ ALANLARI İLE BU İŞBİRLİĞİ ALANLARININ BÖLGE VE ULUSLARARASI BAKIMDAN STRATEJİK ÖNEMİ

3.1.1. Ticari ve Ekonomik İlişkiler

1991 yılından başlayarak Türkiye ile İsrail arasındaki ticari ilişkiler hızla yükselen bir ivmeye sahiptir. 1993’te kurulan Türkiye-İsrail İş Konseyi 1996’daki bir dizi ticari anlaşmanın imzalanmasının mecrasını oluşturmuştur. İki devlet arasındaki Serbest Ticaret Alanı Anlaşması 14 Mart 1996’da imzalandı.³⁴²

İki ülke arasında ilk imzalanan anlaşmalardan birisi, yılda ortalama 300.000 İsrailli turistini Türkiye’yi ziyaretini öngören Haziran 1992 Turizm İşbirliği Anlaşmasıydı. Dışişleri Bakanı Hikmet Çetin’in Kasım 1993’te İsrail’i ziyaret etmesinin ardından iki ülke arasında ekonomik işbirliği ve kültürel değişim konularında çeşitli anlaşmalar imzalandı.³⁴³

Ticari, Ekonomik, Sınai, Teknik ve Bilimsel İşbirliği Anlaşması’nın tarihi ise 24

³⁴⁰ Uluslararası Çatışma Alanları ve Türkiye’nin Güvenliği, Derleyen: Gamze Güngörmüş Kona, IQ Kültürsanat Yayıncılık, birinci baskı Şubat 2005, s. 127 (Türkiye’nin Güvenliği, Prof. Dr. Anıl Çeçen)

³⁴¹ Türkiye’nin Güvenliği Sempozyumu (Tarihten Günümüze İç ve Dış Tehditler) Elazığ 17-19 Ekim 2001, Bildiriler, Editörler: Orhan Kılıç - Mehmet Çevik, Fırat Üniversitesi Rektörlüğü, Nisan 2002, s. 332 (Küreselleşme Sürecinde Türk Dış Politikası ve Türkiye’ni Yeni Tehdit Algılamaları, Yrd. Doç. Dr. Hamit Ersoy)

³⁴² www.deik.org.tr http://www.deik.org.tr/Pages/TR/IK_AnaSayfa.aspx?IKID=96

³⁴³ Şaban H Çalış., İhsan D. Dağı, Ramazan Gözen, Türkiye’nin Dışpolitika Gündemi; Kimlik, Demokrasi, Güvenlik, Liberte Yayınları, birinci basım, Kasım 2001, s. 262 (Türkiye ve İsrail: Mesafeli Yakınlıktan Stratejik Ortaklığa, Süha Bölükbaşı)

Ocak 1996'dır. Çifte Vergilendirmenin Önlenmesi Anlaşması 24 Ocak 1996'da, Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması Anlaşması 24 Ocak 1996'da, Gümrük İdarelerinin Karşılıklı Yardımlaşmasına İlişkin Anlaşma 23 Aralık 1996'da, Türkiye-İsrail Karma Ekonomik Komisyon I. Dönem Mutabakat Zaptı 8 Şubat 2000'de, Türkiye-İsrail Karma Ekonomik Komisyon II. Dönem Mutabakat Zaptı 14 Temmuz 2004'de imzalandı.³⁴⁴

Türkiye-İsrail İş Konsey'in raporuna göre Mayıs 1997'de iki ülke arasında Serbest Ticaret Anlaşması'nın yürürlüğe girmesiyle, yaklaşık 200 ürüne uygulanan gümrük vergileri kaldırılmış ve gerek ihracat gerek ithalatta dikkate değer bir artış kaydedilmiştir. Söz konusu Serbest Ticaret Anlaşması çerçevesinde, gümrüğe tabi olan bazı tekstil ürünlerine uygulanan yüzde 13.3'lük vergi de 1 Ocak 2000 tarihi itibarıyla kaldırılmıştır. Anlaşmayı takiben İsrail ile 1996 yılında 446 milyon dolar olan ticaret hacmi %212 oranında artarak 2003 yılında 1.39 milyar dolar seviyesine çıkmıştır.

2006 yılında iki ülke arasındaki ticaret hacmi 2.3 milyar dolara ulaşırken İsrail'e ihracat 2005 yılına göre %4,1 oranında artarak 1.5 milyar dolara yükselmiş, İsrail'den ithalat ise %4 oranında azalarak 772 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. 2007 yılında ise ticaret hacmi 2.7 milyar dolara ulaşmış olup İsrail'e ihracatımız bir önceki yıla göre %8,5 oranında artarak 1.6 milyar dolara, İsrail'den ithalatımız ise bir önceki yıla göre %40 oranında artarak 1 milyar dolar seviyesine yükselmiştir.³⁴⁵

Türkiye'nin İsrail'e ihraç ettiği başlıca ürünler demir-çelik, otomotiv ve yan sanayi, petrol ve petrol ürünleri, elektrikli makina ve cihazlar, dokumacılık ürünleri, kimyasallar, hazır giyim, metal eşya olarak sıralanabilir. Türkiye, İsrail'den kimyasallar, petrol ve petrol ürünleri, maden cevherleri ve döküntüleri, elektriksiz makineler, dokumacılık ürünleri ve kağıt-karton ve kağıt, karton esaslı mamuller ile metal eşya ithal etmektedir.

³⁴⁴ www.deik.org.tr http://www.deik.org.tr/Pages/TR/IK_AnaSayfa.aspx?IKID=96

³⁴⁵ www.deik.org.tr http://www.deik.org.tr/Pages/TR/IK_AnaSayfa.aspx?IKID=96

Her iki ülkenin karşılaştırmalı üstünlükleri biraraya getirildiğinde ve ekonomilerin tamamlayıcı özellikleri ile coğrafi yakınlığın sağladığı avantajlar göz önüne alındığında Türkiye ile İsrail arasında son derece geniş ekonomik işbirliği olanaklarının mevcut olduğu görülmektedir. Türkiye-İsrail İş Konseyi'nin değerlendirmesine göre Türkiye-İsrail ilişkilerinin önündeki en büyük engel İsrail-Filistin sorunu olarak görülmekte, özellikle İsrail ile planlanan uzun vadeli yatırımlar bölgedeki savaş ve bunun getirdiği istikrarsızlık nedeniyle olumsuz yönde etkilenmektedir.³⁴⁶

Haziran 1995'te iki ülke arasındaki tarımsal işbirliğini geliştirmek amacıyla Tarım ve Köyişleri Bakanlığı ile İsrail Tarım Bakanlığı arasında bir Mutabakat Zaptı imzalanmış ve mutabakat zaptı çerçevesinde, hayvan yetiştiriciliğinde ortak proje geliştirilmesi, sebze tohumu üretimi amacıyla Türkiye'de ortak yatırım yapılması ve İsrail'de geliştirilen sulama teknolojilerinin GAP Bölgesinde kullanılması konusunda iki ülke arasında işbirliğine gidilmesi kararlaştırılmıştır.

Tarım alanında İsrail'in sahip olduğu ileri tarım teknolojilerini kullanmak suretiyle meyvecilik, sebzeçilik, kültür balıkçılığı, tohumculuk konularında ortak projeler geliştirilmesi mümkün görülmektedir.

İsrail'de şap hastalığı, koyun ve keçi vebası hastalığının görülmesi üzerine 29.09.1989 tarihinden itibaren bu ülke menşeli canlı hayvan, et ve hayvansal ürünlerin ülkemize ithali 3285 sayılı Hayvan Sağlığı Zabitası Kanunu'nun 7. maddesi çerçevesinde Tarım ve Köyişleri Bakanlığınca yasaklanmıştır.

Türkiye'nin İsrail'e yönelik tarım ürünleri ihracatının % 45'lik bölümü STA'yla sağlanan tavizli rejimden yararlanmaktadır. STA müzakereleri sırasında iki taraf açısından sınırlı taviz listeleri tesis edilebilmiştir. Halihazırda, İsrail'e yönelik tarım ürünleri ihracatımızın % 2'lik bölümü vergi muafiyeti, % 14'lük bölümü ise vergi indirimli olarak gerçekleşmektedir. İsrail'den tarım ürünleri ithalatımızın ise

³⁴⁶ www.deik.org.tr http://www.deik.org.tr/Pages/TR/IK_AnaSayfa.aspx?IKID=96

% 55'lik bölümü vergi indirimli olarak yapılmaktadır. Ancak 13-14 Temmuz 2004 tarihlerinde Ankara'da gerçekleştirilen Karma Ekonomik Komisyon toplantısı sonunda imzalanan Mutabakat Zaptı çerçevesinde STA'nın tarım ürünlerini içine alacak şekilde genişletilmesine karar verilmiştir.³⁴⁷

İsrail ile Türkiye arasında 5 Şubat 1951 tarihinde imzalanmış Hava Ulaştırması Anlaşması çerçevesinde THY karşılıklı olarak tarifeli seferlere başlamıştır. Ancak El-Al, 1 Mart itibariyle Telaviv-İstanbul seferlerini durdurma kararı almıştır. Türkiye'den İsrail'e gönderilen mallar önce kamyonlarla Mersin ve İzmir Limanlarına taşınmakta, oradan da Hayfa Limanına gönderilmek üzere gemilere yüklenmektedir. THY 6 Kasım 2004 tarihinden itibaren haftada bir gün (Cumartesi) 40 ton kapasiteli Airbus 310 kargo uçakları ile kargo taşımacılığına başlamıştır. Buna ilaveten Hayfa-Mersin limanları arasında bir Ro-Ro hattı kurulması ve sözkonusu hattın diğer bölge ülkelerini de kapsayacak şekilde genişletilmesinin düzenli mal taşımacılığının sağlanması açısından önemli bir adım olacağı düşünülmektedir.³⁴⁸

İsrail ile karşılaştırıldığında Türkiye'de nispeten ucuz işgücü olması ve Türkiye'nin gerek AB gerekse BDT ülkelerine coğrafi yakınlığı nedeniyle Türkiye'de başta tekstil olmak üzere ortak yatırımlar sınai alanda önemli işbirliği fırsat sunmaktadır. Sanayi alanındaki sözkonusu işbirliği imkanları Yeni Yabancı Sermaye Mevzuatı'nın kabul edilmesi ve yürürlüğe girmesiyle daha da cazip hale gelmiştir. Halihazırda Türkiye'de 190 adet İsrail firması faaliyet göstermektedir.

İşgücünün çok pahalı olması itibariyle tekstil ve hazır giyim sektörü İsrail'de zorluklar çekmektedir. Nitelikli Sanayi Bölgeleri olmaksızın yapılacak işbirliğinde kumaşın İsrail'de kesilip, Türkiye'de dikilmesi, bitirme işleminin İsrail'de tamamlanması durumunda sözkonusu malın kotasız ve gümrüksüz olarak ABD'ye gitmesi mümkün olmaktadır. Diğer bir yol olarak, İsrail kumaşının İsrail'de kesilip, diğer işlemlerin Türkiye'de yapılması ve sevkiyatın Türkiye'den

³⁴⁷ www.deik.org.tr http://www.deik.org.tr/Pages/TR/IK_AnaSayfa.aspx?IKID=96

³⁴⁸ www.deik.org.tr http://www.deik.org.tr/Pages/TR/IK_AnaSayfa.aspx?IKID=96

olması halinde malın ABD'ye kotasız ama gümrüklü olarak ihracı sözkonusudur.

Ancak yıllardır İsrail ve Filistin arasında devam eden savaş nedeniyle İsrail ekonomisinde yaşanan duraklama İsraili firmaların finansman olanaklarını kısıtlamış ve Türkiye'de kendileri açısından potansiyel arzeden sektörlerde doğrudan yatırım planlarını askıya almalarına yol açmıştır. Başta enerji alanında olmak üzere bölgesel projelerin gerçekleştirilmesi aşamasında da siyasi sorunların halli büyük önem taşımaktadır.³⁴⁹

4875 sayılı "Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu" nun yürürlüğe girdiği Haziran 2003'ten itibaren toplam yabancı sermaye büyüklüklerine göre yapılan sıralamada doğrudan yabancı yatırımcılarca taahhüt edilen 732.1 milyon Dolar tutarındaki sermayenin 5.4 milyon dolarlık bölümü İsrail menşelidir. İsrail'in en büyük bankası olan Hapoalim Bank, BankPozitif'in %57,5 hissesini devralarak Türk bankacılık sektörüne yatırım yapmış olup bu çerçevede BankPozitif'in kontrol hisseleri için C Faktoring'e 100 milyon dolar ödemiştir.³⁵⁰

Buna karşılık tekstil alanında faaliyet gösteren POLGAT ve kahve üretimi alanında faaliyet gösteren ELITE Firmaları Türkiye'deki yatırımlarından çekilmişlerdir.³⁵¹

İsrail ortaklığıyla Gebze Organize Sanayi Bölgesi sınırları içinde yer alan ve Mayıs 2005'te faaliyete geçen Gebze Organize Sanayi Bölgesi Teknoparkında şu anda 48 adet yazılım ve Ar-Ge firması üretim için başvurmuş bulunmaktadır.³⁵²

Türkiye'nin Doğu ile Batı arasında önemli bir enerji koridoru olacağı gözönüne alındığında, Türkiye'nin dahil olduğu önemli petrol ve doğal gaz projelerinde İsrail'in de yer alması mümkün olabilecektir. Bu projeleri şu şekilde sıralamak mümkündür;

³⁴⁹ www.deik.org.tr http://www.deik.org.tr/Pages/TR/IK_AnaSayfa.aspx?IKID=96

³⁵⁰ www.deik.org.tr http://www.deik.org.tr/Pages/TR/IK_AnaSayfa.aspx?IKID=96

³⁵¹ www.deik.org.tr http://www.deik.org.tr/Pages/TR/IK_AnaSayfa.aspx?IKID=96

³⁵² www.deik.org.tr http://www.deik.org.tr/Pages/TR/IK_AnaSayfa.aspx?IKID=96

- BTC boru hattıyla taşınacak petrolün İsrail'e tedarik edilmesi.
- Barış sürecinin gidişatına paralel olarak Mısır doğal gazının karadan geçecek bir boru hattıyla Türkiye'ye nakledilmesi halinde, İsrail'in de doğal gaz ihtiyacının bir bölümünün sözkonusu hattan karşılanması.

Ayrıca Aralık 2006'da iki ülke hükümetleri arasında Rus doğal gazının boru hatları ile Türkiye ve İsrail üzerinden Hint okyanusuna taşınmasını içeren bir protokol imzalanmıştır.³⁵³

Türkiye-İsrail Turizm İşbirliği Anlaşması 1.06.1992 tarihinde Kudüs'te imzalanmıştır.

Ocak 1997'de kamu ve özel sektör temsilcilerinden oluşan bir heyetin İsrail'e yaptığı ziyaret sırasında yapılan görüşmeler sonucunda iki ülke kuruluşlarının üçüncü ülkelere yönelik ortak pazarlama çalışmaları yapmaları, tanıtım kampanyaları, seminer ve konferans gibi faaliyetler düzenlemeleri ve iki ülke seyahat acentalarının kombine paket turlar hazırlamaları ve uygulamalarını öngören bir Protokol düzenlenmiştir.

İsraili turistler için 2. turizm destinasyonu olan Türkiye'de kumarhanelerin kapatılması ve terör olaylarına bağlı olarak son yıllarda iki ülke arasındaki turizm ilişkileri oldukça gerilemiştir. 2005 yılında Türkiye'yi 393.805 İsraili turist ziyaret etmiştir. 2006 yılı verilerine göre ise Türkiye'yi ziyaret eden İsraili Turist sayısı bir önceki yıla oranla %7,9 oranında azalarak 362.501 kişi olarak gerçekleşmiş ve İsraili turistlerin toplam yabancı turist sayısına oranı %1.8 olmuştur.

İsraili turistleri Türkiye'deki kayak merkezlerine çekmek, buna karşılık Türk turistlere İsrail'in turizm merkezi Eilat'ı tanıtmak ve bu çerçevede İsrail'den Kurtköy, Erzurum gibi havaalanlarına THY'dan kiralanacak uçaklar ile doğrudan seferler gerçekleştirmek iki ülke arasındaki turizm ilişkilerine ivme kazandıracak

³⁵³ www.deik.org.tr http://www.deik.org.tr/Pages/TR/IK_AnaSayfa.aspx?IKID=96

projelerden biri olarak görülebilir. Buna ilavaten her iki ülkenin din turizmi açısından önemi göz ardı edilmemelidir.³⁵⁴

Savunma sanayi iki ülke arasında önemli işbirliği alanlarından biridir. Savunma sanayi göz önüne alındığında iki ülke arasındaki ticaret dengesi İsrail lehinedir. Türkiye İsrail'den yüksek teknoloji gerektiren savunma sanayi ürünleri alırken, İsrail daha çok askeri bot, üniforma benzeri malzemeler almaktadır. Bu anlamda İsrail savunma yan sanayi alanında Türk firmalarının katkılarının artırılması ile offset anlaşmalarının teşviki ve sözkonusu anlaşmalar çerçevesinde açılan ihalelerde Türk firmalarına öncelik verilmesi ilişkilerin geliştirilmesine yönelik işbirliği türleridir.³⁵⁵

Müteahhitlik firmalarının İsrail'de bugüne kadar üstlendikleri projelerin toplam değeri 583 milyon dolara ulaşmıştır. Son dönemde özellikle konut ve köprü yapımında taşeron olarak çalışan bazı Türk firmaları Türk işçisi çalıştırmakta sorun yaşadıklarından İsrail pazarından çekilme aşamasındadırlar. İsrail Hükümeti kendi vatandaşlarının istihdam imkanlarını arttırmak için İsrail'de iş yapan yabancı firmaların yurt dışından getirdikleri işçilere çalışma vizesi alınması sırasında kişi başına 1000 dolar tutarında vergi almaktadır. Bu durum özellikle İsrail'de inşaat alanında iş almış olan firmalarımızın Türk işçi istihdam ettirmeleri konusunda zorluk yaşamalarına neden olmaktadır.³⁵⁶

Diğer taraftan, enerji sektöründe faaliyet gösteren bir firmamız offset kapsamında İsrail'in Ashkelon Sanayi Bölgesi içinde doğal gaz ile çalışan 800 MW gücünde Dorad enerji santralının yapımı ve işletmesine ilişkin sözleşme imzalanmıştır. Yine aynı şirket Ashdod'da 200 milyon dolar tutarında 100 MW gücünde bir başka enerji santralının yapımı için İsraili bir firma ile anlaşmaya varmıştır.³⁵⁷

³⁵⁴ www.deik.org.tr http://www.deik.org.tr/Pages/TR/IK_AnaSayfa.aspx?IKID=96

³⁵⁵ www.deik.org.tr http://www.deik.org.tr/Pages/TR/IK_AnaSayfa.aspx?IKID=96

³⁵⁶ www.deik.org.tr http://www.deik.org.tr/Pages/TR/IK_AnaSayfa.aspx?IKID=96

³⁵⁷ www.deik.org.tr http://www.deik.org.tr/Pages/TR/IK_AnaSayfa.aspx?IKID=96

TÜRKİYE-İSRAİL İKİLİ TİCARETİ (1000\$)

Yıllar	İhracat	İthalat	Denge	Hacim
1995	239.769	166.635	73.134	406.404
1996	254.569	192.038	61.928	446.004
1997	391.457	229.282	162.175	620.739
1998	478.637	282.754	195.883	761.391
1999	585.045	298.268	286.777	883.313
2000	650.142	505.482	144.660	1.155.624
2001	805.218	529.489	275.729	1.334.707
2002	833.162	492.832	340.330	1.325.994
2003	978.708	414.672	564.036	1.393.380
2004	1.283.240	712.836	570.404	1.996.076
2005	1.466.913	804.691	662.222	2.271.603
2006	1.527.329	772.310	755.019	2.299.639
2007	1.658.320	1.081.743	576.577	2.740.063

Görünen olumlu tabloya rağmen Türkiye İsrail arasındaki ticarete bazı önemli sorunlar da yok değildir. Türkiye İsrail İş Konseyi bu sorunları şöyle sıralamaktadır:

- 1) İsrail'e ihraç edilecek gıda ürünlerinde Musevi dinine uygunluğu belgeleyen koşer sertifikası aranmaktadır. Söz konusu sertifikaların temininde karşılaşılan sorunlar zaman zaman İsrail'e yönelik ihracatımızı olumsuz yönde etkilemektedir.
- 2) Mal Bedelinin tahsil edilmesi konusunda sorun yaşamamak amacıyla firmalarımızın gayri kabili rücu akreditif ile çalışmaları faydalı olacaktır.
- 3) Firmalarımızın ilerde oluşabilecek ihtilafları önceden engelleyebilmek amacıyla İsrail'li firmalar ile çalışırken tüm şartların detaylı bir şekilde yer aldığı yazılı bir sözleşme yapmalarında yarar görülmektedir.
- 4) İsrail'de firmaların Ticaret Odalarına üyeliği zorunlu olmadığından, uyuşmazlık halinde Odalar nezdinde herhangi bir yaptırım uygulanamamakta, uyuşmazlık ancak, mahkeme yoluyla çözülebilmektedir. Bu nedenle firmalarımızın sözleşme şartlarını açık bir şekilde belirtmelerinde fayda görülmektedir.

- 5) Ülkemizden İsrail'e yapılan ihracatta ağırlıklı olarak deniz yolu kullanılmaktadır. Ancak özellikle soğuk havalı konteynerlerin temin edilmesinde karşılaşılan güçlükler nedeniyle, bu ülkeye yönelik bozulabilir ürün ihracatımız arzu edilen düzeye ulaşamamaktadır.
- 6) Ticaret hacmindeki artışa paralel olarak Türk ve İsraili bankaların her iki ülkede karşılıklı şube açmalarının teşvik edilmesi maliyeti düşürücü bir etki yaratacaktır.
- 7) İsrail'in elmas ve pırlanta işleme alanında dünya çapında sahip olduğu ünü ve işgücünün İsrail'de yüksek olması nedeniyle bu alanda özellikle Uzak Doğu'da j.v. şeklinde gerçekleştirdiği girişimlerini gözönüne aldığımızda, iki ülke firmaları arasında Türkiye'de de benzer ortaklıkların teşvikinde yarar görülmektedir.
- 8) Güney Doğu Anadolu'da dış finansmanı İsraili firmalar tarafından sağlanan altı adet sulama projesi hazine garantisi olmaması nedeniyle gerçekleşmemektedir. Bu konuya devlet tarafından bir formül bulunması önem taşımaktadır.
- 9) Offset kapsamında İsrail'in önümüzdeki 5 yıl içinde Türkiye'den 1.5 milyar dolarlık mal ve hizmet alımı yapmak durumunda olması firmalarımız açısından değerlendirilmesi gereken önemli bir potansiyel olarak görülmektedir.
- 10) Türk ve İsraili KOBİ'ler arasında işbirliği de Hükümetlerce teşvik edilmek suretiyle geliştirilmesi gereken bir diğer konudur.
- 11) Türk işadamları İsrail'e gitmek için vize almak zorundadırlar. Söz konusu vizenin alınmasına ilişkin prosedürün uzun olması ve bürokratik işlemler gerektirmesi ticareti caydırıcı bir rol oynamaktadır.³⁵⁸

İkili ticari ilişkiler kapsamında Türkiye'nin Akdeniz'e dökülen Manavgat, Seyhan ve Ceyhan nehirlerini kullanarak İsrail'in su ihtiyacını karşılama teklifi de vardır. 1987'de zamanın başbakanı Turgut Özal, "Barış Boru Hattı" teklifini bölge ülkelerine sundu. Proje Türkiye'nin Seyhan ve Ceyhan nehirlerinden Suriye, Ürdün, Irak, Kuveyt ve Suudi Arabistan'a ve -Arap-İsrail barışı sağlanırsa-

³⁵⁸ www.deik.org.tr

İsrail'e yılda 2.2 milyar metreküp içme suyu taşınmasını içermekteydi. İsrail başlangıcından itibaren projeye büyük ilgi gösterdi.³⁵⁹

Haziran 1994'te İsrail Ekonomi ve Planlama Bakanı Shimon Shitrit Türkiye'de yatırım olanakları araştıran 70 kişilik işadamı delegasyonu eşliğinde Ankara'ya gelecektir.³⁶⁰

3-5 Kasım 1994'de Başbakan Tansu Çiller'in İsrail'e yaptığı gezi, ilk kez bir başbakanın İsrail'i ziyaret etmesi nedeniyle ikili ilişkiler açısından yeni bir dönüm noktasına işaret etmiştir. Görüşmeler sırasında telekomünikasyon ve posta hizmetleri alanlarında bir dizi ortak proje üzerinde -fiber optik telekomünikasyon ağının oluşturulması, TÜRKSAT'tan İsrail'e televizyon ve telefon kanalının tahsis edilmesi, Mersin ve İskenderun limanlarının genişletilmesi, enerji santrallerinin yapılması ve işletilmesi, Manavgat suyunun satışı, GAP'ta İsrail firmalarına yatırım olanaklarının sağlanması vs.- durulacaktır. Taraflar Manavgat suyunun İsrail'e satışı konusunda anlaşamamışlar, ancak çifte verginin önlenmesi, yatırımların korunması ve teşviki konusunda anlaşmaların hazırlanması konusunda anlaşmaya varacaktır.³⁶¹

Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'in 11-14 Mart 1996 tarihleri arasında İsrail'e yaptığı resmi ziyaret iki ülke ilişkileri açısından bir dönem noktası niteliğindedir. Ziyaret sırasında taraflar dört anlaşma imzaladı: Ekonomik işbirliği anlaşması, serbest ticaret anlaşması, karşılıklı yatırımların korunması ve arttırılması anlaşması ve çifte vergilendirmeyi önleme anlaşması. Bu anlaşmalardan en önemlisi, gelecek birkaç yıl içerisinde iki ülke arasında uygulanan gümrük vergilerinin aşamalı olarak indirimini öngören Serbest Ticaret Anlaşmasıydı. Türkiye'nin ihraç ettiği tekstil ürünlerine uygulanan tarifelerin İsrail ilk etapta %12'sini, bir sonraki yıl %40'ını ve 1999 yılında da tamamını kaldırmayı kabul

³⁵⁹ Şaban H Çalış., İhsan D. Dağı, Ramazan Gözen, Türkiye'nin Dışpolitika Gündemi; Kimlik, Demokrasi, Güvenlik, Liberte Yayınları, birinci basım, Kasım 2001, s. 263-264 (Türkiye ve İsrail: Mesafeli Yakınlıktan Stratejik Ortaklığa, Süha Bölükbaşı)

³⁶⁰ Gencer Özcan, Türkiye-İsrail İlişkilerinde Dönüşüm: Güvenliğin Ötesi, TESEV Yayınları, Kasım 2005, s. 68

³⁶¹ Özcan, a.g.e. s. 68

etti.³⁶²

1998 yılı boyunca İsrail'den ticaret heyetleri GAP bölgesinde çeşitli projelere devam ettiler. Mart ayı sonlarında İsrail'in en büyük sanayi şirketlerinden biri olan Clad Holding'i temsil eden bir heyet Güneydoğu Anadolu'daki 1.000.000 nüfuslu Şanlıurfa kentini ziyaret etti. İsrail heyetinin başkanı Clubla Clas, Şanlıurfa Valisi Şehabettin Harput'a şirketlerinin bölgeyle ilgilendiğini ve yatırım yapmak için yerli ortaklar aradıklarını söyledi. 7 Mayıs tarihinde İsrail'in yeni Türkiye Büyükelçisi Uri Bar Ner, Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel ile düzenlediği ortak basın toplantısında, iki ülke arasında şu anda 650 milyon dolar olan ticaret hacminin 1998 yılı sonu itibariyle 1 milyar dolara çıkması umudunu taşıdığını vurguladı. Ner ayrıca göreve gelmeden hemen önce, Türkiye'nin önde gelen bankalarından ikisinin yetkililerinin İsrail'de İsraili finans kuruluşlarıyla özellikle tarım ve tıbbi malzeme konularında görüşmelerde bulduklarına dikkati çekti.

Türk işadamlarına İsrail'deki en iyi yatırım seçeneklerini tavsiye eden danışmanlık şirketleri, İsrail şirketleriyle yapılacak ortak girişimlerin bu ülkenin ABD ile olan özel ticaret anlaşmalarından dolayı ABD pazarına daha kolay erişim fırsatı sağlayacağını devamlı tekrarlamaktaydılar. Amman bu dönemde Ürdün'ün kuzeybatısındaki Irbid kentinde Ürdün, Türkiye, İsrail ortak serbest ticaret bölgesi kurulması için çalışmalarda bulunuyordu.³⁶³

22 Temmuz (1998) tarihinde İsrail'in Türkiye ticaret ataşesi Marie Francie Majer, Bursa Ticaret ve Sanayi Odası ile yaptığı toplantıda, İsrail'in ABD ile olan serbest ticaret anlaşmalarından faydalanmak için Türk işadamlarının mallarını İsrail üzerinden ihraç etmeleri tavsiyesinde bulundu.³⁶⁴

³⁶² Şaban H Çalış., İhsan D. Dağı, Ramazan Gözen, Türkiye'nin Dışpolitika Gündemi; Kimlik, Demokrasi, Güvenlik, Liberte Yayınları, birinci basım, Kasım 2001, s. 264 (Türkiye ve İsrail: Mesafeli Yakınlıktan Stratejik Ortaklığa, Süha Bölükbaşı)

³⁶³ Robert Olson, Türkiye'nin Suriye, İsrail ve Rusya ile İlişkileri: 1979-2001, çev: Süleyman Elik, Orient Yayınları, Şubat 2005, s. 52-53

³⁶⁴ a.g.e. s. 54

Dışışleri Bakanı İsmail Cem, İsrail'in Amerikalılar tarafından büyük bir şevkle desteklenen Bakü-Tiflis-Ceyhan boru hattı projesinin tamamlanmasıyla yakından ilgilendiğini defalarca tekrarladı.³⁶⁵

İki ülke de aralarındaki ittifakın sadece askeri, savunma ve istihbarat içerikli olmadığını göstermek çabasındaydılar. Başbakan Netanyahu, büyük bir Türk inşaat firması olan Ceylan Holding'in Ben Gurion havaalanında 100 milyon dolara malolacak 100.000 metrekarelik yeni bir terminal inşasına başlayacağını duyurdu. Havaalanı anlaşması Türkiye ile İsrail arasındaki ticaret ilişkilerinin aynı zamanda gelişen ilişkilerin sağlamaştırılması amacıyla da kullanıldığının somut bir deliliydi.³⁶⁶

İsrail, 2002 ve 2003 rakamlarına bakıldığında Türkiye'nin ihracat yaptığı ülkeler sıralamasında Rusya'dan sonra 9. sıradadır. 2002'de 861 milyon ABD doları tutarındaki ihracat, 2003'te %20'nin üzerinde bir artış göstererek 1.066.8 milyon ABD doları düzeyine yükselmiştir. Buna karşılık İsrail Türkiye'nin ithalat yaptığı ülkeler arasında 27. sırada yer almaktadır. Türkiye'nin İsrail'den 2002'de 492.8 milyon ABD doları tutarındaki ithalatı 2003'te 450.2 milyon ABD dolarına gerilemiştir. Bu düşüşe karşın ticaret hacmi 2003'te 1.5 milyar ABD doları düzeyine tırmanmıştır.

GAP Bölge Kalkınma İdaresi İsrail'de tarımsal geliştirme projeleri yürüten bir hükümet kuruluşu olan Mashav ile tarımsal teknolojilerin bölgede yaygınlaştırılması amacıyla işbirliği içindedir. Samsat Pompaj Sulaması II. Kısım, Kralkızı Cazibe Sulaması II. Kısım ile Kralkızı-Dicle PIV Pompaj Sulaması projelerinde de işbirliği vardır.

Ceylanpınarı Tarım İşletmesinde yapılan araştırmalar sonucunda Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğüne yap-işlet-devret modeliyle 50 bin hektarlık alanda %65'nin pamuk üretimine ayrılması önerilen projede patates, nohut vb ihracat

³⁶⁵ Robert Olson, Türkiye'nin Suriye, İsrail ve Rusya ile İlişkileri: 1979-2001, çev: Süleyman Elik, Orient Yayınları, Şubat 2005, s. 54

³⁶⁶ a.g.e. s. 56-57

pazarları hazır ürünlerin üretimi tasarlanmaktadır. Gerekli yatırımların toplam değerinin 315 milyon ABD dolarına ulaşacağı öngörülmektedir.

Koç Grubu ve ATA İnşaat tarafından ortaklaşa oluşturulan 2500 dönümlük arazide kurulan çiftlik için gereken know-how İsrail tarafından sağlanmaktadır.³⁶⁷

3.1.2. Askeri Sahadi İlişkiler

14 Temmuz 1958 Irak devrimi Ankara'nın Ortadoğu politikasında köklü değişimlere yolaçmıştır. Devrim öncelikle DP'nin en önemli dış politik yatırımlarında birisi olan Bağdat Paktı'nın çöküşünü simgeliyordu. 29 Mayıs 1958'de Türkiye'ye gizlice gelen Başbakan David Ben-Gurion ile Menderes'in başkanlık ettiği üst düzey heyetler arasında yapılan gizli görüşmeler sırasında iki ülkenin askeri, diplomatik ve güvenlik alanlarında örtülü işbirliği yapması kararlaştırılacaktır.³⁶⁸

Güvenlik alanında istihbarat paylaşımı, acil durumlarda karşılıklı yardımlaşma için ortak planlama yapılması vb. konular üzerinde anlaşmaya varılacaktır. Yakın askeri ilişkilerin kurulmuş olmasına ve İsrail'in görüşmeler yapıldığını uluslararası kamuoyuna açıklamak istemesine karşın, Arap ülkelerinin tepkisinden çekinen Türkiye'nin isteği üzerine görüşmeler gizli tutulacaktır.³⁶⁹

29-30 Ağustos 1958 görüşmelerinden sonra gizli üst düzey ziyaretlere devam edilecektir. Askeri delegasyonlar ilk kez 15 Ekim 1958'de biraraya gelerek bir askeri işbirliği anlaşması üzerinde çalışmaya başlayacaklardır. İsrail askeri çevreleri tarafından "çok yakın" ve "özel ilişki" olarak nitelendirilen işbirliğine İsrail genelkurmayı "Merkava" kod adını verecektir. Tasnif dışı bırakılan İsrail kaynakları askeri işbirliği konuları arasında istihbarat paylaşımı, görüş alışverişi ve savunma sanayi alanında teknik bilgi değişimi yapılması gibi konuları

³⁶⁷ Gencer Özcan, Türkiye-İsrail İlişkilerinde Dönüşüm: Güvenliğin Ötesi, TESEV Yayınları, Kasım 2005, s. 144-145

³⁶⁸ a.g.e. s. 30

³⁶⁹ a.g.e. s. 31

sıralamaktadır. Türk diplomatları da bu dönemde iki ülkenin yakın bir istihbarat değişimi gerçekleştirdiğini kaydetmektedir. Bu konuda en dikkat çekici olgu iki ülke askeri yetkililerinin Suriye'yi hedef alan bir ortak hareket planı hazırlamış olmalarıdır. Plan muhtemelen 1959'da İsrail Genelkurmay Başkanı Haim Leskov'un Ankara'ya yaptığı gizli ziyaret sırasında son biçimini alacaktır. Plan uyarınca hava ve deniz kuvvetlerinin katılımıyla gerçekleştirilecek ortak bir hareket yapılması öngörülmektedir. Hazırlanmasında İsrail Genelkurmayının hareketler bölümünün başında bulunan İzak Rabin'in etkili rol oynadığı sözkonusu planın varlığı gerek İsrail, gerekse Türk askeri kaynakları tarafından doğrulanmaktadır.³⁷⁰

Filistin sahasına yerleşen Kürt ayrılıkçı örgütünün eylemleri doksanlı yılların ortasında başlatılacak açık askeri işbirliğinin en önemli dinamiklerinden birisini oluşturacaktır.³⁷¹

İsrail ile yakın askeri ilişkiler altmışlı yılların ortalarında ivme kazanan dışpolitikada değişim arayışları doğrultusunda Arap ülkeleriyle yakınlaşma politikasıyla çelişmesi nedeniyle Nisan 1996'da dondurulacaktır. Eldeki bilgiler, askeri yetkililer tarafından aniden yapılan bir açıklama ile İsrail'e bildirilen kararın özgül bir nedene dayanmadığını, kararın genel dışpolitika tercihleri doğrultusunda alınmış bir karar olduğunu ortaya koymaktadır.³⁷²

Dondurulma kararına karşın iki ülke arasındaki örtülü işbirliği bütünüyle askıya alınmayacaktır. Örneğin Ağustos 1966'da bir Mig-21'in Irak'tan İsrail'e kaçırılması sırasında Türkiye'de bulunan –muhtemelen İncirlik'te- bir üste yakıt ikmali yapmasına izin verilecektir. Ayrıca TSK'nın bazı tedariklerinin –paraşüt gibi- İsrail'den yapıldığı, Almanya'ya satılmak üzere ortak havan topu üretimi gibi girişimler başlatıldığı anlaşılmaktadır. Ayrıca aynı dönemde İsrail Hava Kuvvetlerine Türkiye'de eğitim olanağı sağlandığı, İran'a gönderilen –bir kısmı

³⁷⁰ Gencer Özcan, Türkiye-İsrail İlişkilerinde Dönüşüm: Güvenliğin Ötesi, TESEV Yayınları, Kasım 2005, s. 31-32

³⁷¹ a.g.e. s. 41

³⁷² a.g.e. s. 32

Kürt isyancılara aktarılacak olan- askeri yardım malzemesinin taşınması sırasında Türkiye hava sahasının kullanılmasına izin verildiği bilinmektedir.³⁷³

PKK'nın Suriye ile ilişkileri işbirliğinin en temel unsurlarından birisini oluşturacaktır. 1993 yılından başlayarak iki ülkenin güvenlik birimleri karşılıklı ziyaretler yapmaya başlayacaktır. Ekim 1994'de İsrail Emniyet Genel Müdürü Asaf Haffetz Ankara'ya gelecektir. Eylül 1993 sonunda Emniyet Genel Müdürlüğü ve Özel Harekat Dairesi yetkililerinin İsrail'e yaptığı ziyaretler sırasında yapılan anlaşmalar uyarınca Beydağları ve Gölbaşı'nda kurulan kamplarda yürütülen çalışmalara İsraili uzmanlar katılacaktır. Şubat 1994'te Özel Harekat Daire Başkanlığı'nın talebi üzerine Emniyet Genel Müdürlüğü tarafından İsrail'den, yetkililerin değişimiyle "örtülü ödenekle mal ve hizmet" alımı yapılacaktır. Kutlu Savaş, ziyaret ve alımların arkasındaki esas nedenin Emniyet Genel Müdürlüğü'nün MOSSAD ile ilişki kurmaya çalışması ve Suriye'de barınmakta olan Abdullah Öcalan'a karşı yapılacak operasyon olduğunu belirtmekte, alımların "Öcalan karşılığı yapılan ve yapılacak ödemelerin kamufle edilmesi amacıyla dönük" olduğunu ileri sürmektedir.³⁷⁴

Aynı tarihlerde The Jerusalem Post gazetesinin Londra muhabiri Douglas Davis'e dayanarak verdiği habere göre iki ülke arasındaki işbirliği anlaşmaları gereği Mossad Türkiye'ye PKK konusunda istihbarat bilgileri vermekteydi ve PKK'nın Irak sınırından Türkiye'ye sızmasını önlemek amacıyla Ankara'ya yardım edilmekteydi. Yine adı geçen gazete ve Londra merkezli Foreign Report adlı dergiye göre İsrail, Ankara ve İstanbul'da sürekli ajanlar bulundurmaktaydı ve dost yabancı örgütlerle işbirliğinden sorumlu Tevel ile Arap casusları işe alıp çalıştırmaktan sorumlu Tzomet adlı iki kuruluşun da Türkiye'de şube açtıkları ortaya atılan iddialar arasındaydı. En ilginç haberlerden birisi de Mossad'ın MİT ile birlikte İran, Irak ve Suriye sınırlarında ortak dinleme istasyonları kurduğunun öne sürülmesiydi. Nitekim bu dinleme cihazlarının varlığına Mossad tarafından

³⁷³ Gencer Özcan, Türkiye-İsrail İlişkilerinde Dönüşüm: Güvenliğin Ötesi, TESEV Yayınları, Kasım 2005, s. 32-33

³⁷⁴ a.g.e. s. 75

2004 Raporu'nda üstü kapalı şekilde atıf yapılmıştır.³⁷⁵

Başbakan Tansu Çiller, Kasım 1994'te Tel Aviv'e yaptığı resmi ziyareti sırasında Türk-İsrail işbirliğini "stratejik ilişki" olarak tanımladı. Ziyaret sırasında İslami köktendincilerle, Kürt ayrılıkçıların faaliyetleri konusunda iki ülke arasında bilgi alışverişini öngören bir anti-terör anlaşması imzalandı.³⁷⁶

Türk-İsrail yakınlaşması, 1996 yılı ortalarından 1997 yılı ortalarına kadar iktidarda bulunan ve başbakanlığını Necmettin Erbakan'ın yaptığı RP-DYP koalisyon hükümeti döneminde dahi kesintiye uğramadı. Basında yer alan haberler, Erbakan'a rağmen Dışişleri bürokrasisinin ve Silahlı Kuvvetlerin Türk-İsrail yakınlaşmasına önem verdiklerini gösteriyor.³⁷⁷

Erbakan, F4 modernizasyon programını ve Şubat 1996'da gerçekleştirilen askeri eğitim anlaşmasını onayladı.³⁷⁸ İsrail'in izlediği politikaları yıllardır sert bir şekilde eleştiren Erbakan, iktidarı sırasında Türkiye'yi ziyaret eden İsrail hükümeti yetkilileriyle görüşmek zorunda kaldı. İsrail Dışişleri Bakanı David Levy'nin Nisan 1997'de Ankara'yı ziyareti sırasında Erbakan, İsrail'in işgal ettiği topraklardan çekilmesini, Filistinlilerle imzaladığı anlaşmaların şartlarına uymasını ve Doğu Kudüs'teki Yahudi yerleşimine son vermesine bir son vermesini isteyerek konuyu kamuoyu önünde takbih etti.³⁷⁹

23 Şubat 1996 tarihinde Türkiye, (kimilerine göre stratejik bir kayma olarak değerlendirilen, kimilerine göre son derece rasyonel bir politik sürecin gereği olarak) Ortadoğu'nun sorunlu bölgesindeki en güçlü ama aynı zamanda da en suçlu ülkesi İsrail ile tarihi bir anlaşmaya imza atıyordu. Anlaşma Ortadoğu ve

³⁷⁵ Türel Yılmaz, Mehmet Şahin, Mesut Taştekin, Ortadoğu Siyasetinde İsrail, Platin Yayınları, birinci baskı, Mart 2005, s. 151 (AKP Hükümeti Dönemi Türkiye-İsrail İlişkileri, Mesut Taştekin)

³⁷⁶ Şaban H Çalış., İhsan D. Dağı, Ramazan Gözen, Türkiye'nin Dışpolitika Gündemi; Kimlik, Demokrasi, Güvenlik, Liberte Yayınları, birinci basım, Kasım 2001, s. 263 (Türkiye ve İsrail: Mesafeli Yakınlıktan Stratejik Ortaklığa, Süha Bölükbaşı)

³⁷⁷ a.g.e. s. 266

³⁷⁸ Erbakan'ın başında olduğu 54. hükümetin 28 Haziran 1996'da kurulduğunu, dolayısıyla Erbakan'ın İsrail ile sözkonusu askeri anlaşmaları onaylamış olamayacağı açıklamasına yer vermiştik. Öyle anlaşılıyor ki bu konuda yaygın bir bilgi yanlışı vardır.

³⁷⁹ Çalış a.g.e. s. 267

Türkiye’de geniş çalkalanmalara yol açarken anlaşmanın askeri niteliği ilgililerin merakını daha da arttırıyordu. Anlaşmanın kamuoyuna sızış tarihi ile İsrail’in Lübnan’daki Hizbullah üslerine yönelik başlattığı operasyonun aynı döneme rastlaması, Meclis’te konuyla ilgili öneriler verilmesine kadar varan gelişmelere sebep oluyor, milletvekilleri Türkiye’nin yeni Ortadoğu politikalarını belirleyen böylesine önemli bir anlaşmadan habersiz olduklarından, rahatsızlıklarını kamuoyundan gizlemiyorlardı.³⁸⁰

23 Şubat 1996 tarihinde iki ülke arasında imzalanan askeri eğitim anlaşması iki ülke hava kuvvetlerinin ortak eğitim çalışmaları yapmalarını öngörüyordu. İsraili pilotlar Türk hava sahasında eğitim uçuşu yapabilecekler ve böylece Türkiye’nin sağladığı geniş manevra sahasından yararlanmış olacaklardı. Anlaşma ayrıca iki ülke deniz kuvvetlerinin karşılıklı ziyaretlerine ve askeri personellerinin küçük gruplar halinde birbirlerinin askeri akademilerinde eğitim görmelerine imkan sağlıyordu.³⁸¹

İsrail savunma sanayi çevreleri THK’nin envanterinde bulunan F-4’leri modernize etmek için girişimler yapacak, yaşlanan M-60 tanklarının modernizasyonu ile ilgilenecek, Mayıs 1994’te ise Türkiye’ye KC-135 tanker uçaklarını önerecektir. Doksanların ikinci yarısında İsrail’den tedarik edilen platform ve mühimmat arasında çeşitli güdümlü füzeler, insansız hava araçları, Harpy insansız savaş uçakları vb. platformlar, çeşitli gece görüş sistemleri ile Popeye füzeleri gibi mühimmat türleri bulunmaktadır.³⁸²

Askeri işbirliği konusunda diğer bir ikili anlaşma Ağustos 1996’da imzalandı. Sahip olduğu 54 Amerikan yapımı F4 Phantom savaş uçağının modernizasyonu karşılığında Türkiye, İsrail’e 632 milyon dolar vermeyi taahhüt etti. Ayrıca Ankara, İsrail’den, havadan-karaya kullanılabilen Pope I ve Popeye II füzelerini

³⁸⁰ Aydoğan Vatandaş, *Armagedon Türkiye-İsrail Gizli Savaşı*, Timaş Yayınları, İstanbul 1997, s. 19

³⁸¹ Şaban H Çalış., İhsan D. Dağı, Ramazan Gözen, *Türkiye’nin Dışpolitika Gündemi; Kimlik, Demokrasi, Güvenlik, Liberte* Yayınları, birinci basım, Kasım 2001, s. 264 (Türkiye ve İsrail: Mesafeli Yakınlıktan Stratejik Ortaklığa, Süha Bölükbaşı)

³⁸² Gencer Özcan, *Türkiye-İsrail İlişkilerinde Dönüşüm: Güvenliğin Ötesi*, TESEV Yayınları, Kasım 2005, s. 81-83

satın almaya karar verdi. Şubat 1997’de F4’lerin modernizasyonunun başlamasının ardından İsrail, 48 F5 savaş uçağının modernize edilmesini içeren 75 milyon dolarlık bir teklifi de kazandı. İsrail ayrıca Türkiye’ye Phalcon adını verdiği erken-uyarı uçağı (AWACS) satmayı ve Türkiye’nin sahip olduğu 300 Amerikan yapımı m-60 tankını da modernize etmeyi teklif etti. İki ülke ayrıca İsrail’in 500 km menzile sahip karadan karaya kullanılabilen Delilah füzelerinin Türkiye’de üretimine ilişkin çalışmalarda bulundular.

Türk-İsrail askeri işbirliğinin bir üst safhasına Ocak 1998’in ilk haftasında İsrail’in Akdeniz kıyısında Türkiye, İsrail ve ABD deniz kuvvetlerinin katılımıyla gerçekleştirilen ortak tatbikat sonrasında varıldı. “Güvenli Denizkızı” adı verilen tatbikat, arama ve kurtarma manevraları ile sınırlı kalmasına rağmen etkisi Arap dünyasında hemen hissedildi.³⁸³

Türk Hava Kuvvetleri Komutanı İlhan Kılıç başkanlığındaki yüksek düzeyde bir askeri heyet, 30 Haziran ile 3 Temmuz (1998) tarihleri arasında İsrail devletinin kuruluşunun 50. yılı münasebetiyle İsrail’deydiler. Bu heyet daha sonra, Türkiye-İsrail ittifakına diğer Arap devletlerinden daha az eleştiri yönelten Ürdün’e geçtiler.³⁸⁴

Temmuz başlarında Ankara, Mısır, Ürdün ve Filistin liderlerinin İsrail’i barış sürecini tıkamasından dolayı kınadıkları Kahire’de düzenlenen mini zirveden sonra Dışişleri Bakanı Cem’i İsrail’e gönderdi. Cem İsrail’de iki ülke arasındaki paktın “bölgedeki herhangi bir ülkeye” yönelik olmadığı ve Ankara ve Kudüs arasında “ittifak olmadığı” söylemlerini tekrarladı. Cem’in ziyareti sırasında Christian Science Monitor’un bildirdiğine göre, “Türk kaynaklarına göre Ankara sadece İsrail’in kullanımı için Doğu Anadolu’da bir hava üssü inşa etmekteydi.” Bu haber, Türk yetkililer tarafından kasıtlı çıkarılmış bir yalan olarak nitelendirildi.

³⁸³ Şaban H Çalış., İhsan D. Dağı, Ramazan Gözen, Türkiye’nin Dışpolitika Gündemi; Kimlik, Demokrasi, Güvenlik, Liberte Yayınları, birinci basım, Kasım 2001, s. 264 (Türkiye ve İsrail: Mesafeli Yakınlıktan Stratejik Ortaklığa, Süha Bölükbaşı)

³⁸⁴ Robert Olson, Türkiye’nin Suriye, İsrail ve Rusya ile İlişkileri: 1979-2001, çev: Süleyman Elik, Orient Yayınları, Şubat 2005, s. 53

Cem'in Türkiye'ye dönüşünden birkaç gün sonra Kıbrıs Rum Kesimi'nin 1998 sonlarında konuşlandırmakla tehdit ettiği S-300 füzelerini vurmak için Türk pilotlarının İsrail'de eğitildiği iddia edildi. İddia edildiğine göre Cem'in İsraililere yönelttiği taleplerinden biri, S-300 füzelerinin konuşlandırılmasına karşı İsrail'in siyasi ve askeri desteğiydi.³⁸⁵

7 Eylül'de Başbakan Mesut Yılmaz İsrail ile olan askeri ilişkilerin daha da geliştirileceğini doğruladı. Söylentiye bakılırsa Yılmaz bir ay önce İsmail Cem gibi, Türkiye'nin Kıbrıs konusunda Yunanistan'la savaşa girmesi durumunda İsrail'den destek istedi. Elde edilen bilgilere göre İsrail, Kıbrıs Rum hükümeti tarafından daha önce konuşlandırılacağı ilan edilen S-300'lerin konuşlandırılması durumunda Paphos'u vuracak Türk pilotlarının eğitimine devam edecekti.³⁸⁶

İlk 26 jet savaş uçağının yenilenmesi İsrail Uçak Sanayiinde (İUS) ve kalan 28'i ise Türkiye'de yapılacaktır. İUS için F-4 anlaşması şimdiye kadar yapılan en büyük yabancı sözleşme olmuştur. Bu anlaşmanın bir bölümü Türkiye'ye 100 adet Popeye-1 standoff havadan karaya füze (80 km mesafeli) satışını içermektedir. İsrail'in son yıllarda Türkiye'ye yaptığı silah satışlarına ilişkin tahmini rakamlar 1998 başında 1 milyar dolara ulaşmıştır.³⁸⁷

Türkiye'nin İsrail'e üçüncü ülkelere ilişkin haberalma etkinlikleri ya da genel anlamda askeri faaliyetler yürütmesi için kolaylıklar sağladığına ilişkin haberler resmi kaynaklarca yalanlanmaktadır. İsrail'e üs tahsis edilerek askeri kolaylıklar sağlandığına ilişkin haberler arasında en ilgi çekici olanı Temmuz 1998'de Christian Science Monitor tarafından yayınlanmıştır.³⁸⁸

³⁸⁵ Robert Olson, Türkiye'nin Suriye, İsrail ve Rusya ile İlişkileri: 1979-2001, çev: Süleyman Elik, Orient Yayınları, Şubat 2005, s. 54

³⁸⁶ a.g.e. s. 56

³⁸⁷ Efraim İnbar, Türk-İsrail Stratejik Ortaklığı, çev: Suna Ercan-Özgül Erdemli, ASAM Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları, Ankara 2001, s. 31

³⁸⁸ Gencer Özcan, Türkiye-İsrail İlişkilerinde Dönüşüm: Güvenliğin Ötesi, TESEV Yayınları, Kasım 2005, s. 98

Nisan 2002'de de M-60 tank modernizasyonunun Israeli Military Industries (IMI) tarafından yapılmasını öngören ihale onaylanacaktır. Temmuz 2002'de ise 300 helikopterin İsrail'de modernize edilmesini öngören bir anlaşma imzalanacak, 110 milyon ABD doları tutarındaki proje kapsamında helikoptere lazer, füze uyarı sistemleri ve sinyal karıştırıcı sistemler yüklenmesi öngörülmektedir.³⁸⁹

İlişkilerde yakınlaşmanın en önemli dönüm noktalarından birisi Başbakan Erdoğan'ın Mayıs 2005'teki İsrail ziyaretidir. Ziyaret öncesinde Türkiye'nin Heron insansız hava araçlarından satın alacağına ilişkin haberler basında yer alacaktır. Anlaşma yaklaşık 48 adet uçak ve bu uçakların yönlendirileceği 10 yer istasyonu için gerekli donanım için toplam 200 milyon ABD doları tutarında bir ödeme yapılmasını öngörmektedir. Ziyaret sırasında yeni bir F-4 modernizasyon projesi daha imzalanmış, öte yandan tank modernizasyonunda yaşanan sorunlar için esneklik sağlanması konusunda anlaşmaya varılmıştır.³⁹⁰

Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK), İsrail'li konsorsiyum ihale şartlarını yerine getiremediği için, Batman'da Türk Hava Kuvvetleri'ne teslim edilen İnsansız Hava Araçları'nın (İHA) kabulünü yapmadı.

2004'te 10 İHA için yapılan ihaleyi İsrail İUP konsorsiyumu kazandı. Ancak İUP, ASELSAN'ın İHA'lar için 30 bin feete (yaklaşık 10 bin metre) yükselme ve 24 saat uçuş şartını yerine getiremedi. Bunun üzerine TSK araçları kabul etmedi. Genelkurmay İletişim Daire Başkanı Tuğgeneral Metin Gürak da ret kararını doğruladılar.³⁹¹

³⁸⁹ Gencer Özcan, Türkiye-İsrail İlişkilerinde Dönüşüm: Güvenliğin Ötesi, TESEV Yayınları, Kasım 2005, s. 83

³⁹⁰ a.g.e. s. 163-164

³⁹¹ Hürriyet gazetesi, Hero'lar reddedildi, 6 Aralık 2008

SONUÇ

Türkiye ile İsrail arasındaki ilişkiler, Türkiye'nin İsrail'i tanıdığı 1948 yılından bu yana dalgalı bir seyir izlemiştir. Özellikle Filistin'i Yahudiler ile Araplar arasında ikiye bölen 1947 kararından sonra ve bunun hemen ardından birbiri ardınca patlak veren 1948, 56, 67 ve 73 savaşları bu ilişkileri farklı biçimlerde etkilemiştir.

İsrail'in çevresindeki komşularıyla yaşadığı savaş hali ve gerilimli ilişkiler de çoğu kere Türkiye'nin İsrail'e mesafeli davranmasına yolaçmışsa da kimi zaman da ortak ulusal güvenlik değerlendirmelerinin yapılmasına neden olmuş, bu da Türkiye ve İsrail'i birbirine yaklaştırabilmiştir.

Türkiye ile İsrail'i birbirine yaklaştıran ulusal güvenlik etkenleri başlangıçta Türkiye'nin Sovyetler Birliği'nden algıladığı tehdit nedeniyle NATO'ya girebilme çerçevesinde gerçekleşmişken, sonraları Ermeni sorunuyla bağlantılı (bu etken, 1915 olayları sonrasında Osmanlı Devleti döneminden miras kalmıştır) ASALA terör örgütü konusunda ve daha sonra da 90'lı yıllara damgasını vuran PKK terörü ekseninde tahakkuk etmiştir.

Hiç şüphe yok, Türkiye-İsrail ilişkileri ile Türk-Yahudi ilişkileri farklılıklar taşıyan iki ilişki alanıdır. Avrupa'da ve Rusya'da görülen Yahudi aleyhtarlığı nedeniyle 15. yüzyıldan itibaren Osmanlı topraklarına göçetmeye başlayan Yahudiler Osmanlı İmparatorluğu topraklarında daima hoşgörü ve konukseverlik görmüşlerdir. Hatta "dinî siyonizm" çerçevesinde Filistin topraklarına Yahudi göçü bile Osmanlı Devleti tarafından olumsuz karşılanmamıştır. Fakat 19. yüzyılda Avrupa'daki milliyetçilik cereyanlarına bakarak kendini inşa eden "siyasi siyonizm" Osmanlı topraklarında bir "Yahudi yurdu" talep etmeye başladığında imparatorluğun tutumunda da belirgin bir değişim meydana gelmiştir. Bunun üzerine, Osmanlı Yahudisi değil Avrupalı olan siyasi siyonizmin önderlerinin, aynı talebi Birinci Dünya Savaşı galiplerine yönelttiğini görüyoruz.

Osmanlı Devleti'nin parçalanmasıyla oluşan şartlarda Filistin'de Yahudilere yurt

sağlanması fikrinin kısa sürede Filistin'in bölünmesi ve ilk aşamada bu toprakların yarısında bir Yahudi ulus devleti kurulmasına dönüştüğü gözlemlenmiştir.

Bugün adına "Arap-İsrail sorunu" veya "Filistin sorunu" dediğimiz meselenin bu tarihsel serüvende ortaya çıktığını tespit etmek gerekiyor.

Türkiye, Filistin sorununun zaman zaman Ortadoğu barış (veya çatışma) süreci biçiminde yol alması boyunca hep işin içinde olmuştur. Filistin sorununun eksenini her ne kadar (kaçınılma biçiminde) İsrail'le savaşan ülkelerle sınırlı gibi görünse de, Türkiye, yakın geçmişte kendi topraklarını kaybettiği için ortaya çıkan Filistin sorununda etkili yere sahip olabilmıştır. Arap Ortadoğu'su, Türkiye'nin katılmadığı bölgesel bir girişimi hayata geçiremediği gibi, Türkiye'nin İsrail'le ilişki kurmasından da farklı ölçek ve şekillerde derinden etkilenmiştir.

1991'de Türkiye-İsrail ilişkilerinin tekrar büyükelçilik düzeyine çıkarılmasıyla birlikte yeni bir dönemin başladığı kabul edilmelidir. Daha önce pragmatik temelde gerçekleşen Türkiye-İsrail ilişkileri bu dönemde ilk kez "stratejik" olarak tanımlanan bir çerçeveye oturmaya başlamıştır. Bu yeni durumun Ortadoğu'daki çatışma ya da barış süreçlerine olumlu etkisinin olduğu düşünülebileceği gibi, Türkiye'nin İsrail'den yana kesin bir tavır takınmakla Araplar nezdindeki ağırlığını kaybettiği de düşünülebilir. Özellikle de 11 Eylül 2001'de New York'ta ikiz Kuleler'e gerçekleşen saldırıdan sonra girilen dönemde Türkiye'nin İsrail'le olan "stratejik" ilişki rejiminin, ABD-İsrail eksenine yakın durdukları anlaşılabilir. Arap liderler açısından olmasa bile Ortadoğu halkları ve ABD-İsrail eksenine muhalif yeni jeopolitik için pek makbul olmayacağı ortadadır. Çünkü Arap Ortadoğu'sunda sokaklar 11 Eylül dünyasında hep Arap liderlerin politik tutumlarından farklı hareket etmiştir. Irak'ın 2003'teki işgali ile başlayan süreçte halklar ve devletler arasındaki farklılaşmanın belirginleştiği söylenebilir.

Buna ilave olarak Türkiye-İsrail ilişkilerinde her iki tarafın da tamamen özgür ve sınırsız olduğu söylenemez. Bazı değerlendirmelere göre bu tür diplomatik

ilişkilerde ilişkinin kimliğinin ittifakın limitlerini belirlediği düşünülmektedir. Mesela İran ve İsrail'in Mısır'a karşı ittifakını, ya da Türkiye ve Rusya'nın ABD'ye karşı ittifak içinde olmasını tasavvur etmek oldukça güçtür.

Benzer meşruiyet ihtiyacı ve tehditler, iç siyaset kadar dış siyaset evreninde de sözkonusudur. Bazı yorumlara göre Türkiye-İsrail ilişkilerinin tüm etkenlerden bağımsız gerçekleşemeyeceğine işaret eden önemli göstergelerden biri, bu ittifakın İran, Suriye ve devlet dışı oluşumların hedefinde olmasıdır. İddialara göre bu politik çevrelerin bölgede seküler rejimlerin gözden geçirilmesi üzerinde ısrarcı olmaları Türkiye-İsrail ittifakını sınırlayan limitler arasındadır.

Türkiye, ticaret kanalını kullanarak sözkonusu limitleri aşmaya çalışıyor gibidir. Bu girişimlerden ilki, TOBB öncülüğünde Filistin'de (Gazze) başlatılan Erez Sanayi Bölgesi projesidir. Projenin oluşum aşamasında, İsrail'in Gazze'den çekilmesiyle birlikte Akdeniz'e olan Filistin kıyı şeridi, İsrail, Kudüs ve Türkiye'nin bir turizm destinasyonu olarak belirlenmişti. Bu girişimin İsrail-Filistin sorununu ekonomik çözümü ve bölgenin yeniden imarı için Dünya Bankası eski başkanı James Wolfenshon görevlendirilmişti. Wolfenshon'a verilen yıllık 3 milyar dolar bütçenin Filistin'ini yeniden yapılandırılmasına, altyapısının oluşturulmasına harcanacaktı. Fakat bilindiği gibi Ocak 2006'da Filistin'de düzenlenen genel seçimlerde Hamas'ın toplam oyların yüzde 60'ını kazanmasıyla başlayan süreçte, Hamas'ın hükümeti kurmasından kısa süre sonra Filistin Özerk Yönetimi Başkanı Mahmut Abbas'a bağlı güçler ile Hamas'a bağlı güçler arasında çatışmalar çıktı. Bu çatışmalar neticesinde planlanan projeler dondurulmuştur.

Öyle anlaşılıyor ki, başka ülkelerle ilişkilerde akla bile gelmeyen "meşruiyet" sorunu, Türkiye-İsrail ilişkilerinin başat konusudur. Zaman zaman "ittifak" olarak anılsa bile İsrail'in Ortadoğu'da hâlâ normalleşme sorunuyla karşı karşıya bulunması Türkiye-İsrail ilişkilerine de etki etmektedir. Türkiye bu nedenle İsrail'le ilişkilerini hep bağımlı değişken olarak algılamış, münasebet doğmadıkça Ankara ve Tel Aviv arasında yakınlaşma meydana gelmemiştir. Bu yaklaşım tarzının Ortadoğu meselelerine de bu haliyle yansıdığı söylenebilir.

KAYNAKÇA

Abdullah Reşad Şami, Din Devleti İsrail, İsrail’de Dinî Cemaatler ve Partiler, İlke Yayıncılık, çev: Mehmet Ali Kara, birinci baskı Eylül 2002
(Orijinal adı: el-Kuva’d-diniyye fi İsrail)

Alan R. Taylor, İsrail’in doğuşu: 1897-1947 Siyonist Diplomasinin Analizi, çev: Mesut Karaşahan, Pınar Yayınları üçüncü basım, Nisan 2001
(Orijinal adı: Prelude to Israel, 1970 Beyrut)

Amikam Nachmani, Israel, Turkey and Greece Uneasy Relations in the East Mediterranean, Frank Cass co. ltd. Great Britain 1987

Aydoğın Vatandaş, Armagedon Türkiye-İsrail Gizli Savaşı, Timaş Yayınları, İstanbul 1997

Bernard Lewis, Ortadoğu, İki bin Yıllık Ortadoğu Tarihi, çev: Selen Y. Kölay, Arkadaş Yayınevi, ikinci baskı, 2005 (Orijinal adı: The Middle East)

Carlton J. H. Hayes, Milliyetçilik: Bir din, çev: Murat Çiftkaya, İz Yayıncılık, İstanbul 1995 (Orijinal adı: Nationalism: A Religion)

David Ben-Gurion, Israel A Personal History, Funk&Wagnalls, Inc. New York, Sabra Books, New York, Tel Aviv 1971

Davut Dursun, Ortadoğu Neresi, İnsan Yayınları, Ocak 1995

Edward Said, Filistin’in Sorunu, çev: Alev Alatlı, Pınar Yayınları, birinci basım, Şubat 1985 (Orijinal adı: The Question of Palestine)

Efraim İnbar, Türk-İsrail Stratejik Ortaklığı, çev: Suna Ercan-Özgül Erdemli, ASAM Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları, Ankara 2001

E. J Hobsbawm, 1780'den Günümüze Milletler ve Milliyetçilik, "Program, Mit, Gerçeklik", çev: Osman Akınhay, Ayrıntı Yayınları, birinci basım, Temmuz 1993 (Orijinal adı: Nations and Nationalism since 1780 "Programme, myth, reality")

Erol Mütercimler-Mim Kemal Öke, Düşler ve Entrikalar Demokrat Parti Dönemi Türk Dış Politikası, Alfa Yayınları, ikinci basım, Haziran 2004

Fahir Armaoğlu, Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları (1948-1988), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İkinci Baskı 1991

Fahir Armaoğlu, 20. Yüzyılın Tarihi (1914-1994), Alkım Yayınevi, tarihsiz

Gencer Özcan, Türkiye-İsrail İlişkilerinde Dönüşüm: Güvenliğin Ötesi, TESEV Yayınları, Kasım 2005

Hikmet Tanyu, Tarih Boyunca Yahudiler ve Türkler, Yağmur Yayınevi, İstanbul 1976

Hrair R. Dökmeciyan, Arap Dünyasında Köktencilik, çev: Muhammed Karahanoğlu, İlke Yayınları, birinci basım, Mart 1992 (Orijinal adı: Islam in Revolution, Fundamentalism in the Arab World)

İsrail 21 Yaşında, 1948-1969, İsrail Büyükelçiliği Basın Bürosu, 1969

Jean-Christophe Attias - Esther Benbassa, Paylaşılamayan Kutsal Topraklar ve İsrail, çev: Nihal Önel, İletişim Yayınları, birinci baskı 2002 (Orijinal adı: Israel, la Terre et la Sacre

John W. Mulhall, CSP America and the Founding of Israel An Investigation of the Morality of America's Role, Deshon Press, Los Angeles 1995

Kenan Çamurcu, AK Parti'nin Stra-Trajik Meseleleri, Şehir Yayınları Eylül 2005

Kâmuran Gürün, Dış İlişkiler ve Türk Politikası (1939'dan günümüze kadar), Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara 1983

Mehmet Gönlübol, Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1995), Siyasal Kitabevi, dokuzuncu baskı, Ankara 1996

Mahmut Dikerdem, Ortadoğu'da Devrim Yılları (Bir büyükelçinin anıları), Cem Yayınevi, İstanbul 1990

Mim Kemal Öke, Siyonizmden Uygarlıklar Çatışmasına Filistin Sorunu, Ufuk Kitapları, dördüncü baskı, Temmuz 2002

Moşe Grosman, Dr. Markus (1870-1944) Osmanlıdan Cumhuriyete Geçişte Türk Yahudilerinden Görünümler, İstanbul 1992

Noam Chomsky, Kader Üçgeni ABD, İsrail ve Filistinliler, çev: Bahadır Sina Şener, İletişim Yayınları, birinci baskı, Ocak 1993

Nuh Gönültaş, Bugün gazetesi, 30 Aralık 2008 (Gazze'yi bombalayan İsrail uçakları Konya'da eğitiliyor!)

Oral Sander, Siyasi Tarih, İlkçağlardan 1918'e, İmge Kitabevi, dördüncü baskı, 1995

Oral Sander, Siyasi Tarih, 1918-1994, İmge Kitabevi, sekizinci baskı 2000

Rifat N. Bali, Cumhuriyet Yıllarında Türkiye Yahudileri Aliya: Bir Toplu Göçün Öyküsü (1946-1949), İletişim Yayınları, ikinci baskı 2003

Rifat Uçarol, Siyasi Tarih (1789-1994), Filiz Kitabevi, dördüncü baskı, Ocak 1995

Robert Olson, Türkiye'nin Suriye, İsrail ve Rusya ile İlişkileri: 1979-2001, çev: Süleyman Elik, Orient Yayınları, Şubat 2005

Roger Garaudy, Siyonizm Dosyası, çev: Nezih Uzel, Pınar Yayınları, birinci basım, Ekim 1983 (Orijinal adı: L'affaire Israel; le Sionism Politique)

Şaban H Çalış., İhsan D. Dağı, Ramazan Gözen, Türkiye'nin Dışpolitika Gündemi; Kimlik, Demokrasi, Güvenlik, Liberte Yayınları, birinci basım, Kasım 2001

Türel Yılmaz, Mehmet Şahin, Mesut Taştekin, Ortadoğu Siyasetinde İsrail, Platin Yayınları, birinci baskı, Mart 2005

Türk Dış Politikası Osmanlı Dönemi 1, editör: Mustafa Bıyıklı, Gökkuşbu Yayinevi, İstanbul 2008

Türk-İsrail Müşterek Askeri Tarih Konferansı II, bildirimler, (sunulmayan bildirimler), Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, 2003

Türkiye'nin Güvenliği Sempozyumu (Tarihten Günümüze İç ve Dış Tehditler) Elazığ 17-19 Ekim 2001, Bildirimler, Editörler: Orhan Kılıç - Mehmet Çevik, Fırat Üniversitesi Rektörlüğü, Nisan 2002

Türkiye, NATO ve Avrupa Birliği Perspektifinden Kriz Bölgelerinin İncelenmesi ve Türkiye'nin Güvenliğine Etkileri, İkinci Uluslararası Sempozyum Bildirileri (İstanbul 27-28 Mayıs 2004), SAREM Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, 2004

Uluslararası Çatışma Alanları ve Türkiye'nin Güvenliği, Derleyen: Gamze Güngörmüş Kona, IQ Kültürsanat Yayıncılık, birinci baskı Şubat 2005

William Hale, Türk Dış Politikası 1774-2000, çev: Petek Demir, Mozaik Yayınevi, 2003

Yaşar Kutluay, Siyonizm ve Türkiye, Koloni Yayıncılık, 2000

Yusuf Besalel, Yahudi Tarihi, Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın AŞ, ikinci baskı Mart 2003

www.deik.org.tr, Türkiye-İsrail İş Konseyi
(http://www.deik.org.tr/Pages/TR/IK_AnaSayfa.aspx?IKID=96)

www.sp.org.tr, Erbakan'dan İsrail tehzibi
(<http://www.sp.org.tr/haber.asp?list=2&haber=2140>)